

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α.

ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ - ΠΕΜΠΤΟ

= ΑΡΓΩ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΤΕΥΧΗ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ
Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Μ. ΒΑΣΣΑΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΥΚΟΣ
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ
ΠΟΛΗΣ ΔΕΥΚΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ
ΤΗ. CARLYLE
Κ. ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑΣ
Α. ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΣ
ΨΥΧΑΡΗΣ
GOMEZ ALTOS
ΤΙΜΟΣ ΜΑΛΑΝΟΣ
ΑΛΗΤΗΣ ΖΑΙΛΙΧΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ :

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΕΣ. - ΒΙΒΛΙΑ.
ΑΠ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ. -
ΕΛΑΒΑΜΕ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ. - ΓΡΑΜ-
ΜΟΥΛΕΣ. - ERRATA. - ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
Ν. ΜΗΤΣΑΝΗ
ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
UNION DE LA JEUNESSE HÉLLÈNE
13, RUE STAMBOUL
ALEXANDRIE

“ARGO”
PUBLICATION NÉO-GRECQUE
LITTÉRAIRE ET ARTISTIQUE

= Α Ρ Γ Ω

ΟΡΓΑΝΟ ΕΛΛΗΝ. ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΤΗΣ “ΑΡΓΩΣ”

Μὲ τὴν “ΑΡΓΩ” σας γιὰ ταξίδια πάλι
μὲ προσκαλεῖτε, ὦ νέοι μου, μακρινά.
Ἵθρες σᾶς ἀγναντεύω ἀπ τὸ ἀκρογιαλὶ
ἔτοιμους πιά ν’ ἀπλώνετε πανιά.

Πῶς μὲ χτυπάει τῆς θάλασσας ἡ ἀρμύρα,
πῶς μὲ μεθάει ἡ αἴρα ἡ μαγική.
Τὴ χουσὴ σας, ἄχ, πῶς ζηλεύω μοῖρα
καὶ τὴν πρωτόχτη σας τὴν ὄρμη.

Κάτι μοῦ λέει νὰ σᾶς ἀκολουθήσω,
κάτι μοῦ λέει στερνὰ νὰ μείνω ἐδῶ.
Κοιτάζω ἐμπρός, ξανακοιτάζω πίσω
καὶ νιώθω ἐντὸς μου κάποιο δισταγμό.

Μὰ ἐσεῖς καιρὸ δὲ χάνετε σὲ τέτοια
καὶ ξεκινᾶτε ἐπάνω στὰ νερά...
Διψᾷ ἡ ψυχὴ σας, νέοι, τὴν περιπέτεια
σὲ ξένες χῶρες, σ’ ἀγνωστα νησιά.

Καὶ σὰν παλιὸς καρaboκῆρης, μέσα
ἀπ τὸν καπνὸ τῆς πίπας μου, γροικῶ
τὰ «ἔγια μόλα» σας καὶ τὰ «ἔγια λέσα»
ποὺ σβύνονται σιγὰ μὲς στὸ γιालό.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

Ἐκτός τοῦ πρώτου τόμου ΑΡΓΩΣ δεμένους Γ.Λ. 25
Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὰ 8 φυλλάδια τῆς δευτέρας περιόδου Γ.Λ. 30

Ἡ πώληση τῆς ΑΡΓΩΣ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἐν γένει
ἔχει ἀνατεθεῖ στὸ Πραχτορεῖο τῶν «Γραμμάτων» Β.Ρ. 1146, Alexandrie.

ΤΟ ΞΑΝΘΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ

ἘΟ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ στήν πιό ἀψηλὴ βίγλα τοῦ παλατιοῦ. — ἘΟ ΡΗΓΑΣ μὲ τὴ ΡΗΓΙΣΣΑ καὶ τοὺς ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΥΣ, τὰ πλήθη τῶν ΑΡΧΟΝΤΩΝ καὶ λίγο ΛΑΟ, στήν πλατεῖα. (Ἐκεῖ κι ὁ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ κι ὁ ΑΡΧΙΠΟΚΟΜΟΣ καὶ δυὸ ΠΟΡΝΕΣ). — ἘΗ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ μὲ τὶς βάγιες τῆς καὶ τὶς συντρόφισσές τῆς πίσω ἀπὸ ἓνα καφασωτὸ παράθυρο τοῦ παλατιοῦ. — ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΕΣ στὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα. — ἘΟ ΛΑΟΣ, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, μαζεμένοι στήν πόρτα τοῦ κάστρου μὲ τὶς στάμνες καὶ τὰ λαγήνια στὸ χέρι. (Ἄλλοι στά σπῖτια ξεσκονίζουν, ξαραχνίζουν τὰ πιθάκια, ἄλλοι ξεπαραχώνουν, ξελακώνουν τὶς στέρνες, κι ἄλλοι σκάθουν τὰ μολωμένα ἀδλὰκια). — Τὰ ΣΚΥΛΙΑ τριγυρνᾶνε, δσμίζονται καὶ ραζίζονται.

(Μονάχα ὁ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ πρέπει νὰ θωρεῖ, καὶ νὰ λέει στοὺς κάτωθε, κι αὐτοὶ σύφωνα μὲ τὴν τάξη ν' ἀπαντῶν σιωπηλοὶ τὸ γεγονός· μ' αὐτοὶ, μιλοῦσαν — μιλοῦσαν καὶ μόλις κάνανε λίγη σιωπὴ γιὰ νὰ πάρουνε οἱ ΠΡΩΤΟΙ τὸ λόγο ποῦλεγε κάθε τόσο ὁ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ. Οἱ ΠΡΩΤΟΙ φουσκώνανε τὸ λόγο γιὰ νὰ χωρέσει τὴν ὄνειροπόλησίν τους, καὶ τὸν δίνανε στοὺς ΔΕΥΤΕΡΟΥΣ· ἔτσι οἱ φωνῆς ὑψώνονταν κι ὁ λόγος μεγαλοποιημένος, περνοῦσε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι ἔφτανε στὸ ΛΑΟ τερατώδικος).

Ἐπιφωνήματα. — Σιωπηλὴ ὄνειροπόληση. — Φλύαρη ὄνειροπόληση, καὶ πάλι σιωπὴ γιὰ ν' ἀκουστεῖ ὁ λόγος τοῦ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑ.

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ

Σιωπὴ!... σιωπὴ!...

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Σ - σ - σ - σ!...

Ο ΛΑΟΣ

Μίλησε; !... μίλησε; !... Καὶ τί εἶπε; !...

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥΣ

Μίλησε; !...

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ

Νὰ κάνουν σιωπὴ γιὰ ν' ἀκουστεῖ!...

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥΣ

Σιωπὴ!

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ

Σ - σ - σ - σ!... ἘΟ Βιγλάτορας μιλεῖ!...

Συγκίνηση. — Σιωπὴ.

Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ

... Ἴδου!... τὸ ἄτι τέντωσε τ' αὐτιά!... Ἴδου!... ἀνοίγει τὰ ρουθούνια του!... καί... τὸ παληκάρι... ὦ!...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Τί; !... τί; !... Πρόβαλε ὁ δράκοντας; ;...

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Τοῦ ρίχτηκε ὁ Δράκοντας!...

Ο ΛΑΟΣ

ἘΟ Δράκοντας!... Τὸ πάλεμα μὲ τὸ Δράκοντα!...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Σ - σ - σ - σ!...

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Σιωπὴ!... Σιωπὴ!...

Σιωπὴ. — ἘΑναμονή. — Συγκίνηση.

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ

Λοιπόν;... Λοιπόν; !...

Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ

Τ' ἄλλογο σκιάχτει... πισοδροῦμησε... Φέρνει γύρους... Φρουμάσσει... Τὸ χαλινάρι τοῦ ματώνει τὰ οὔλη... Φέρνει γύρους... Σκόνη... Ἴδου σηκώνεται στὰ πισινά του!... Σκόνη... σκόνη!...

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Τί λέει; !... τί λέει; !...

Ο ΛΑΟΣ

Πέστε μας τί λέει!...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Σιωπή!

Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ

Σκόνη!... Σκόνη σὰ σύγνεφο σηκώθει...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Σύγνεφα σκόνη τούς σκεπάζουν...

Ο ΛΑΟΣ

Πέστε μας!... πέστε μας!...

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Σύγνεφα σκεπάζουνε τὴν πάλη!...

Ο ΛΑΟΣ

ᾠ!... ᾠ!... σύγνεφα τούς ζώνουν! Σύγνεφα σκεπάζουνε τὴν πάλη.

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ

Σιωπή!... Λαέ!... Σιωπή!... Λοιπόν!... Λοιπόν;... Πές μας Βιγλάτορα!...

Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ

Δὲ βλέπω τίποτα!

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Δὲ βλέπει τίποτα!

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΙ

Θάμπος!

Ο ΛΑΟΣ

Θάμπος! Θάμπος!

Ἐπιφωνήματα.— Σιωπή.— Ἐναμονή.— Ὀνειροπόληση.— Φλυαρία.

Εἶπαν-εἶπαν οἱ ΠΡΩΤΟΙ κ' οἱ ΔΕΥΤΕΡΟΙ σὴν ἐξέδρα. Φλυαρήσανε οἱ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΕΣ σὶς πόρτες καὶ τὰ παραθύρα. Ἡ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ ὄνειροπολεῖ πίσω ἀπὸ τὰ καφάρια. Τὰ ΣΚΥΛΙΑ τριγυρνᾶνε, ὀσμίζονται καὶ ρυάζονται. Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ τίποτα-τίποτα δὲ βλέπει γιατί σύγνεφα-σύγνεφα σκόνη κρύβουν τὴν πάλη. Ἐναμονή... μακρὰ ἀναμονή.

Πῶς θὰ γιομίσει ἡ ὥρα αὐτῆς τῆς ἀναμονῆς;

Ἡ ἔγνοια, γαυγίζει σὰ σκύλλα ζητώντας νὰ δεῖ ὁ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ, καὶ νὰ μιλήσει μ' αὐτὸς δὲ βλέπει πάρεξ τὰ σύγνεφα-σύγνεφα, τὸν κορνιαχτὸ πὺ σήκωσε τὸ πισοδρομίσμα τοῦ ἀλόγου καὶ τὸ σύρσιμο τοῦ θεριοῦ.

(Πράγματι, τὸ πάλεμα ἔχει ἀρχίσει).

Ἐναμονή... Πῶς θὰ γιομίσει ἡ ὥρα τῆς μακροῦς ἀναμονῆς;

Ὀνειροπόληση. (Ἡ ἔγνοια ἀποκοιμήθει καὶ σὰ σκύλλα γρουῖζει στὸν ὕπνο τῆς)

Φλυαρία. Ἡ ΡΗΓΙΣΣΑ γιὰ δεύτερη φορὰ διηγῆθει τί τσιριμόνιες εἶχε κάνει τὸ ΞΑΝΘΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ σὴν ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ καὶ ρώτηξε, μὲ ὕφος, τοὺς συμβουλάτορες ἂν σ' Ανατολή καὶ Δύση ἦταν κἀνα ρηγόπουλο πὺ τὰ σφύροντα τοῦ κράτους ἔκαναν νὰ προτιμηθεῖ... καὶ πρὶν ἀποσώσει τὸ λόγο, οἱ συμβουλάτορες εἶπαν: «ὄχι...» Εἶπε: «Ἄν εἶνε σὰν κορίτσι σὴν θωριά του εἶνε ἀντρεωμένο σὴν καρδιά του» καὶ ρώτηξε, μὲ ὕφος, τοὺς συμβουλάτορες ἂν ἔχουνε ἀντίρρηση... Εἶπανε: «ὄχι» κ' ἕνας, μάλιστα, εἶπε πὺ εἶναι ἀνάγκη καινούριο, γερὸ αἷμα νὰ περάσει σὶς φλέβες τῆς νέας γενεᾶς γιατί τὸ αἷμα τῶν Βερούτιανῶν νερούλιασε... (Σ' αὐτὸ ὁ ΑΡΧΙΠΠΟΚΟΜΟΣ εἶπε πὺ καὶ τὸ ἄσπρο ἄτι, εἶτανε καλῆς ράτσας γιὰ νὰ καλυτερέψει τοὺς βασιλικούς σταύλους). Οἱ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΕΣ σὶς πόρτες καὶ τὰ παραθύρια καλοτηγίζανε τὴ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ. Οἱ ΠΟΡΝΕΣ λέγανε μεταξὺ τους τὴν ἐλπίδα τους πὺ τὴ νυχτιά τους θὰ τὴν ἔχουνε κ' αὐτὲς μὲ τὸ ΠΑΛΗΚΑΡΙ πρὶν παντρευτεῖ ἢ λίγο ἀργότερα, καὶ λιγορεύονταν. Κ' ἡ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ ἔλεγε σὶς ΒΑΓΙΕΣ καὶ τὶς ΣΥΝΤΡΟΦΙΣΣΕΣ, θαρρετά, καθὼς ἄνθρωπος πὺ ἦτανε νὰ φύγει καὶ ξανάρχεται σὴν ζωῆ, πὺ θέλει παιδιά — θέλει παιδιά... Κι ὁ ΡΗΓΑΣ συλλογίζονταν τὴν κοῦρασή του, «Ἄχ!» τὸ βᾶρος πὺ ἔχει πιά γιὰ τὸ ἄσπρο-μαῖλο κεφάλι του τὸ στέμμα καὶ συλλογίζονταν «Ἄχ» καὶ συλλογίζονταν ἐνῶ μάζεψε μιὰ-μιὰ τὶς τρίχες πὺ μαδοῦσαν ἀπὸ τὴν παλιά του γούνα, τὶς φυσούσε καὶ πηγαίνανε καὶ κάθονταν σὶς ΣΥΒΟΥΛΑΤΟΡΕΣ σὰ βασιλικὲς εὐθύνες, κ' ἐκεῖνοι πάλι τὶς μαζεύανε τὶς φυσούσανε κ'

ἐπιγαίνανε στους ΠΡΩΤΟΥΣ κι αὐτοὶ τὶς φουσούσανε κι ἐπήγαιναν στους ΔΕΥΤΕΡΟΥΣ κι αὐτοὶ πάλι τὶς φουσούσανε καὶ καθόντουσαν στὸ ἰδρωμένο, τὸ σκυμμένο σβέροκο τοῦ ΛΑΟΥ. Ὁ ΛΑΟΣ μὲ τὰ λαγήνια στὸ χέρι συλλογίζονταν τὸ νερὸ ποὺ θὰ τοὺς ξεδιψοῦσε, τὰ ΣΚΥΛΙΑ ἀγκομαχοῦνε μὲ τὴ γλώσσα ἔξω: Κι ὁ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ συλλογίζονταν πὼς μέσα στὴν ἐρημιὰ τῆς Παραδείσου, ἀνέμεσα στὴ χορεία τῶν ΑΓΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ, ΑΓΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ, ΟΣΙΩΝ, δὲν ὑπῆρχαν ἀρκετοὶ ΑΓΙΟΙ ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟὶ καὶ συλλογίζονταν — συλλογίζονταν πὼς νὰ πάρει ἀπὸ τὰ διψασμένα χεῖλη τῆς Ζωῆς τὸ ΞΑΝΘΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ καὶ νὰ στολίσει τὴν Παράδεισο. Τέλος βρῆκε. Πῶς;! Ποιὸς κθερνᾷ τὰ σύγνεφα; ποιὸς τὰ μαζεύει; ποιὸς τ' ἀπλώνει; Ποιὸς τὰ ἔστειλε γύρω στὴν πάλη;! Καὶ τὸ θάμπος!;... Οἱ ΑΡΧΟΝΤΕΣ καὶ ὁ ΛΑΟΣ θὰ τὸν πιστέψουν. Ποιὸς παλοιστῆς τὴ στιγμὴ τῆς πάλης δὲ νοιώθει ἕνα θερμὸ κρουνοὸ δύναμης μέσα του; Τὸ ΠΑΛΗΚΑΡΙ θὰ τὸν πιστέψει. Ποιὸς παλαιστῆς λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη μπορεῖ νὰ βρεῖ μέσα του τὸ κεφαλάρι αὐτοῦ τοῦ θερμοῦ κρουνοῦ;

Ἡ ΡΗΓΙΣΣΑ κάνει νὰ διηγηθεῖ γιὰ τρίτη φορὰ τὶς τσιριμόνιες ποῦκανε τὸ ΠΑΛΗΚΑΡΙ στὴ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ, μὰ ἡ σκύλλα Ἔγνοια ξυπνᾷ καὶ γανγίζει.

Ο ΛΑΟΣ

Βιγλάτορα! Βιγλάτορα!...

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ

Βιγλάτορα!... Λαέ, σιωπή!... Βιγλάτορα...

Ο ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ

Τίποτα... τίποτα δὲ βλέπω...

Ο ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ

Τὸ ποὺ δὲ βλέπουνε τὰ μάτια τοῦ Βιγλάτορα τὸ βλέπω Μοναχός, στὴν Ἀποκάλυψη...

ΟΛΟΙ

Πές μας!... πές μας!...

Ο ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ

Σιωπή Λαέ!... Σιωπή Ἄρχοντες!... ἰδοὺ... ὁ θεὸς μου μὲ καλεῖ στὸν τόπο τῆς πάλης πρὸς μαρτυρίαν...

Ὁ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ φεύγει ἀπὸ τὴ πλατεῖα. Βγαίνει ἀπὸ τὸ κάστρο (ὁ κορνιαχτὸς τῆς διψασμένης γῆς δείχνει τὸν τόπο τῆς πάλης). Σιμώνει μὲ καθουρίσια περπατησιὰ κι ἀσφαλίζεται στὴν κουφάλα ἑνὸς βράχου. Καρτερᾷ (ὁ κορνιαχτὸς θὰ δείξει τὸ τέλος τῆς πάλης) κι ἂν τὸ θεριὸ νικήσει (τὸ βογκητὸ τοῦ ἀνθρώπου θὲ ν' ἀντηχήσει) φεύγει καὶ διηγᾶται στὴν πλατεῖα πὼς ὁ Δαίμονας νίκησε τὸν Ἄνθρωπο· κι ἂν τὸ ΠΑΛΗΚΑΡΙ νικήσει (τὸ μουγκρητὸ τοῦ θεριοῦ θὲ ν' ἀντηχήσει) πετιέται στὸ βράχο, κι ἀπ' ἐκεῖ ὀρθὸς μ' ἀνεμιστὰ ράσα, φωνάζει πὼς ὁ Θεὸς «πάταξε τὸ Διάβολο».

Ἐδῶ πέρα πολεμᾷ ἡ Ἄντρειοσύνη τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὴ Δύναμη τοῦ Χτήνου. (καὶ τὸ ἄτι, τρομαγμένο ἤθελε νὰ πισοδορομήσει) ἤθελε τὸν καθαλλάρη νὰ γρεμίσει· μὰ τὸ χαλινάρι καὶ τὰ σπιρούνια τὸ φέρανε σὲ τάξη κ' ἐνεργαίε σὰ νᾶχει καὶ τοῦτο φρένα). Ἡ ἀντρειοσύνη (σὰν τὰ κύματα τοῦ Εὐφράτη) φούσκωνε μὲς τὴν καρδιά του. Τὸ κοντάρι (πὼς κι αὐτὸ δὲ βοηθοῦσε ἄψυχο ὄπλο κ' ἔλεες πὼς ἀντιδρούσε γλιστρῶντας στὸ λεπιδοδοκεπασμένο χτήνος· μὰ τέλος ὑποτάχτηκε στὸ μπράτσο) τοῦ καρφώνεται στὸ στόμα καὶ οἴχνη οὐρλισμα ξερνῶντας τὸ μαῦρο του αἶμα.

Ὁ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ τινάζεται ὀρθὸς στὸ βράχο. Ἀνεμίζουνε τὰ ράσα του καὶ ἀρχίζει νὰ φωνάζει: «Ὁ θεὸς μου! Ὁ θεὸς μου!...» λέει πὼς πολλήωρα ἐκεῖ, παραστεκόμενος στὴν πάλη ἤτανε κι ὁ κατεχάρης πὼς ἡ δόξα ἀνήκει στὸ Θεὸ γιὰτ' εἶδε τὴν «εὐλογία ὀφθαλμοφανῆ» θερμοῦ κρουνοῦ «ἄνωθεν κατερχομένην».

Ποιὸς παλαιστῆς, λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη μπορεῖ νᾶβρει μέσα του τὸ κεφαλάρι τοῦ θερμοῦ κρουνοῦ ποὺ τόνε δυνάμωνε στὴν πάλη; Ἔτσι τὸ ΞΑΝΘΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ ἀποθανυμάσκει γιὰ τὴ νίκη του ποὺ καθὼς φώναζε ὁ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ «ἐθανυμαστώθη ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρώπου».

Ὁ ΒΙΓΛΑΤΟΡΑΣ, στὴν πιὸ ἀψηλὴ βίγλα τοῦ παλατιοῦ, ἀποκοιμήθει. Ὁ ΡΗΓΑΣ καὶ ἡ ΡΗΓΙΣΣΑ οἱ ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΙ οἱ ΑΡΧΟΝΤΕΣ νυστάζουνε στὴν πλατεῖα. Οἱ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΕΣ κλείνουν τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα.

Ἡ ΡΗΓΟΠΟΥΛΑ φεύγει ἀπὸ τὰ καφάρια κλείνεται στὴν κάμαρά της κι ἄφωνοι λυγμοὶ τῆς ταράζουνε τὸ στήθος. Οἱ ΠΟΡΝΕΣ φωνάζανε ἀπόνα ΑΡΧΟΝΤΟΠΟΥΛΟ και μπήκανε στὰ σπίτια τους. Ὁ ΛΑΟΣ διψάει. Τὸ ΞΑΝΘΟ ΠΑΛΗΚΑΡΙ ἀκούει τὸ δικό του θρόνο και τὸ συναξάρι του ἀπὸ τὸν ΚΑΛΟΓΕΡΟ κ' ἐνῶ στὸ βάρος του βουλιάζει ἡ γῆς, νοιώθει νὰ τὸν σηκώνει διαμάσκαλα ὁ οὐρανός. Τὰ ΣΚΥΛΙΑ δσμιζονται μακροῦθε τὸ αἷμα τοῦ θεριοῦ. Ρυάζονται, γανγίζονται κι ἀκράτητα χυμᾶνε ὄξω. Γλίφουνε τὸ αἷμα τοῦ θεριοῦ. Ὁ ΛΑΟΣ προσμένει, (δίχως ἐνστικτο προσμένει).

N. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ (Ζ!)

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΤΕΧΝΗ

Ἡ δημιουργία στὴν Τέχνη ὠρίστηκε πὼς εἶναι ἡ χρονική περίοδο ἀπὸ τὴν ἔμπνευση ὡς τὴν ἀποπεράτωση τοῦ ἔργου τέχνης. Ἡ ἔμπνευση εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς δημιουργικῆς ζύμωσης ἢ ἀποπεράτωση τὸ τέρας της. Σ' ὄλο τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα βαστᾷ ἡ ἐκκόλαψη τοῦ ἔργου στὸ μυαλό και στὴν καρδιά τοῦ τεχνίτη. Ἄρα ἡ δημιουργία εἶναι ἔμπνευση μιᾶς ιδέας, βάσανο αὐτῆς τῆς ιδέας με ἐπεξεργασία τοῦ πρώτου ἔλικου και ἀρχιτεκτονική σύμπληξη σὲνα ἁρμονικό σύνολο τῆς ἴδιας ιδέας ἐκφρασμένης ἀντιληπτά με ὅλα της τὰ πορίσματα ἀπάνω σὲ σύμβολα παρμένα ἀπὸ τὴ ζωή.

Εἶναι θεοφάνερες, ὅσον ἀφορᾷ τὴ δημιουργία ἡ ὁμοιότητες, μεταξύ Τέχνης και Ζωῆς. Καθὼς στὴ Ζωή και τὴ δημιουργία χρειάζεται τὸ ἀρχικό ἔμβρυο ποῦ ἐξελίσσεται σὲνα ὠρισμένο διάστημα ὡς τὸ τέλειο ζῶντα ὁ πλάσμα, ἔτσι και στὴν Τέχνη κάθε τεχνούργημα ἀνάγεται σὲ μιὰν ἀρχικήν

ἔμπνευση. Καὶ καθὼς στὴ Ζωή ἀπαντοῦμε και ἀποβολές και τέρατα και ἀσκήμιες, ἔτσι και στὴν Τέχνη τὰ τερατοουργήματα δὲν εἶναι σπάνια ἴσως μάλιστα και σὲ πολὺ μεγαλύτερη ἀναλογία παρὰ στὴ Ζωή, ἀφοῦ ἡ Τέχνη δὲν εἶναι παρὰ μιὰ προσπάθεια ἐρμηνείας τῆς ἁρμονίας τῆς Ζωῆς.

Ὅσο ὅμως γιὰ τίς διαφορὲς μεταξύ Ζωῆς και Τέχνης, αὐτὲς εἶναι τόσο πρόχειρα φανερὲς, ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρεῖ ἀρκετὲς ἀμέσως. Μὰ δυὸ εἶναι ἐκεῖνες ποῦ θὰ σταματήσουν ἰδιαίτερα τὴν προσοχή μας.

α'.) Ἐνῶ στὴ Ζωή, τόσο στὸ φυτικό ὅσο και στὸ ζωϊκό βασίλειο (*) ἡ δημιουργία εἶναι τὸ ἀποτελεσμα μιᾶς σμίξης ἀρσενικών και θηλυκῶν κυττάρων, στὴν Τέχνη ἡ δημιουργία δὲ εἶναι παρὰ τὸ πνευματικό ἀπαύγασμα μιᾶς και μόνης διάνοιας. Τὸ τεχνούργημα λοιπὸν εἶναι τὸ προῖον μιᾶς ἐρμαφροδίτης ὄντοτητας τοῦ τεχνίτη ποῦ εἶναι και πατέρας και μητέρα τοῦ πνευματικοῦ του παιδιοῦ. Αὐτὸς τὸ σπέρνει και ὁ ἴδιος τὸ ἐγκυμονεῖ Ὁ τεχνίτης εἶναι ταυτόχρονα μιὰ ἐνεργητική και μιὰ παθητική μονάδα. — Ὅμως ἐδῶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχει μιὰν ἐπιφύλαξη ποῦ θὰ ἐξετάσουμε ἀμέσως παρακάτω.

β'.) Ἐνῶ στὴ Ζωή τόσο οἱ γονεῖς ὅσο και τὰ ποσπορίδια τους θὰ λώσουν ἀφεντα μιὰ μέρα στὴ σαπίλα και στὴ βρωμα γιὰ νὰ θρέψουν ἄλλους ὀργανισμούς (ἰδιαίτερα δὲ τὸ «εὐγενέστερον τῶν ζῶων» εἶναι προωρισμένο γιὰ τὰ στομάχια τῶν σκουληκιῶν), στὴ Τέχνη μονάχα ὁ τεχνίτης θὰ ἔχει τὴν τύχη τοῦ «εὐγενεστεροῦ τῶν ζῶων». Τὸ δημιουργημά του καθᾷ πνευματικό ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ὀργανικό θάνατο. Σήμερα ἡ ἀνθρωπότητα βασίζει τὴν ἀνατροφή της σὲ δημιουργήματα ποῦ εἶδαν τὸ φῶς ἐδῶ και τριάντα αἰῶνες και ἡ Ἰλιάδα σφύζει ἀκόμα ἀπὸ ζωή, και τί ζωή! ὁ Ὅμηρος ὄχι μόνο πέθανε παρὰ εἶναι τόσο παλιὸς ποῦ γεννήθηκαν ἀμφιβολίες και ἂν ἔζησε και ποτέ του! Ὁ τεχνίτης ζεῖ στὰ ἔργα του μετὰ τὸ θάνατό του. Γιὰ τοῦτη τὴν ἀθανασία τοῦ ἔργου τέχνης χρειάζονται

(*) Λόγος βέβαια γιὰ τὰνότερα εἶδη και γένη δὲν πρόκειται γιὰ τοὺς μικροὺς ὀργανισμούς οὔτε γιὰ τὴν παρθενογένεση ἂν και αὐτὴ προϋποθέτει μιὰν ἀρχική ἀρσενική σπορά.

πάλι δυο συμπληρωματικά λόγια, κι αυτά σα δεύτερη επιφύλαξη.

* * *

Όρίστε ή απάντηση στη πρώτη· θά μπορούσε κανείς νά μᾶς ἀντισκόπει πώς ὁ ἐρμαφροδιτισμός τοῦ τεχνίτη δὲν μπορεῖ νά ἔχει ὑπόσταση. Ἡ ἐμπνευση θά σοῦ πει εἶναι κάτι τὸ ἐξωτερικό, τὸ ἄυλο, τὸ θεόπνευστο, τὸ ἐντελῶς ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸν τεχνίτη, σὰν τὸ σπόρο τοῦ φυτοῦ ποῦ σέρνει ὁ ἄνεμος καὶ ποῦ καρποφορεῖ μονάχα ἅμα βρεῖ γῆ, ζεστάδα καὶ ὑγρασία. Ὁ τεχνίτης εἶναι τὸ παθητικὸ στοιχεῖο ποῦ δέχεται τὴν ἐξωτερικὴ ἐπίδραση τῆς ἐμπνευσης καὶ ποῦ ἀπαράλλαχτα σὰν τὸ θηλυκὸ, μὲ τὸ ἴδιο τοῦ αἵμα δίνει ψυχὴ καὶ ζωὴ στὸ δημιούργημά του. Σ' αὐτὸ κανεὶς δὲν μπορεῖ νάπαντήσῃ τίποτε, γιατί μιὰ τέτοια ἔνσταση θά προέρχεται μονάχα ἀπὸ ἓνα πρόσωπο μὲ προκατειλημμένες ἰδέες θρησκευτικῆς, μεταφυσικῆς, καὶ ὅτι, καὶ ἂν πει κανεὶς θά πάει τοῦ κάκου. Ἡ ὕλη ποῦ δέχεται τὶς ἐξωτερικῆς ἐντυπώσεις ποῦ προξενοῦν τὴ συγκίνηση καὶ τὰ συναισθήματα δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα ὑπέροταον ὄν ποῦ ἀπλοχεριάζει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐμπνεύσεις στὰ θεοφοδούμενα παράλια· δὲ χρειάζεται τόσος θαυμασμός γι' αὐτὸ τὸ ὄν, γέννημα τοῦ ἀνθρώπινου φόβου, ὅσος γιὰ τὶς ἔκτακτες αὐτῆς ἰδιότητες τῆς εὐαισθησίας τῆς ὕλης ποῦ μᾶς φαίνονται ἀκριβῶς θαυμάσιες, παράξενες καὶ δυσεξηγήτες ἐπειδὴ ἴσα μὲ τώρα ἡ θετικῆς ἐπιστήμης δὲν μπόρεσαν νά τσακώσουν τοὺς νόμους ποῦ τὶς διέπουν. Γι' αὐτὸ καλλίτερα νά παραδεχτοῦμε μὲ τὴ φτώχῃ μας λογικῆ, τὴν ἀνθρώπινη, πὼς τὸ δημιούργημα τοῦ τεχνίτη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀτομικότητά του καὶ πὼς δὲ βρέθηκε κανένας θεός (ἢ διάβολος) νά σφυρίζουν στὸ αὐτὸ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ντιάντε, τοῦ Σαίξπηρ ἢ τοῦ Γκαῖτε τὰριστουργήματά τους.

Στὴ δεύτερη μόνον ὁποῖος θελήσει συστηματικὰ νά μὴν καταλάβῃ μὲ τί πνεῦμα γράφουμε θά βρεῖ νάντιτείνει. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν ἀθανασία τοῦ ἔργου τέχνης θά σημαίνει πὼς κάθε γέννημα τῆς φαντασίας ἐπειδὴ εἶναι πνευματικὸ ἔργο θά περάσει ἀναγκαστικὰ στὴν αἰωνιότητα. Θέλω μονάχα νά πῶ πὼς τὰ ὕλικα μέσα γιὰ τὴ μηχανικὴ ἀναπαράσταση τοῦ ἔργου τέχνης εἶναι τόσο ἄφθονα καὶ πρόχειρα ποῦ μόνον ἅμα γίνεῖ θρύμματα ὁ πλανήτης μας

μπορεῖ νά χαθεῖ γιὰ πάντα ἓνα δημιούργημα, ἂν δὲν καταστραφεῖ ἀπὸ σκοποῦ ἀπὸ πρῖν. Ἡρόστρατοι πάντα βρῖσκονται. Πολλὰ χάθηκαν καὶ θά χαθοῦν ἀκόμα κι ἄλλα ἀπὸ διάφορες αἰτίες· μᾶς ἔμειναν ὅμως καὶ πανάρχαια. Ἐξαφνα οἱ ἀρχαῖοι μας τραγικοὶ εἶναι βεβαίως ἀθάνατοι, τουλάχιστον ὅσο ζήσει ἡ γῆ μας. Σχετικὴ τέλος πάντων αὐτὴ ἡ ἀθανασία σὰν τὴν παραλληλία τῶν ἀχτίνων τοῦ ἡλίου ποῦ στὴν ὀπτικὴ συνειθίσασα νά θεωροῦμε γιὰ τὴν πειραματολογία παράλληλης. Ἐπειτα αὐτὰ τὰ μέσα, πρὸ πάντων στὴ νεώτερη ἐποχῇ, εἶναι ἔξ ἴσου κοινὰ καὶ στὰριστουργήματα καὶ στὰ τιποτένια ἔργα. Καὶ τοῦτα καθὼς κι ἐκεῖνα εἶναι ἀθάνατα· αὐτὰ στὴν καρδιὰ τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τᾶλλα στὶς μοῦχλες τῶν βιβλιοθηκῶν. Αὐτὰ τὰ ὕλικὰ μέσα γιὰ τὴν ἀναπαράσταση τοῦ ἔργου εἶναι τὸ γεφύρωμα ποῦ μεταδίνει τὴν καλλιτεχνικὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ συγγραφέα σ' ὅσους νοιώσουν καὶ μιλήσουν μὲ τὴν ψυχὴ τους. Στὴν ἐρχόμενη κουθέντα τὰ ξαναλέμε πλατύτερα αὐτὸ τὸ θέμα.

Παρίσι. 30 Ζ. 1923

M. ΒΑΛΕΑΣ

ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

Νύχτα ἀνάστερη. Τὰ σύννεφα διαβαίνουν σ' ἓνα γοργὸ κηνηγητό. Κάποτε περνάει ὁ ἀγέρας σέρνοντας μαζί του ξερόφυλλα στὸ δρόμο — παράξενες δοξαριῆς τραηγμένες πάνω σὲ βιολιά μαγικά. Ἐρημος ἀπλώνεται ὁ ἐξοχικὸς δρόμος· μονάχα οἱ μαῦροι ὄγκοι τῶν δέντρων ξεχωρίζουνε γοργοί. Στὴν πλάση εἶναι σκορπισμένο τᾶπαλὸ μουρμουρητὸ τῆς Ζωῆς — κάτι σὰν τὸ ἀνάδεμα τῶν χειλιῶν γρηᾶς ποῦ ετοιμάζεται νάνιστορήσει παραμύθια· ὅλα σὰ νά προσμένουνε κάτι — ποῦ θά ξεσπάσει σὲ λίγο.

Τρεῖς σκιῆς — τρεῖς ἄνθρωποι βιαστικὰ βγήκανε στὸ

δρόμο μέσ' ἀπ τὸν κάμπο. Τραβιούνται μὲ προφύ-
ξη στήν ἀκρῆ τοῦ δρόμου· ὕστερα ἀρχινᾶν νὰ προχω-
ροῦνε... Ὁ ἕνας σταματάει κοιτάζει πίσω του. Εἶναι
καμπούρης· τὸ κεφάλι του γυρνᾶει μὲ δυσκολία καὶ στὸ
σκοτάδι μοιάζει μὲ κάτι ξεκολλητὸ ἀπ τὸ κορμί. Ὑστερα
λέει στοὺς ἄλλους :

— Εἴμαστε πιά μακρὰ ἀπὸ κεῖ!... Μόλις αὐτὴ τὴ
στιγμὴ θὰ τὸ μνησθήκαμε... Μὰ ἐμεῖς δρόμο πὸν κάναμε!...

— Μὴν κοιτᾶς πίσω σου! λέει ὁ ἀψηλότερος ἀπὸ
ἄλλους (ἡ φωνὴ του βγαίνει δυνατὴ σὰν ἤχος πὸν κυλάει
μέσ ἀπὸ βαριὰ καμπάνα)... Τράβα μπροστὰ καὶ μὴν
πολυμιλᾶς!... Ἡ σιωπὴ! Ἄς μπεῖ μέσα μας ἡ σιωπὴ!...
Τὴν κάθε μας σκέψη ἄς τὴν τυλίξουμε μὲ τὸ βαρὺ μανδύα
της!...

Φυσᾶει ὁ ἄνεμος· τὰ στάχια τοῦ κάμπου, πὸν ὡς τώρα
τοὺς ἐκρυβαν, σαλέθουν σὰν ἔτοιμα γιὰ κάπου νὰ κινήσουν.
Ὁ καμπούρης σκιάζεται :

— ὦ! κἄτι σάλεψε στὸν κάμπο!... Κἄποιος θᾶναι
κουμένος αὐτοῦ!... Καὶ θὰ παραφυλάει!...

Οἱ ἄλλοι προχωροῦνε σιωπηλοί. Ὁ τρίτος πὸν ἀκόμα
δὲ μίλησε, σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ τηράει τὸν οὐρανό. Ἐ-
χει καὶ αὐτὸς τὴν ἴδια φορεσιά: σακκάκι σκούρο καὶ παν-
ταλόνη ἀνοιχτὸ μὲ μαύρες γραμμές. Φαίνεται ὁ νεώτερος.
Ἀρχινᾶει νὰ σφουρίζει ὕστερα λέει σὰ μοναχὸς του :

— Τί ὀλαφριά πὸν διαβαίνει ἀπόψε ἡ νύχτα! Θαρ-
σεῖς πὸς κἄποια γυναίκα περπατᾶει γυμνόποδη...

ΠΑΪΡΝΕΙ ΒΑΘΙΑ Τὴν ἀνάσα του.

— Ρούφα, ὦ ψυχὴ μου, τὸν ἐλεύτερον ἀγέρα πὸν ἀπὸ
τίποτε δὲ δένεται!... Ἀπόψε μιὰ χορδὴ εἶσαι τεντωμένη
μὲ τὸ πρῶτο γγγίσιμο ἔτοιμη νὰ δονιστεῖς σὲ ἤχους βαθιοὺς
καὶ ἀτέλειωτους. Καὶ ἡ νύχτα αὐτὴ γιατί νὰ μοιάζει τόσο μὲ
μιὰν ἄλλη;... Ἐτσι καὶ τότε σιγοτραγοῦδαγαν ὀλα στὸ
μπαλκόνι τοῦ παλιοῦ μας σπιτιοῦ· καὶ ἤμουνα δώδεκα
χρονῶ... Θυμᾶμαι: στὸ πέρασμα τοῦ ἀγέρα ἔνοιωθα τὴν
γλιαρὴν ἀνάσα κἄποιας Θεᾶς πὸν ἐκεῖ κοντὰ μας θὰ κοι-
μῶταν... Μένα φανάρι γιωπινέζικο ἔμοιαζε κεῖνο τὸ
φεγγάρι· ἕνα φανάρι κρεμασμένο στὸ ἄπειρο... Ἀπ τὸ
δρόμο φωνές καὶ τραγοῦδιὰ: γλυκόσθυνη ἡ Ζωὴ στήν
ἀγκαλιὰ τῆς Νύχτας...

Μιλᾶει σὰ νὰ ὀνειρεύεται· ἡ φωνὴ του σιγοτρέμει

κἄποτε. Μὰ οἱ ἄλλοι σκυφοὶ τὸν ἔχουνε προσπεράσει.

— ... Καὶ μέσα μου τραγοῦδι' ἀνείπωτα νὰ ξεχει-
λᾶνε... Τί γύρευα νὰ φωνάξω; ὅμως ὅτι καὶ νᾶταν, ἄς
ἔφτανε ἡ φωνὴ μου ἴσαμε τᾶστρα καὶ ἄς τᾶραζε τὴ γαλήνη
τοὺς... Καὶ ξαφνικὰ ὀλες οἱ φωνές πὸν μέσα μου κρῦ-
βονταν ἔτοιμες νὰ ξεσπάσουν, ὑψώθηκαν ἀργὰ καὶ βου-
βὲς σβύστηκαν μέσ στὸ ἄπειρο... Σμίξανε μὲ τὴ σιωπὴ
τῶν συνέφων πὸν μακαρισμένα ἀρμένιζαν... Ἐνοιῶθα τὸ
ἴδιο σὰ νὰ κολυμποῦσα ἀργὰ σὲ μιὰ θάλασσα γαλήνης...
Ποιὸς λοιπὸν ἦταν πὸν θωροῦσε ἔτσι στοχαστικὰ τὴ γῆς;
Ἐγὼ ἢ ὁ οὐρανός;... Δὲ ξέρω· μονάχα τὸ φεγγάρι ἔνοιωσα
νὰ κατεβαίνει στὰ σκοτινὰ τρίσβαθα τῆς παιδιότητιος ψυ-
χῆς μου· καὶ ἔγιν' ἕνα παλατάκι κάτασπρο ἡ ψυχὴ μου, ἕνα
παλατάκι πὸν ἔφεγγε ὀλο ἀπὸ τᾶγγὸ φεγγαρόφωτο... Ἐτσι
σὲ πρωτόνοιωσα, ὦ Φύση, δωδεκάχρονο παιδί...

Ὁ ἀψηλὸς σταμάτησε καὶ τοῦ φωνάζει :

— Ἐ! ἀεροπόρε!... Τί ἔμεινες πίσω; πάλι μὲ τὰ
ὄνειράτά σου;... Φτωχὸς πὸν εἶσαι, καὶ μὲνε ἀεροπόρε!
Μπροστὰ σου χορῆσει ἡ ἀλήθεια σκεπασμένη· οἱ πλανεροὶ
πέπλοιο πὸν τῆς κρῦβουνε πρόσωπο καὶ κορμί εἶναι τὰ ὄνει-
ρα. Δὲ σοῦφτανε λοιπὸν ἡ φυλακὴ νὰ γοιμρευτεῖς ἀπ τῆς
ὄνειροφαντασιᾶς;... ὅμως ἐσὺ ἀκόμα μιλᾶς γιὰ ἐπαναστά-
σεις! Νοιῶσε το λοιπὸν: οὔτε μιὰν ἐπανάσταση δὲν ἄξι-
ζαν οἱ ἄνθρωποι!... Μείνανε πάντα οἱ ἴδιοι! καὶ ἐσὺ, κά-
θεσε καὶ μοῦ μιλᾶς γιὰ τὴν καλύτερή σου! Πέ μου:
σοῦ παραστάθηκαν ὅταν σὲ τᾶκωσαν πὸν ἔρριχνες ἀπ
τᾶεροπλάνο προκηρῦξεις στοὺς ἀγρότες; οἱ ἴδιοι σὲ πρόδω-
καν!... Μὰ εἶσ' ἕνας ἀδιόρθωτος ὀνειρόπληχτος!...

— Τί μοῦ θυμίζεις αὐτὰ;... Φτωχοὶ καὶ ἀνίδεοι ἄν-
θρωποι, εἶστε τὰ ψάρια πὸν σπαρταρᾶν στὰ δίχτυα τοῦ
πονηροῦ, τοῦ δυνατοῦ ψαρά!... Μὰ ἀπόψε τὴν Φύση ἀντί-
κρουσά! Μονάχα ἡ χαρὰ ὑπάρχει ἀπόψε!... Ἡ χαρὰ νὰ σὲ
νοιῶθω τόσο ἀρμονικὰ, ὦ Ζωὴ, πὸν θαρρῶ πὸς ἀκούγω
κρουσταλλένια γέλοια νὰ τρικυμίζουν στὴ σιωπὴ!...

Ἐνα μονόπατο σπιτάκι πρόβαλε. Φῶς τρεμουλιάζει
σῆνα παράθυρο· δυὸ σκιές ἀνάμεισ' ἀπ' τῆς κουρτίνες· ἀπ'
τὸν κῆπο ἕνα σκυλι ἀλυχταί.

— Πάψε, βορμόσκυλο! φωνάζει ὁ ἀψηλὸς καὶ τοῦ
οἶχνει πέτρες... Κἄποιο ἀντρόγγνο θᾶναι, γέροι χωριάτες
ἴσως, πὸν θάποφάγανε καὶ τώρα κουβεντιάζουν προτοῦ πέ-

σουν στὸν ὕπνο... Κι' ἔχουνε ψιλὰ αὐτοὶ οἱ ξεμοναχιασμένοι χωριάτες! Νᾶμωνα σίγουρος...

— Τί ; ταραγμένος ρωτᾶει ὁ καμπούρης.

— Τίποτε! κᾶτι... Μὰ ὄχι! ἄς φύγει αὐτὴ ἡ σκέψη!...

Τὸ σπῖτι χάθηκε πίσω τους· τὸ σκυλὶ σωπαίνει. Ξανὰ ἡ ἐρημιὰ· κι ὀλόγυρά τους στριφογυρίζει ὁ ἀνεμος· τὰ δεντρὰ βογοῦνε. Σκύθει σὲ λίγο ὁ ἀψηλὸς στὸν καμπούρη :

— Νὰ μὴ φοβᾶσαι τίποτε ! Σὲ ρωτᾶω : ὅταν ἡ ἀλε-
ποῦ κρυφομπαίνει στὸ κοτέτσι, ξέρεὶ κανεὶς τί μέλλεται νὰ
κάνει ;... Κανεὶς ! γιατί ὅλοι παραδόθηκαν στὸν ὕπνο κι
οἱ μωρὸς κότες κουρνιάζουν ἀνύποφτες... Ἔτσι κι ἐμεῖς μὲ
τὴν αὐγὴ θὰ χωθοῦμε στὸν δρόμους τῆς πόλης· ποιὸς θὰ
μᾶς νοιώσει ;... Τὰ ρούχα μας ; Νὰ μὴ σκοτίζεσαι γι' αὐτό,
καμπούρη ! Θὰ τὰ φορέσουνε κεῖνοι ποὺ θὰνταμώσουμε
πρώτους... Μὰ θὰ τοὺς σκοτώσουμε πρώτα καὶ θὰ τοὺς
γνύσουμε ἀπ' τὰ δικά τους ! Χά ! χά !...

— ὦ, τὸ γέλιο σου ! φέρνει στὸ νοῦ τίς κρύες ἐρμο-
τοπιᾶς ὅπου χάνεται ὁ πλανεμένος πεζοπόρος !...

—...Κι ὕστερα στὰ πόδια τῆς τύχης θὰ συρτοῦμε μαζὺ
μὲ τίς χιλιάδες ποὺ τήνε κροσκινᾶν ! Σπρώχνοντας, πατόν-
τας πάνω στοὺς μορῶδες θὰ σιμώνουμε ὀλοένα ὄσπου ἡ θεὰ
νὰ μᾶς προσέξει ! Ἡ ἀλύπητη ματιὰ τῆς θὰ στυλωθεῖ σὲ-
μᾶς μόνο, τοὺς τολμηροὺς!... Κι ἐμεῖς, θὰ σηκωθοῦμε τότε
καὶ θὰ προστάξουμε στὸ πλῆθος νὰ προσκυνᾶει ἐμᾶς, τοὺς
ἄτρομους βαρδιάτορες τοῦ παρᾶ !... Ὡσαννὰ στὸν παρᾶ,
τὸν ἀληθινὸ θεό ! χά ! χά !

— Μὰ κι οἱ δικοὶ μας;... Τί νὰ γίνοντ' οἱ δικοὶ μας ;

— Αὐτοὺς δὲν τοὺς ξέχασες ἀκόμα ;... Δικός μας κανεὶς
δὲν εἶναι ! ξένοι γιὰ ὅλους πᾶμε κεῖ !

— Μὰ γιατί νὰ φύγουμε τότε ; ποῦ πᾶμε ;... Πῶς νὰ
ξεχάσω τοὺς δικούς μου ;

— Ὅπως θὰ σῆχουνε κι αὐτοὶ ξεχάσει !...

— Κ ἡ μάνα μου ;... Ὅχι, οἱ μανάδες δὲν ξεχνᾶν !
Ἡ ἀγάπη τους εἶναι ἡ ἀπλόχωρη σκιὰ ποὺ ριχθουνε τὰ
αἰῶνια πλατάνια, ἀλύγιστα κι εὐγενικὰ στὴ σιωπὴ τους !...
Κάθε φορὰ ποὺ τὰ ματιὰ τῆς μὲ κοίταζαν, ἔνοιωθα χέρια
ἄβλα νὰγγίζουν τὴ ψυχὴ μου καὶ νὰ τὴ σηκώνουνε ψηλὰ ἀπ
τὸ βούρκο ὅπου κυλιῶταν...

— Ποῦ ξέρεις ὅμως ; Τάχα δὲ σβύσανε τὰ μάτια τῆς;...

Ὁ καμπούρης σωπαίνει· σὲ λίγο σιγολέει :

— Ἀπὸ παιδὶ ἤμουνα θρησκὸς πολὺ. Σᾶλλους και-
ροὺς ἴσως νὰ γινόμεον ἀσκητῆς ἢ καλόγερος· ἡ ἐνσάρκωση
τῆς στέρησης καὶ τῆς θυσίας... Ἔτσι, βρέθηκα μαζὺ σας,
ἀδέρφια. Πρόσφερα τὴ ζωὴ μου σῆνα φονιά γιὰ νὰ γλυτώ-
σω τὸ φτωχόσπιτό του... Ὅμως στὴ φυλακὴ κατάλαβα ἄγνοη
εἶναι ἡ τέτοια θυσία ! Κι ἀρχισα νὰγαπῶ τοὺς ἀνθρώπους
πιότερο ἀπ τὴ δικιά μου ψυχὴ, τὴ ζωὴ τους ὅπως εἶναι.
Τώρα, ἡ ἀγάπη γιὰ ὅλους μοῦ ξανοίγεται ὅπως ἡ ἀπέραν-
τη στράτα ποὺ στὸ βάθος θαρρεῖς πὼς σμίγει μὲ τὸν οὐ-
ρανό... .

— Ἐ ! ἀεροπόρε ! Νὰ κι ἓνας ἄλλος παλαδὸς σὰν καὶ
σῆνα !... Σωπαίνεις ; Χά ! χά ! Μὰ ἀκούστε κι ἀπὸ μένα
μιὰν ἱστορία : Ἐκεῖ, στὴν πολιτεία, ζοῦσε ἓνας τραπεζίτης.
Γελοῦσε τὸν φτωχὸ κλέβοντας τίς καταθέσεις του. Τῶξερε
ὁ κόσμος· μὰ σόπαινε γιατί ἦταν τραπεζίτης. Μιὰ
μέρα, καταστροφή ξέσπασε· ἡ τράπεζά του θὰ πτώχευε
μαζὺ μὲ ἄλλες... Θυμήθηκε τότε τὴ ζωὴ του· τὴν εἶχε ἀπὸ
καιρὸ ξεχάσει πιστωτὲς· ἄξιζε λοιπὸν νὰ χαθεῖ αὐτὴ ἡ ἀτρο-
μὴ ζωὴ ;... Κι ἔκανε ὅπως πάντα· καταχράστηκε κι ἦταν
ἔτοιμος νὰ φύγει... Μὰ οἱ ἀνθρώποι ἔκαναν πὼς τότε μό-
νο μυρίστηκαν τὴν κλεψιά· καὶ τότε κλείσανε στὴ φυλακὴ...
Στὴ μοναξιά, σκέφτηκε πολὺ πάνω στὴν ἀδικὴ κρίση τῶν
ἀνθρώπων ποὺ μονάχα τὸν ἀδύναμο βρῖσκει καὶ τυφλώνε-
ται μπροστὰ στὸ δυνατό. Καὶ πόνεσε· κι ὁ πόνος του ἔγινε
θάλασσα ταραγμένη· τὸν ἔπαιρναν, ἄθλιο συντρίμι, τὰ
κύματα πότε νὰ τὸν πετάξουνε πάνω στοὺς μυτεροὺς βρά-
χους τῆς σκέψης, πότε νὰ τὸν παρατήσουνε σιτέλειωτο πέ-
λαγο τῆς ἀπόγνωσης... «Γιατί;» συγορωτοῦσε. Καὶ κανεὶς
νὰ τοῦ ἀποκριθεῖ· μονάχα τοῦ σκοποῦ τὸ ρυθμικὸ περπά-
τημα ὄξω κι ἓνας οὐρανὸς κρύος, συννεφιασμένος ἀπὸ τὸ
σιδερόφραχτο παράθυρο...

«Μὰ πάνω ἀπ τὴν τρικυμία, ὁ λογισμὸς του ὑψώθηκε
σοβαρὸς· καὶ γαλήνεψε ἡ θάλασσα μὲ τὴ σκιὰ του. Καὶ τοῦ
εἶπε : «Νὰ μὴ ρωτᾶς τὸ γιατί ! δίχως ἀπόκριση μένει ὅποιος
ρωτᾶει. Ἔτσι πλασμένος ὁ κόσμος !... Ὅμως, ἐπὺ μάθε
τὴν ἀφραστὴ ἡδονὴ τῆς περιφρόνησης ! Περιφρόνα βα-
θιά !... Ὡ δυνατό, τὸ μῖσος μονάχα ἄς σὲ ὑψώσει πάνω
ἀπ τὰ πλήθη !... Στὴν ὕλη, μόνο σαυτὴ γονάτιζε ! Ξανὰ
ἢ κλεψιά καὶ ξανὰ ἢ ψευτιά ! Ἄς σὲ σφιχταγκαλιάσουν κι

ἄς σοῦ φουξήξουν τὴν ψυχὴ τους!... Δὲς τὴν Ἰδέα; Μιὰ φτωχὴ κουρελιάρα κατάντησε πού τριγυρνάει τὰ βράδια στοὺς δρόμους, μάταια ζητιανεύοντας ἕνα ρούχο πού θὰ τὴ ζεσάει. Μὰ ποιὸς τὴν προσέχει στὰ παγωμένα βράδια; Ἡ ὕλη! Προσκύνα τὴν, ὦ ἄνθρωπε, καὶ μάθε νὰ περιφρονῶς!...» Ἄκουσ' αὐτὰ τὰ λόγια νὰ βγαίνουν μέσ' ἀπ τὴ γόνιμη σιωπῆ. Κι ἔνοιωσα τὸ μίσος νὰ χορῆσει τρολλὰ μέσα μου σὰ λάβα πού νὰ ξεχυθεῖ γυρεύει ξεραίνοντας ὅλα! Ὁ ἴδιος φύσηξα σὴ φλόγα τοῦ πόθου νὰ ἐκδικηθῶ!... Κι ὅταν μὲ γλείψεν ὁλοῦθε μὲ τὰ μύρια τῆς γλωσσίδια, ὑψώθηκα καὶ στὴν ἠσυχία τοῦ κελιοῦ ἔκραξα: «Νὰ φύγω! Ξανά μου νὰ παλαίψω, ὦ Τύχη!... «Κι ἔγινε πάλι ὁ δυνατός! Ναι, δυνατός εἶναι ὁποῖος ξέρει τὸ μίσος καὶ τὴν περιφρόνηση!...

Σωπαίνει. Κι οἱ ἄλλοι σιωποῦν βαδίζοντας. — —

Τώρα μιλοῦσεν ὁ καμπούρης:

— Πῶς ἀληθεύει τὸνερο κείνο!... Βαδίζαμε, λέει, κι οἱ τρεῖς στὴ μεγάλη στράτα τῆς πολιτείας. Αὐγὴ. Καὶ παντοῦ ἔρημιά· οὔτε ψυχὴ στὸ δρόμο!... Θάλαγες πῶς οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ὅλοι κλειστὴ στὰ σπίτια τους, τὰ βουθὰ σπίτια πού μέζα θωροῦσαν νὰ διαβαίνουμε... Καὶ καθὼς πηγαίναμε... μονομιᾶς ξεπήδησε ἀπ τὸ βάθος ὁ ἥλιος! δὲν πρόβαλλε ἀργά, ὅπως κάθε μέρα· ξεπήδησε! Μονάχα ἕνα χέρι θυμωμένο θὰ μπορούσε νὰ τόνε πετάξει μὲ τόση δύναμη, ψηλὰ ἀπ τὸ κενό! Κι ἔλαμπε μαυροκόκκινος κι ἦταν σὰ μούτρο ἀγριεμένο ὁ ἥλιος!... Καὶ μόλις φώτισε τὶς στέγες, τὰ σπίτια ὅλα, σὰν ἀπὸ κάποιο μυστικὸ σεισμό, γχορμίσανε... Μὰ ἐμεῖς, τὸ δρόμο μας! Δὲ μᾶς ξιάρνισε νὰ γχορμῶν ἔτσι, σωρὸ-σωρὸ τὰ σπίτια. Δὲς καὶ τὸ προσμένουμε!... Βαδίζαμε μέσ' ἀπὸ χαλάσματα τώρα καὶ βουλώσαμε ταφτιά σταγκομαχητὸ τῶν λαθωμένων ἀνθρώπων καὶ βλέπαμε ψηλὰ γιὰ νὰ μὴν ἀντικρύζουμε τὸ αἶμα, τὸ αἶμα!... Τότε, κάποιος ἀπ τοὺς πληγωμένους μέπιασ' ἀπ τὸ πόδι τὸ τραβοῦσε μὲ δύναμη κρᾶζοντας βραχνά: «Ἐσύ, δὲ θὰ μοῦ φύγεις, ἐσύ! Στάσου!...» Πάσκιζα ἐγὼ νὰ λυτρωθῶ καὶ στὸ πάλημα πάνω τοῦ κλώτσησα τὸ κεφάλι... Ναι, τότε κλώτσησα ἐγὼ! Κι ἐκείνος ἔπεσε ἀνάσκελα βλαστημόντας... Καὶ συνεχίσταμε τὸ δρόμο μας μέσ' ἀπ τὴ χαλασμένη πολιτεία, ἔτσι ἀδιάφοροι, βουβοὶ καὶ σκληροὶ!... Πόσο ἀλήθεψε τὸνερο! νά, τὸ μίσος κι ἡ περιφρόνηση!..

Οἱ ἄλλοι ἀμίλητοι προχωροῦσαν. Καὶ στὸ σκοτάδι πού τοὺς τύλιγε ὁ καθένας ἔνοιωθε πῶς ἦταν ἕνας κόσμος ξέχωρος, ξένος ἀπ τὸ συντροφικὸ του... — —

Μὰ καθὼς ἔτσι πήγαιναν, ὁ ἄνεμος ἄρχισε νὰ χορεύει μὲ τὰ ξερόφυλλα παίζοντας. Κι ὁ ἄνεμος ξιάρνισε τὶς σωπασμένες χορδὲς ἀπ τὴ λύρα τῆς Φύσης. Καὶ μέσα στὸν ξωτικὸ χόρο τοῦ ἀνέμου, τραγούδησεν ἡ Νύχτα ἡ σοβαρὴ πού ἀγκάλιαζε τὴ γῆς. Κι ἔτσι τοὺς φάνηκε πῶς ξέσπασε ἡ ραψωδία τῆς στὸν ἔρημο δρόμο μὲ τὰ λιγοστά δέντρα:

Στὴν ἀρχὴ ἕνας καταράτης ἀπὸ ἤχους. Νερὰ γάργαρα σὰ νὰ ξεχειλίζαν μέσ' ἀπ τὴν ὀλόγιμη στέρα τῆς σιωπῆς. Πάψη. Ὑστερα ἀπ τὸ βάθος φάνηκαν οἱ σκιεὲς τῶν ἤχων νὰ προβαίνουν.

Μὲ βήματα βαριά, ἀργὰ καὶ κουρασμένα ξεκινᾶν ἀπὸ κεῖ-πέρα οἱ ἤχοι. Εἶναι οἱ πένθιμοι νεκροθάφτες πού σηκώνουν τὴν κάσσα τῆς ἀνθρώπινης ἀμφιβολίας. Πόσο λιγὰν τὰ κορμιά τους! Βαριά εἶναι ἡ κάσσα πού κλείνει τὴν ἀμφιβολία· μὰ ὁ νεκρὸς αὐτὸς πρέπει νὰ λησμονηθεῖ, νὰ χωθεῖ πρέπει βαθιά, μέσα στὴν ἔνοχη γῆς πού τότε γέννησε... ὦ! Πόσο σκύθουν οἱ ράγες τῶν ἤχων πού ἀπὸ κεῖ-πέρα ἔρχονται μὲ βήματα βαριά, ἀργὰ καὶ κουρασμένα!..

Ὅμως γιατί ὅσο σιμώνουν ὅλο καὶ ζοηραίν' ἡ περπατησιά τους; Κι οἱ ράγες γιατί νὰ ἰσκιώνουν; Μήπως δὲν εἶν' αὐτοὶ οἱ πένθιμοι νεκροθάφτες;... ὄχι! Αὐτοὶ δὲν εἶναι πού στὸ βάρος τῆς σκέψης θε νὰ λυγίσουν! Τὰ σώματά τους τὰ ὄμορφα ὀλόρθα στυλώνονται. Μένα κίνημα περήφανης ἀντιρσίας ρίξανε χάμω τὴ βαριά κάσσα!..

Κάτω τὴν πέταξαν τὴν πικρὴ νεκροκάσσα τῆς ἀμφιβολίας καὶ νά, γιατί μὲ ρυθμὸ ὀλοένα γοργώτερο σιμώνουν οἱ ἤχοι!... ὦ! τὰ κορμιά τους ταξίρινα μόλις πατᾶν τώρα τὸ χῶμα! Ἄλαφρόποδοι πιάστηκαν σὲ χορὸ γύρω ἀπ τοὺς τρεῖς κατάδικους οἱ ἤχοι!..

Χαρά! Τοῦ ρυθμοῦ ἡ χαρὰ κι ὁ λυτρωμός! Ὁ ρυθμὸς γεννάει τὸν λυτρωμὸ!... Γύρω ἀπ τοὺς τρεῖς θαμνωμένους κατάδικους στήσανε τὸν χορὸ τῆς Χαρᾶς καὶ τοῦ λυτρωμοῦ τῆς Νύχτας τὰ Πνεύματα!... Κι ὁ κάθε ἀγὸς σκύθοντας ἀναγελαστικά στὸν κατάδικο τοῦ ψιθυρίζει: «Χαρά! τοῦ ρυθμοῦ ἡ χαρὰ κι ὁ λυτρωμός!...»

Ἔτσι ἡ Νύχτα τραγούδησε στοὺς τρεῖς κατάδικους — —

“Ένα φῶς ἀγνοροδίξει στὸ βᾶθος. Μὲ τὴν αὔρα ποὺ ἀπὸ κεῖ-πέρα φυσάει, ἀργοσαλεύουν στὸν κάμπο τὰ γριολούλουδα ἢ περήφανη κορμοστασιά τῶν δέντρων ξεχωρίζει στὸ θαμπόφωτο.

Τώρα, οἱ δυὸ μονάχα προχωροῦνε· γιατί ὁ τραπεζίτης, καθισμένος κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο, ξεχάστηκε σὲ στοχασμούς. “Ένα σωρὸ σκέψεις στριφογυρνᾶν, σὰν κοπάδι ἀπὸ ἀνήσυχες νυχτερίδες. Μουρμουρίζει:

— Ἡ ψυχὴ μου χόρευε τρελλὰ μὲς στὸ σκοτάδι! Ἡ ψυχὴ μου εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σκοτάδι ποὺ ἀποτραβήχτηκε, νικημένο ἀπ τὸ φῶς!... Πόσο δίκιο εἶχεν ὁ καμπούρης!... Γιατὶ φύγαμε ;... Ὅμως νά, ποὺ αὐτὸς φεύγει. “Ε! καμπούρη! Στάσου λιγάκι! πάρε με κι ἐμένα στὴν «ἀπέραντη στράτα!...» Κι ἐγὼ μιλάω τώρα σὰν ὄνειρόπληχτος! χί! χί!

Σὲ λίγο σκύβοντας τὸ κεφάλι μουρμουρίζει:

— Λυτρωμός! μοῦ τὸ ψιθύρισεν ἡ Νύχτα ποὺ τραγουδοῦσε, μοῦ τὸ ψιθύρισαν οἱ παιχιδιάρηδες οἱ ἀνέμοι καὶ μοῦ τὸ κράζει τώρα ἡ σκέψη ποὺ χαροπαλεῖει κάτω ἀπ τὴν ἀμφιβολία!... “Ω, Λυτρωμέ! σαυτὸ τὸ φῶς τὸ θριαμβικὸ ποὺ σκορπίστηκε ὡσὰν μιὰ ξαφνικὴ κραυγὴ — ἀναρθρὴ κραυγὴ παιδιοῦ χαρούμενου ποὺ γλυκοξυπνάει — ἐσένα νοιώθω! Γιὰ σένα φύγαμε!... Μὰ ἐμένα, πίστη μου στάθηκε τὸ μίσος, αὐτὴ ἡ φυλακὴ — πιὸ ἀπέραντη καὶ πιὸ σκοτεινὴ ἀπ τὴ δικιά μας!... Ἐκεῖ μέσα, οἱ ἀδύνατοι κλεισμένοι στὰ κελλιὰ ἀπ τοὺς δεσμοφύλακες, τοὺς δυνατούς. Μὰ τί παράξενο! Τώρα κι οἱ δεσμοφύλακες τρέμουν!... Τρέμουν «οἱ δυνατοὶ» γιὰ τὸν ἔχτρο ποὺ παραμονεύει, γιὰ τὴν ὀργή! Ἄπ τοὺς φτωχοὺς τάφους τῶν ἀδικημένων ὑψώνεται, σέρνεται ξυστὰ στοὺς τοίχους κι ἐρχεται νὰ τοὺς ψιθυρίσει στάφτι λόγια τρόμου κι ἐκδίκησης!... Καὶ τρέμω ἐγὼ, ὁ δεσμοφύλακας, τρέμω στὸ μουρμουρητὸ τῆς ὀργῆς!... Αὐτὸ τὸν ἀθώρητο ἔχτρο ἄς εἶτανε νὰ τὸν πιάσω ἀπ τὰ μαλλιά, νὰ τοῦ ζούλιγα τὸ κεφάλι, νὰ τὸν ἐπνιγα! γιὰ νὰ μὴ μοῦ ξυπνᾶ πιὰ τὸν πανικό!... Μὰ τρέμεις! Πόσο θάθελες νὰ γίνεις ὁ σκλάβος, νὰ χωθεῖς ξανά στὸ κελλί! Γιατὶ εἶσαι ἐσὺ ὁ σκλάβος!... “Ακου τὰ δεσμὰ σὲ καλοῦνε! Πῶς βογγᾶν τὰ σιδερικά!... Σιγότερα! σιγότερα, ὦ ἀλυσσίδες!... Μοναχός μου θάπλωσω τὰ χέρια σὲ σᾶς καὶ μοναχός μου θὰ ξαναδεθῶ!...

... Εἶχανε φτάσει στὰ πρῶτα ἔξοχὰ σπίτια.
Καὶ προχωροῦσαν ἀφοβοὶ, στὴ μέση τῆς στράτας, μεθυσμένοι ἀπ τὸ φῶς!

— Ἡ αὐγὴ! ἔλεγεν ὁ ἀεροπόρος. Τί γλυκὰ ποὺ σὲ περιντύνει, ὦ γῆ!... Ὡμορφὴ γῆ, μιὰ νυφούλα ἦσαν ὀλοστόλιστη τὴ μέρα ποὺ μὲ τᾶεροπλάνο ὑψώθηκα γιὰ νὰ ρίξω στὰ παιδιά σου τὸ μήνυμα τῆς λευτεριᾶς! Μιὰ νυφούλα λιγόθυμη στάγκάλιασμα τὸ φλογερὸ τοῦ ἡλίου!... Ὅλα σου ἀνθοῦσαν κείνη τὴν ἀξέχαστη ἀνοιξή!... Ἴι ἐσὺ, μάνα γῆς, ἀπὸ παντοῦ νὰ μοῦ στέλνεις τὸ θεῖο τὸ χαμόγελο τῶν ἀνθῶνε καὶ τοῦ ἡλίου! “Ακουγὰ τὸ τραγοῦδι σου· στάφτιά μου ἐνοιωθὰ τὸν ἕμνο σου νάνεθαίνει, δυνατώτερος κι ἀπ τοῦ ἔλικα τὸ βουητό!... Εἰς’ ἐσὺ ὁ πόθος ὁ ἀκατάλυτος! Τὰ βουνά σου φουσκώνουν ἀπ τὸν ἀντρίκιο πόθο νὰ σμίξουνε μὲ τὸν οὐρανό! κι οἱ κάμποι σου, σὰν κορμὶ ξαπλωμένης γυναίκας ποὺ ἀκαρτεράει τὸ φιλί, οἱ κάμποι σου ρουφᾶνε ἡδονικὰ τὶς ἀχτίδες!... Κάτω ἀπ τὸ πάτωμα τοῦ κελλιοῦ, πέρα ἀπ τοὺς γυμνοὺς τοίχους, ἐσένα πάντα ἐνοιωθὰ, ὦ Μάνα, νὰ με καλεῖς ἐπίμονα βουίζοντας... Καὶ νά με τώρα, ὁ Γυιός σου! Σὲ πατάει τὸ ποδάρι μου κι ἀδύναμο νὰ χωριστεῖ ἀπ τὸ χῶμα σου, σέρνεται στὸ κορμὶ σου!... Στὴν ἀγκυλιά σου, ὦ γῆ, θέλω ἓνα μεσημέρι νὰ κοιμηθῶ. Καὶ στὸν ὕπνο μου νὰ φουγγραστῶ τὸ μυστικὸ τραγοῦδι τῶν ἀνθῶνε ποὺ ἀκόμα δὲ γεννήθηκαν καὶ νὰ νειρευτῶ τὸ μελλούμενο ξεφύτρωμα τῶν σπόρων ποὺ τὰ σωθικά σου κρύβουνε!... “Ω, οἱ ἄγνωροι ἀνθοί, οἱ κρυμμένοι σπόροι!... Τί ὄραμα θανμάσιο!...

Κι ὁ καμπούρης σόπαινε. Μὲ τὴ σιωπὴ χαιρετοῦσε τὴ γῆ καὶ τὴν αὐγὴ ποὺ σκορποῦσε τὰ χρώματά της πάνω ἀπ τὴν πόλη.

“Ἐτσι βαδίσανε κι οἱ δυὸ πρὸς τὴν πόλη.

Ἐκεῖ πίσω, σωριασμένος κάτω ἀπ τὸ δέντρο, ὁ τραπεζίτης μονολογοῦσε πάντα...

ΟΥΤΟΣ ΕΚΕΙΝΟΣ

Ἄγνωστος—ξένος μέσ στήν Ἀντιόχεια—Ἐδεσσηνός
γράφει πολλά. Καί τέλος πάντων, νά, ὁ λίνος
ὁ τελευταῖος ἔγινε. Μὲ αὐτὸν ὀγδόντα τρία

ποιήματα ἐν ὄλφ. Πλὴν τὸν ποιητὴ
κούρασε τόσο γράψιμο, τόση στιχοποιία,
καὶ τόση ἔντασις σ' ἑλληνικὴ φρασιολογία,
καὶ τώρα τὸν βαραίνει πιά τὸ κάθε τι.—

Μιά σκέψις ὅμως παρενθύς ἀπὸ τὴν ἀθυμία
τὸν βγάζει—τὸ ἑξαίσιον Οὗτος Ἐκεῖνος,
ποῦ ἄλλοτε στὸν ὕπνο του ἄκουσε ὁ Λουκιανός.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Η ΠΑΡΘΕΝΙΑ

Μονάχος μου κλεισμένος στὸ κελί μου
Τῆς μοναξιάς δὲν εἶμαι τὸ στοιχειό.
Γιὰ τὴ ζωὴ τὴν πείνα πῶχει τὸ θεριὸ
Στὴ χειμονιά—ἔχ' ἡ Ψυχὴ μου.

Στὸ φίλημα νὰ σμίξεις τὴν πνοή μου
Θέλω, σὲ νιὸ κορμὶ παρθενικὸ
Κι ἡ γλύκα ἀπ τὸ σπάρταρο τᾶγνὸ
Νὰ σὲ κολάσει, θᾶθελα, Ψυχὴ μου!

Ἡ ἡδονὴ τὴ σάρκα νὰναπάφει...
Νάρτει ἡ Μετάνοια κι ἡ καρδιά νὰ κλάψει
Νὰκολουθήσ' ἡ μαύρ' ἀπελπισιά.

Κι ἀφωρισμένος ξέμακρὰ νὰ χτίσω
Μέσα στὸ δάσος ἔρημ' μιὰ φωλιά
Τὴν Παρθενιά γιὰ σύντροφο νὰ κλείσω.

ΑΘΑΝΑΣΙΑ

I

Σᾶν καρδιά τὸ πεντάμορφο
Τῆς δροσούλας παιδάκι
Μέσ τὸν κάμπο εἶν ἄγνωστο
Καὶ γλυκὸ σᾶ ματάκι.

Ριζωμένο, σᾶ στέκεται
Ὅμως πάντ' ἀνεβαίνει
Εὐωδιά πρὸς τὸ ἄπειρο
Τὴν Ψυχὴ του τὴν στέλνει.

Κι ἀγομιμοῦ τὸ πορπάτημα
Κι ἄν σκληρὰ τὸ πατήσει
Τὴν Ψυχὴ του ἀνέγγιχτη
Σταοῦράνια θᾶφήσει.

II

Κι ἦσουν κρίνον ὀλόλευκο
Πάντα στᾶσπρα ντυμένο
Ἄγοράκι πεντάμορφο
Ἄγγελοῦδι γραμμένο.

Φωναχτὰ τὰ παιχνίδια σου
Κρουσταλλένι' ἢ λαλιά σου
Μέσ τὸν κῆπο μου φάνταζε
Λουλουδένια ἢ θωριά σου

Τώρα γέρνεις μεσόκοπο
Μπρὸς τοῦ τάφου τὸ στόμα
Τὸ αἰώνιο Ξετύλιγμα
Σὲ τραβάει μέσ τὸ χῶμα.

ΠΟΛΗΣ ΔΕΥΚΗΣ

Πέρα εκεί, στὰ μακρυσμένα εκείνα μέρη, ζούσε. Σάν διωγμένος και κατατρεγμένος απτους ανθρώπους που άλλοτε είχε αγαπήσει. Χαρακτήρας δυνατός που έλπίζει στη νίκη, και πιστεύει στον εαυτό του.

Και τώρα απελπισμένος πιά της ζωής, όταν είδε συντριμί κάθε του πόθο, που θάβγαινε για τὸ καλὸ τῶν ἄλλων, ἤθελε νὰ ζήσει μιὰν ἄλλη ιδιόρρυθμη ζωή, μακριὰ ἀπ τὸν τυραννισμένο κόσμο.

Ἔλεγε : « Δυστυχισμένοι, γιατί δὲν βλέπετε και λίγο μέσα σας ; ἴσως κάτι σὰς φυλάγει ὁ εαυτός σας. Δημιουργεῖστε κάτι μεγάλο περνώντας κι ἀπ τὴν καταιγίδα. »

Μὰ οἱ ἄνθρωποι εἶδαν τὴ ζωή νὰ σημώνει γοργά. Νοιώσανε τὴν ἀνάγκη νὰ ζήσουν κάτω ἀπὸ ἕνα οὐρανὸ καθαρό, γιατί φοβήθηκαν τὰ σύννεφα τῆς θύελλας,

Ἔτσι τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ, κρύφτηκε ὅσο μπορούσε, κρύφτηκε μέσα στὸν ἄνθρωπο ποῦ ἤθελε νὰ ζήσει, μὰ στὸ τέλος εἶδε πὸν μέσα ἦτανε κλεισμένο, συχάθηκε τὴν ἄσχημη φυλακή του και πέταξε.

Χωρὶς καλὰ νὰ τὸ γνωρίσεις τὸ ἴδιο σου τὸ μυστικὸ, χάθηκε.

Τὸ μυστικὸ αὐτὸ εἶναι ὁ εαυτός μας. — Ἄν λοιπὸν τὸ διώξουμε ἀπὸ μέσα μας, τὸ ξεχάσουμε, τί μένει νὰ θυμηθοῦμε ;

« Δυστυχισμένος ἐγὼ » σκεπτόταν, κάποτε. Τοῦ φαινόταν σάν δυστυχία ἢ μεγάλη του ἐπιθυμία νὰ δεῖ τὸ φῶς. Κάπου ἔλαμπε γιαντὸν ἕνα φῶς δυνατό : ἢ Ἀλήθεια.

Δὲν τὴ βλέπομε. Νὰ κάνομε λοιπὸν μιὰ δικιά μας ἀλήθεια. Νὰ ποῦμε πὸς ὑπάρχομε, και νὰ δώσει καθένας στὸν εαυτό του ἕνα σκοπὸ, ἕνα προορισμὸ.

Ἔτσι θάχομε μιὰν ὥραία ζωή. Κι ἀπ τὸ σκοτάδι τοῦ Ὀνειρου θὰ βγοῦμε στὸ φῶς μιᾶς ὥραίας πραγματικότητος πὸν μέσα της θὰ κλείνει τὰ ἔργα μας.

... Κι ὅμως ἢ πραγματικότης ἦρτε γεμάτη σκέλεθρα και συντριμια.

* * *

Θλιμμένο και σκοτεινὸ ἦταν τὸ δωμάτιο. Ἄπ τῆς γού-

λιες μόνο ἔμπαινε λίγο φῶς. Κάπου κάπου ἀκούγονταν τὸ σιγανὸ τρίξιμο τῶν δένδρων, πὸν μέσα στὴ μεγάλη ἤσυχία ἔμοιαζε σάν πολλὰ μαζὺ πένθιμα λόγια.

— Λυπηρὸ ἦταν ἢ ζωὴ σου, εἶπεν ἢ Δώρα.
Ἐκείνος δὲν ἀπαντοῦσε. Ἐμπιστεύτηκε ὅλα εκείνα πὸν ἀποτελέσαν τὴ ζωή του, σὲ μιὰ πὸν δὲν τὸν καταλάβαινε.

Γιατὶ μιλοῦσε λοιπὸν γιὰ τὴν ζωή του, πὸν τόσο τὴν εἶχε αγαπήσει, και γιατί ἔβγαζε ὅ,τι πολῦτιμο εἶχε μπρὸς σὲ μιὰ πὸν δὲν μπορούσε νὰ ἐκτιμήσει ; — Και μιὰ μετάνοια τὸν ἔκανε νὰ νοιώσει μέσα του τὴ φωνή : « Γιατὶ περιφρονῶς μόνος σου τὸν εαυτό σου ; »

— Λυπηρὸ ἢ ζωὴ σου, εἶπε πάλιν ἢ Δώρα.

Δεύτερη φορὰ τώρα τὸν χτυποῦσε. Μ' ὅλο τὸν πόνο ποῦχε μέσα της ἢ γυναικεία ἐκείνη φωνή, στ' αὐτὶ του ἀντηχοῦσε σάν εἰρωνεία.

— Μὰ πὸς μπορεῖς νὰ αἰσθάνεσαι γιὰ μένα, μιὰ τόσο βαθεῖα λύπη, Δώρα ;

— Ναί, αἰσθάνομαι πὸς πέρασες μιὰ ζωὴ λυπηρὴ, εἶπε κείνη.

Παραδεχόταν τώρα πὸς ἢ ζωὴ του ἦταν ἄσχημη, λυπηρὴ. Και τὸν ἔκανε νὰ τὸ πιστέψει ἐκείνη πὸν δὲν ἀναλογίσθηκε ποτὲ πόσο μεγάλη ἦταν ἢ καταστροφή, πόσον ἄσχημος ὁ χαμός. Γι' αὐτὴν δὲν ἦταν παρὰ ἕνας δυστυχισμένος πὸν τὸν ἀγαποῦσε. Μὰ ποιὰ ἦταν ἢ δυστυχία του ; Δὲν ἤξευρε. δὲν ἤξευρε τίποτε.

Τὰ φύλλα τῶν δένδρων κουνήθηκαν. Ἐνα σιγανὸ τρίξιμο ἀκούστηκε κι ἔπειτα πάλι ξανάγινε σιωπή.

Κι ἦταν σάν κάτι νὰ μιλοῦσε ἀνάμεσα ἀπτὰ δένδρα.
— Θυμᾶσαι, Δώρα, ὅταν τὸ ἀνοιξιᾶτικο βράδυ κάτω ἀπτὸ δυνατό φῶς τῆς Σελήνης, μέσα σ' ἕνα τρελλὸ ἀγάλιασμα νοιώσαμε τὸ φιλί ; . . .

— Νομίζω πὸς εἶν' ἢ ἴδια ὄρα, διάκοψ' ἐκείνη. Ἄγγναντεύαμε τὰ κάτασπρα συννεφάκια . . .

« Ἄμοιρη, τότε ἀκριβῶς φίλησες ἕνα νεκρὸ » σκέφθηκε μὲ παράπονο. Πὸν πήγαινε ἀλήθεια ὁ προορισμός του ; Γιατὶ ἔφυγε μακριὰ ἀπτὸν ἀληθινὸ του δρόμο, γιὰ νὰ βρεθεῖ μὲ κείνη πὸν τὸν μεθοῦσε μὲ τὴν ἡδονὴ τοῦ φιλιού ; Τώρα τὰ χεῖλη του τᾶνοιωθε παγωμένα. Μὰ γιατί αὐτὴ ἀκόμα τὸν ἀγαποῦσε ; Τί εἶχε πιά νὰ τῆς χαρίσει ;

« Τυχοδιώχτη, τυχοδιώχτη, φύγε ἀπὸ τέτοια ἀγάπη ».

ἔνοιωσε κάτι νὰ τοῦ λέει μέσα του. Κ' ἔπειτα πάλι:

«Δυνατέ, τί ἔκαμες τῆ δύναμή σου;»

Ἔνοιωθε μέσα του τὸν προορισμό. — Μά ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν ἦταν ἀδύνατο νὰ καρποφορήσει.

— Δώρα, εἶπε ξεσπῶντας, ἄνοιξε τὸ παράθυρο.

Ξαφνιάστηκε. Ἐγύρισε καὶ τὸν εἶδε ὀλόρθο μπρὸς τὸ κλειστὸ παράθυρο, περιμένοντάς την. Μά τώρα δὲν ἦταν πιὰ ὁ ἴδιος. Ἦταν γιγαντένιος, ἦταν μέγας, πιό μέγας ἀπ' ὅτι τὸν ἤξευρε.

— . . . κι ἄφησε νὰ μπεῖ μέσα τὸ δροσερὸ ἀεράκι ποὺ φουσαῖ ἐλεύθερο.

Ἡ Δώρα σηκώθηκε. Ἔσπρωξε ἐλαφρὰ καὶ τὸ παράθυρο ἄνοιξε. Μακρυνὰ ὁ ὀρίζοντας ἦταν βαμμένος μὲ αἶμα. — Καὶ τώρα, εἶπε πάλι ἐκείνος, ἄφησε τὰ ἐλέμματα σου νὰ πλανηθοῦνε, πέρα μακρυνὰ, στὸν ἐλεύθερο ὀρίζοντα, ἐκεῖ πάνω στὰ ψηλὰ δένδρα, στὰ ψηλὰ βουνά.

Καὶ ποτὲ πιὰ μὴ στραφεῖς στὸ σκοτεινὸ αὐτὸ σπίτι ποὺ δὲν ἔχει μέσα του γιὰ σένα τὴ ζωὴ. Μὴ βλέπε, μακρυνὰ, μακρυνὰ, ὅσον μπορεῖς μακρυνὰ.... θέλω νὰ δεῖς τὴν Ἐλευθερίαν.

Σταμάτησε. Κάτι τὸν ἔκανε πιό λυπημένο.

— Μὰ ἀρχίζει νὰ βραδυάξει ξακολούθησε πάλι σιγὰ.

Ἐκεῖ πάνω κοντὰ σ' ὅλ' αὐτὰ δὲ σοῦ φαίνεται πὼς εἶναι τώρα μιὰ σκοτεινιά ποὺ δὲν σ' ἀφίνει νὰ δεῖς μπρῶσου Ἡ σκοτεινιά αὐτὴ μὲ πνίγει, ἢ σκοτεινιά αὐτὴ νομίζω πὼς εἶμ' ἐγώ.

— Σὲ ἰκετεύω . . . ἔλα στὸν ἑαυτὸν σου πιά... γύρισε . . . εἶναι καιρὸς, ψιθύρισε κείνη σ' ἓνα τόνο ἀπελπισίας.

— Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνω, γυρίζω στὸν ἑαυτὸ μου ἀπάντησε θριαμβικὰ ἐκεῖνος. Νὰ μιὰ ἀλήθεια ποὺ ἀκούω ἀπὸ τὸ στόμα σου. Ἦταν καιρὸς νὰ γυρίσει κανεῖς. Αὐτὸ ἔφερε γιὰ μένα ἡ ἀγάπη σου Δώρα. Κύτταξέ με. Δὲν σ' ἀγγίζω πιὰ. Δὲν μοῦ ἀνήκεις. Ξέρεις τί κάνεις αὐτὴ τὴ στιγμή;

— Τί; ἀρώτησε δειλά.

— Μὲ διώχνεις. Ἀλλὰ μὴ νομίζεις πὼς ἔτσι γίνεσαι κακὴ. Ὅχι. Μὴ τὸ πιστέψεις. Μὲ τὸ διώξιμό σου, εἶναι σὰν νὰ λές, πὼς ὁ δύστυχος ἐγώ, ξακολουθῶ νὰ ὑπάρχω. Ἔνας νεκρὸς ξαναζει.

Τὰ μαλλιά της λυθῆκαν σ' ἓνα κίνημα ἀπελπιστικό.

Τὰ μάτια της ἀστράψαν περίτρομα σὰν νὰ θωροῦσε

ἓνα τρελλό. Μὰ ἐκείνου τὸ πρόσωπο φωτίστηκε ἀπὸ χαρὰ

Τὸ παλιὸ του ἔργο τὸν περίμενε ἀνέγγιχτο. Δὲν τὸ μόλυνε τὸ χωρίστηκε μόνο. Εἶχε λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ ἐξακολουθήσει.

— Μιὰ καινούργια αὐγὴ χαράζει γιὰ μένα, Δώρα. Καὶ τώρα ἔχω ὅλη τὴ δύναμη νὰ σὲ χαιρετίσω.

Καὶ θέλοντας νὰ βεβαιωθεῖ πὼς σ' ἀλήθεια, ὕστερα ἀπὸ μιὰ γλυκεῖα ἐρωτικὴ ζωὴ, εἶχε μέσα του τὴ μεγάλη μὰ καὶ πόσο πικρὴ αὐτὴ δύναμη, ἔλεγε.

— Ἐχω ὅλη τὴ δύναμη νὰ σ' ἀφίσω....

Ἐπῆρε τὰ χέρια της στὰ δικά του, τὰ ἔσφιξε θερμὰ καὶ χάθηκε ἀπὸ μπρὸς της χάθηκε στὸν ἄγνωστο γι' αὐτὴν δρόμο.

* * *

Τὸ παράθυρο ἦταν ἀκόμα ἀνοιχτό. Ἐκεῖ στεκόταν τώρα ἡ Δώρα ἐλέποντάς τον νὰ φεύγει. Ἦταν ὀμορφῆ. Τὰ μαλλιά της ξέπλεγα καὶ πεταχτὰ κυματίζανε στὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι καὶ τὰ μαῦρα μεγάλα μάτια της, εἶχαν τώρα τὴν ἔκφραση μιᾶς λύπης ἀτέλειωτης.

Ἦθελε νὰ τοῦ μιλήσει μιὰ ἀκόμη φορὰ καὶ ἐλέποντάς τον νὰ μακραίνει μὲ γρήγορο βῆμα, καὶ ν' ἀφίνει πίσω του τὰ ψηλὰ δένδρα, ἔνοιωσε νὰ τὴ σπρώχνει κάτι νὰ φωνάξει. «Στάσου μιὰ στιγμή ἐσὺ ποὺ χάνεσαι μὲς τὸ σκοτάδι, γιατί φεύγεις;... ποὺ πᾶς... ὑπάρχει τίποτα καλλίτερο ἀπ' τὴν ἀγάπη μας;... ἀπὸν ἔρωτα ὑπάρχει τίποτε σὴ γῆ;»

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ

TH. CARLYLE

Ο ΦΑΟΥΣΤ

... Ὁ Γκαίτε φαίνεται, θὰ σταθεῖ στὶς ἐρχόμενες γενεές, σὰν μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ἀξιοπρόσεχτες φυσιογνωμίες τοῦ καιροῦ του, καὶ οἱ μεταγενέστεροι θὰ τραβοῦν ἀπ' τὴν τραγωδία του αὐτῆ, τὶς πιὸ ζωηρὲς ἐντυπώσεις των καὶ τῶν ἔχωρῶν του ἐξαισιοτήτων καὶ τῶν ἀτελειῶν του. Ὁ Φάουστ συλλήφθηκε ὅταν ὁ συγγραφέας του

περνούσε απ' την νύκτα στην άποκαταστημένη άντροσύνη—περίοδο άνησυχίας για την κάθε ζωή—και πολλές φορές όπως στην περίπτωσή του, σκοταδιού κι' άπελπισιάς, αλλά και πάρα πολύ κατάλληλη για να προμηθέψει ιδέες για ένα τέτοιο έργο. Είχεν άποτελειωθεί όταν μακρόχρονη καλλιέργεια και διαφοροίδηχη πείρα είχαν μεστώσει τις δυνάμεις του, και κάτω από μιá λαμπράδα φήμης, που επιδέχονταν τó πιο θαρρετό, ακόμα κι' άφρόντιστο έπιδειξιμό τους· τó μέλημά του είναι ν' άπεικονίσει ό,τι τó πιο άγριο και πιο μυστηριώδικο έχει μες στην καρδιά του και στο πνεύμα του ó άνθρωπος· τά δέ σπουδαιότερα ύλικά είναι παρμένα απ' την καρδιά και τó πνεύμα τού συγγραφέα. Διαβάζοντάς το, έτσι με προσοχή, μοιάζουμε να θεώμαστε τó ταραγμένο χάος τών πρώωρων πόνων του, τών άμφιβολιών του και τών παραπλανημάτων του—φοτισμένο μερικά, κι' όλιγωστεμένο στη φόρμα από άλλεπάλληλα σκευολαρίσματα πύ όησυχης φύσης—και ζουγραφισμένο από μάστορα τέλειο, σ' όλη του την άρχική ζωηράδα, χωρίς όμως την άρχική του άκαταστασία. Μελετώντας τις σκηνές τού Φάουστ, άδιάκοπα άνακαλύφουμε σημάδια τής μοναδικής εκείνης συνένωσης τού ένθουσιασμού με τó κοροϊδεμα' τής άλαφράδας τού χαλατήρα με τή δύναμη και τó ζήλο· τού όρητηκού πάθους, που έδω ξεσπά σ' έναν άψυ θυμό, εκεί σέ μιάν εύκολόλυωτη τρυφεράδα, πύ πέρα που τραβιέται πίσω σ' ένα σαρκασμό, μ' ένα ξεχυλιστό κέφι όχι μόνον διασκεδαστικό και γεμάτο απ' τó πιο πλούσιο χιούμορ, μα κι' άλλόλωτο φτάνοντας ίσαμε αυτά τά σύνορα τής γελοιότητας και ακόμα πέρνοντάς τα — πρᾶμμα που φαίνεται ν' άνήκει άποκλειστικά στον Γκαίτε. Στον Φάουστ επίσης ξεδιαλύνουμε τή διαπεραστική κι' άνήσυχη νόηση, πού, στη μιάν ή την άλλην περίοδο τής ιστορίας της χώθηκε σ' όλα σχεδόν τά θέματα τής ανθρώπινης σκέψης· τή σπιθόβολη φαντασία (fancy), και τή σαν άναγκαία συνέπειά της, άπεριόριστη έξουσία τής γλώσσας και τής εικόνας — για να ντόνει και διασαφίζει, σά με μαγεία, όλες τις συλλήψεις μιās πάρα πολύ ιδιότροπης, μα και ψηλής και δυνατής φαντασίας.

Προτερήματα τόσο εκλεχτά, πρὸ πολλού βάλανε τόν Γκαίτε πάν' απ' όλους τούς Γερμανούς ποιητές και τού δώσανε ένα είδος λογοτεχνικής μονοκριτίας στη χώρα του. Ή άπεριόριστη όμως δύναμη λένε πώς βλάπτει τόν άτόχό της, κι' έδω όπως στις πύ ένδιαφέρουσες περιπτώσεις, παράγαγε τó φυσικό της άποτέλεσμα. Ό Γκαίτε βλάφτηκε όπως κι' όφελήθηκε, απ' την έλλειψη έλέγχου· ίχνος τού ότι έγραψε για ένα πολύ έπιεικό κοινό, άπαντιούνται στο Φάουστ παράλληλα με τά ίχνη τής θαυμαστής μεγαλοφυΐας. Στο

γενικό σχέδιο τού έργου ύπάρχει έλλειψη ένότητας, και στην εκτέλεσή του πολλά κρίματα κατά τού γούστου. Δέν ύπαινιζόμαστε καμιά απ' τις τρεις σκουριασμένες ένότητες τού Άριστοτέλη ή τής Γαλλικής σχολής· αλλά στο Φάουστ λείπει εκείνη ή ένότητα τού ένδιαφέροντος που είμαστε μαθημένοι να περιμένουμε από κάθε έργο φαντασίας (fiction). Τό τέλος έχει πολύ χαλαρή σχέση με την άρχή, καθώς και τά διάφορα μέρη μεταξύ τους· και ή γενική έντύπωση πολλές φορές διακόβεται όλότελα απ' τó πιάσιμο στη μέση μερικῶν άσυναρτητων σκηνῶν, που κι' άλλου ν' άπαντιώντουσαν πάλι δέ θά τις θαυμάζαμε εύκολα· πόσο μάλλον δύσκολα, λοιπόν, έδω! Οί σκηνές αυτές άν και όχι χωρίς μερικά θαμφοφεγγίσματα νοήματος άνεξάρτητα τού τοπικού κι' εφήμερου σά όποια άναφέρονται, είναι όμως δωσμένες σέ τόσο άκατέργαστη κατάσταση παρασκευής, που χωρίς άλλο εκθέτονται σ' ένα σύντομο και χοντρό μεταχείρισμα από μέρους κάθε κριτικού, εκτός τού γερμανού. Θά ήταν όμως άδικο, ν' άρνηθει κανείς ότι τó παράξενο αυτό άνακάτωμα τού πάθους (pathos) με τή φρίκη, και τ' άστεία, πέρνει άντιλάμποντας μιá δευτερεύουσα όμορφιά άρκετή να ξελείψει πολύ απ' την άρχική του χοντροκοψιά και τή φαινομενική του άσυναρτησία. Ό Φάουστ δέν είναι γραμμένος πάνω στις συνηθισμένες δραματικές άρχές, ή μάλλον δέν κάνει για θεατρική παράσταση. Φαίνεται ότι έχει σκοπό να παρουσιάσει όχι μόνο μιá ζουγραφία τών τυχῶν και τών αίσθημάτων ενός μονάχου προσώπου, είτε μιās όμάδας προσώπων, αλλά σύγκαιρα, κι' ένα βαθύ, άπροσδιόριστο σύμβολο τού μεγάλου στρόβιλου τής ανθρώπινης ζωής· κι' απ' αυτή την άποψη ή έτερόγενη σύστασή του κι' οι άποτομες μεταλλαγές του, ακόμα και οι πού και πού ύπερβολές του, έχουν μιá παρακατινή εύπρέπεια, σά σημαντική τού άπλόχωρου και συγχυσμένου, κι' όλο μεταλλασούμενου σκοπού, που σαν ένα όλο μέχρι τίνος, θά ρίξει τή σκιά του μπροστά.

(Έδω ό Carlyle καταπιάνεται για λίγο, μ' ένα έργο κάποιου άγγλου ποιητή Marlow που έχει τήν ίδια ύπόθεση με τó άριστοεργημα τού Γκαίτε, και δείχνει τή μηδαμινότητα τού πρώτου μπρός στο δεύτερο. Ξακολοιθώντας έπειτα, όπως θά δούμε, σά σέ αντίθεση με τó έργο τού Marlow παραβιάζει ό Carlyle τις άψηλώτερες άντιλήψεις τού Γκαίτε πάνω στη μιá και ίδια ύπόθεση).

Ή Γκαίτικη σύλληψη και τού Φάουστ και τού Μεφιστοφελή, όχι μόνο σχετίζεται πιότερο με τις συνηθιστες μιās ξευγενισμένης και πνευματικής έποχής, αλλά και πολύ περισσότερο βαθυνόητη και ποιητική είναι στην ουσία της. Τό πιάσιμο τής μαγικής είναι συμπλη-

ρωματικό του καθαυτο πορίσματος : έχει σκοπό και μόνο να χρησιμεύει για μέσο ξαστερώματος μερικῶν ὀρισμένων αἰσθημάτων, και παρουσιάσματος μερικῶν ὀρισμένων ροπῶν, πού υπάρχουν στο πνεῦμα ἀνεξάρτητα ἀπ τή μαγεία· κι ἡ πίστη πού μᾶς ζητιέται να δώσουμε, είναι ἀπ τίς χαλαρές και περαστικές. Πραγματικά, ἂν μπορούμε μόνο να σκεφτοῦμε ὅτι μιὰ συνάθροιση ὅπως τῶν dramatis personae του, τόσο ἀσύμφωνων και τόσο παράξενα σχετισμένων μεταξύ τους, σχηματίστηκε μ' ἕναν ὅποιον τρόπο, ὁ συγγραφέας φαίνεται να σκοτίστηκε λίγο ἂν θὰ τὴν πιστέψουμε διόλου· και σ' ὄλο τὸ ἔργο ξανοίγουμε συχνὰ θαμπόφεγγες ἐνδείξεις τοῦ περιγέλου στο ὅποιο πέρνουν, ἀπὸ μέσα τους, ὄλο τὸ θέμα τῆς diablerie σ' ὄλους του τοὺς κλάδους, τὰ ἴδια τὰ πρόσωπα, ὅ,τι κι ἂν αὐτὰ παραστάνουν στὰ φανερά. Οὔτε ἡ δυστυχία τοῦ Φάουστ, σὲ καμμιά περίοδο τῆς ἱστορίας του, πηγάζει ἀπὸ μιὰ τόσο κοινή πηγή σὰν αὐτὴ τοῦ φόβου γιὰ τὸ μελλούμενο μοιραῖο τέλος του· «ὁ ἥλιος αὐτὸς τοὺς πόνους του φωτᾷ», και δύσκολα θὰ τίς ἀλάφρωνε αἰσθητά, ἂν τὸ ἀπ ἐδῶ και πέρα πρόκειται να εἶναι γι αὐτὸν ἕνα αἰώνιο μηδενικό. Κι ὁ Μεφιστοφελῆς, εἶναι ἕνα πολὺ περισσότερο περίεργο πρόσωπο ἐδῶ, παρά στο δράμα τοῦ Marlow. «Τὸ προχώρημα τῆς προόδου» ὅπως τὸ λέει ὁ ἴδιος, «ἔγινε τόσο σημαντικό τώρα τελευταῖα, ὥστε ξαπλώθηκε ἴσαμε τὸ δαίμονα ἀκόμα — τὸ βορινὸ αὐτὸ φάντασμα μὲ τὰ κέρατα, τὴν οὐριά, και τὰ νύχια, πού δὲν εἶναι πιά ὀρατὸ πάνω στη γῆ».

Εἶναι ἕνας ἠθικός, κι ὄχι φυσικός δαίμονας· και τὰ σύμβολα τοῦ χαρακτήρα του ἄρμονίζονται μὲ τὸ ρέστο τῆς πνευματικῆς μηχανῆς μὲ τὴν ὁποία ὁ Γκαῖτε ἀναλαβαίνει να δουλέψει τὰ αἰσθημάτων μας. Εἶναι δὲ ἡ μηχανὴ αὐτὴ πολὺ πὺ φίνου και πὺ πολυσύνθετου εἶδους ἀπὸ ἐκεῖνη πού μεταχειρίστηκε ὁ Marlow· τὸ διεύθυμά της εἶναι ἄπειρες φορὲς πὺ δύσκολο· ἀλλὰ και ἡ ἐντύπωση πού τὴν κάμνε, να δώσει εἶναι πολὺ πὺ ξευγενισμένη, και φτάνει πολὺ πὺ βαθυὰ στὰ μυστήρια τῆς φύσης μας.

Ὁ Φάουστ κατὰ πρῶτα, μᾶς παρουσιάζεται καθισμένος στο γραφεῖο του, σὲ μιὰ στενὴ γοτθικὴ κάμαρα, φωτισμένη θαμπὰ ἀπ τὴ μοναχικὴ λάμπα του. Περιτριγυρισμένος μὲ ὄλα τὰ χρειαζόμενα τῆς μελέτης, συλλογίζεται πάνω στη ματαιοσύνη και τὸ ἀνώφελο ὄλων ὅσων αὐτὰ μποροῦν να τοῦ φέρουν. Ἀπὸ νέος μπῆκε στο γύρεμα τῆς ἀλήθειας, μὲ τὴ φυσικὴ στὸν ἀπὺν χαρακτήρα του ἀφοβία, πού ἕνας τέτοιος σκοπὸς ἀπαιτεῖ. Μὴ δίνοντας σημασία στοὺς καθιερωμένους φραγμούς, πού ἂν και τείνουν, να καταπνίξουν τὴν ἐλευτερία τῆς σκέψης, συχνὰ ὄμως χρησιμεύουν και

στο να συγκεντρώνουν τὰ πασχίσματά της, κι ὡς ἐκ τούτου να μεγαλώνουν τὰ ἀποτελέσματά της — ἐπιχείρησε να χωθεῖ στὰ πὺ μυστικὰ μύχια τῆς φυσικῆς και πνευματικῆς φύσης : τώρα βρίσκεται, να τὰ ἔχει ὄλα ἐξετάσει και πουθενὰ να μὴν ἔχει βρεῖ ἕνα ἱκανοποιητικὸ συμπέρασμα. Ἀπὸ κάθε ὀρητικὸ πάσχιμα γιὰ να μαντέψει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, ὁ νοῦς του γύρισε πίσω πὺ θαμπὸς και γεμάτος ἀμφιβολία : και μετὰ τὸ ξεσκάλισμα ὄλων τῶν κλάδων τῆς φιλοσοφίας, ἴσαμε τὰ πὺ προχωρημένα ὄρια τῆς ἀνθρώπινης ἔρευνας, ὁ Φάουστ βρίσκει τὸν ἑαυτὸ του τόσο ἄμαθο ὄσο κι ὅταν ξεκίνησε. Οἱ λέξεις δὲν τὸν ἱκανοποιοῦν, και δὲν μπορεῖ να πετύχει γνώση ἀπ τίς πραγματικὲς ὑπάρξεις. Δὲν υπάρχουν πρῶτες ἀναμφίβολες ἀρχὲς γιὰ να τὸν ὀδηγήσουν· και τὸ σύμπαν, ὄσο κι ἂν τὸ μελετήσει, ξακολουθεῖ να μένει μπροστὰ του σὰν ἕνα σκοτεινὸ μπερδεμένο αἶνιγμα, πού τὸ νόημά του, ἂν ἔχει νόημα, εἶναι ἀνεύρητα κρυμμένο ἀπ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν πολεμᾷ μόνο να γνωρίσει· οἱ εὐαίσθητες κόρδες τῆς καρδιάς του ἐπιστρατεύτηκαν σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση ὅπως κι οἱ ἱκανότητες τοῦ πνεύματός του — μπορεῖ πολὺ καλά να νιώσει ὅπως και να καταλάβει και θρῆφει στὰ στήθη του ὀόριστες κι ὀρητικὲς λαχάρεις γιὰ κάποια ἀνεκφραστὴ ἐπικοινωνία μὲ τίς μεγάλες δυνάμεις τῆς φύσης πού τὸ μεγαλειὸ τους γεμίζει τὴν ψυχὴ του, ἐνῶ τὸ μυστήριό τους τὴ ζαλίζει και τὴν ἀποσπρώχνει.

Τὰ φυσικὰ κι ἀποκτητὰ χαρίσματα τοῦ Φάουστ εἶναι μεγάλα, ἀλλὰ ἄπειρα πὺ μεγάλες εἶναι οἱ ἰδέες του γιὰ τὴ διάπρεψη. Ὅλο ὅ,τι μπορεῖ φαίνεται τίποτα μπροστὰ στο ὅ,τι θὰ ἤθελε να μποροῦσε· κι αὐτὴ ἡ τεράστια δυσαναλογία μεταξύ τοῦ τί εἶναι, και τοῦ τί σκοπεύει μὲ τόσο δυνατὴ θέληση να γίνει, κάμνει μιὰν ἀστεῖρευτη πηγὴ ταραχῆς γιὰ τὸ μυαλό του. Ἐλεῖ χαρίσματα πού θὰ τὸν ὀδηγοῦσαν μπροστὰ θριαμβευτικὰ σὴν ἀπόκτηση τοῦ κάθε τι πού εἶναι ἐπιτραμμένο στὸν ἀνθρώπο να ἀποκτήσει· ἀλλὰ ὄλα αὐτὰ δὲν θὰ τὸν ἱκανοποιήσουν ἂν δὲν μπορέσει να διασκελίσει τὰ ὄρια μὲ τὰ ὀποία ἡ φύση ἡ ἴδια τὸν ἔχει περιορίσει.

Ὅστόσο, οἱ ἀπομοναχικὲς αὐτὲς πάλες, σὲς ὀποῖες κατὰλυσε τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς του πιά, τὸν ἀποτράβηξαν ἀπ τοὺς χαρούμενους δρόμους τῶν ἀνθρώπων. Περικλεισμένος μέσα στο δωμάτιό του, ἀνάμεσα σὲ βιβλία και ὄργανα, και σ' ὄλη τὴ νεκρὴ μηχανὴ τῆς τέχνης, ἀπὸ καιρὸ ἀπαρνήθηκε τοὺς ἠλιόλουστους κάμπους τῆς ζωῆς· ἡ φιλία, ὁ ἔρωτας, κι ἡ κοσμικὴ προαγωγή τὸ ἴδιο θυσιάστηκαν στο βωμὸ τῆς ἐπιστήμης· και ἡ ἐπιστῆμη τὸν ἀντάμειψε μὲ μάταια ξεγελάσματα και ἄβασες χίμαιρες. Τὸ πνεῦμα πού ἐπιθύ-

μησε ν' ανακατευτεί με τὰ χερουβείμ, και νὰ ξιχνιάσει τὰ σκοτεινότατα μυστήρια τοῦ σύμπαντος, εἶναι κλεισμένο στό στενὸ κελλὶ ἐνὸς κολλέγιου, και κατατηγμένο νὰ διευθύνει μερικά παιδιὰ μέσα στην ἀγρυπτικὴ σοφιστεία τῆς σχολαστικῆς μάθησης. Ὅστε ἡ μαγεία, στην ὁποία, κατὰ τὴν πίκρα τῆς ἀηδίας του εἶχε καταγίνει, τὸν ὠφέλησε σὲ τίποτα. Τὰ ὄντα ποὺ ἀνεβάζει ἀπ' τὰ τρισβάθα ἀρριούονται νὰ τὸν δεχτοῦν στην παρέα τους. Φρικιάζει και ζαρώνει ὅταν ἡ «φλόγινη εἰδή» τοῦ πνεύματος τῆς γῆς, γυρίζει κατὰ τὸ μέρος τους, και πολὺ δίκαια ἀκούει τὸν ἑαυτό του κατακρινόμενο γιὰ τὴ μάταιη δόξα, ποὺ φαντάστηκε ὅτι ἡ φύση του θὰ μπορούσε νὰ σηκωθεί στό ἐπίπεδό του.

Γελασμένος και ἀπ' τὸ ἀπογνωσμένο αὐτὸ τόλμημα, ὁ Φάουστ ρίχνεται στην πιὸ μεγάλη ἀπελπισία — δὲν ἔχει πιὰ κανένα σκοπὸ πάνω στη γῆ, μὰ οὔτε και ἡσυχία. Οἱ πηγές τῆς στοργῆς μεταλλάσσονται σὲ πηγές αὐτοσπαραγμοῦ ἢ ὀξύτητα τῆς αἰσθητοσύνης του και ἡ δύναμη τῆς θέλησῆς του, χρησιμεύουν μόνο στό ν' αὐξάνουν τοὺς πόνους του· οἱ ὑπεράνθρωπες χάρες του τὸν σηκώνουν πάνω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη συμπάθεια· ζηλεύει τὴν ἀκύμαντη εὐτυχία τῶν τριγύρω του, ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ ὅσο περιφρονεῖ τὰ ὕλικά της. Ἡ καρδιά του κεντριζεται μέχρι ποὺ νὰ τοῦ στριφτοῦν τὰ λογικά, ὅταν σκέφτεται τὸ τί εἶναι και τὸ τί πιθύμισε νὰ γίνει—«Δὲ μοιάζω τοὺς θεούς! Τὸ ἔχω βαθυὰ αἰστανθεῖς» φωνάζει, «μὲ τὸ σκουληκι μοιάζω ποὺ τὸ χῶμα σκάβει, ποὺ στη σκόνῃ, ὅπου τρέφεται και ζεῖ, τὸ συντριβεῖ ὁ διαβάτης και τὸ θάβει».

Πάνω σ' αὐτὴ τὴν ταραγμένη ἀγωνία, τὸ μάτι του ἀρπάζει ἕνα μπουκαλάκι μὲ δηλητήριο, και μιὰ μαύρη ἀχτίδα χαράς ξεχύνεται μέσα του, στη σκέψη τῆς αὐτοχτονίας. Μὲ ἀγριοπὸ πάθος, μὲ μιὰν ἄγρια μεγαλοπρέπεια στὰ αἰσθήματα ξετάζει και καταμετροῦ αὐτὴ τὴν ἀναμφισβήτητη δοκιμὴ τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, αὐτὸ τὸ ὕγρὸ ἀπὸ διαφόρων λογίων ὑπνωτικὸς χυμὸς, ποὺ μ' αὐτὸ οἱ πόνοι τῆς ἀνθρωπότητος μποροῦν νὰ καλμάρουν μὲ μιὰς και γιὰ πάντα. Οἱ ἀψηλές ἐλπίδες γιὰ ἕναν ἄλλον κόσμο, ξυπνοῦν μέσα του, ὅπου ἡ αἰθερένια οὐσία τῆς ψυχῆς δὲ θάναι πιὰ μεροδεμένη και περιορισμένη ἀπ' τὰ σωματικά της πέδικλα — ὅπου τὰ ἀγέρωχα αἰσθήματά της δὲ θὰ ἀφανίζονται πιὰ και δὲ θ' ἀνακατεῦονται μέσα στη χαμηλὴ ἀνακατοσοῦρα τῆς γῆς. Τὸ ρέμα τῆς ζωῆς τὸν φέρνει ὄλο και πιὸ κοντὰ στό μέγαν ὠκεανὸ· τὸ κατρεφτὸ κῆμα ξεσπᾷ μπρὸς στὰ πόδια του· νέα μέρα τὸν καλεῖ μὲ γνέψιμο σὲ πιὸ γλυκὰ ἀκρογιάλια. Ξέρει τὸν τρομερὸ κίνδυνο, μὰ δὲ μένει ἄλλος τρώπος· πρέπει ἀπόκοτα νὰ γυρίσει τις πλάτες του στό γήϊνον ἥλιο,

νὰ διακινδυνεύει περνώντας τὸ πέρασμα ἐκεῖνο «ποῦ ὁ Ἄδης στη μπασιά του ἐμπρὸς φλογοβολεῖ», και ὅπου βγεῖ, βγεῖ. Τὸ φλυτζάνι ποὺ μέσα ἔρριξε τὸ φαρμάκι, τοῦ θυμίζει τὸ σπῆτι τοῦ πατέρα του και τὶς βεγκέρες στις ὁποῖες τὸ μεταχειρίζονταν ἀλλοιώτικα τὸ παλὸ αὐτὸ λείψανο. Ἐνας τελευταῖος παροξυσμὸς ξυπνούμενων συμπαθῶν! — τις διώχνει ὁμως σὲ λίγο, και ἡ κοῦπα βρῖσκεται στὰ χεῖλια του. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ, τὸ κόρο ποὺ εἶχε μαζευτεῖ στη γειτονικὴ ἐκκλησία γιὰ νὰ ψάλλει τὴν τελετὴ τοῦ Πάσχα, ἀρχίζει τὸν ὕμνο του στό Σωτήρα μας. Οἱ ἀπλοὶ τόνοι του, και ἡ κατασκευτικὴ προειδοποίηση ποὺ οἱ λέξεις ἀπευθύνουν στους θνητούς, κατεργάζοντας τὴν «κοιλιά αὐτῆ τῶν κλαυθμῶν», σταματοῦν τὸ χέρι τοῦ αὐτοχτόνου· τὸ θῦμισμα πολλῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν τῆς θεοφοβούμενης παιδιὰτικῆς του ἡλικίας ξεσπᾷ ἀνάμεσα στις ταραγμένες και ἁμαρτωλές σκηνές ποὺ ἀκολούθησαν· ἡ φλογισμένη και πονεμένη του καρδιά χύνεται σὲ μιὰ φυσικὴ τρυφεράδα· ἀναβρῦζει τὸ δάκρυ, ἡ γῆ και πάλι κερδίζει τὸ γιὸ της».

Ἄλλὰ τοῦ Φάουστ οἱ δυστυχίες κόβονται μόνο γιὰ λίγο καιροῦ. Τὴν ἄλλη μέρα τὸν βρίσκουμε συντροφιὰ μὲ τὸ σεκρετάριό του, τὸ Βάγγερ — ἕνα τέλειο γεροντιο-κοπανιστὴ, παραναγνώστη χειρογράφων και θεωρητικὸ ἐξεταστὴ τῶν κλασσικῶν, «τὸ πιὸ κακόμοιρο ἀπ' ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς γῆς» — ποὺ ὁ φλεγματικὸς του χαρακτήρας και οἱ βλάκικες ἀσυχολίες του ἀντιτίθονται ὄλος διόλου στό θερμὸ χαρακτήρα και τις ἀπόκοσμες λαχτάρες τοῦ παραφέντη του. Μιλοῦν γιὰ τὰ χωράφια, ποὺ εἶναι τώρα γεμᾶτα ἀπὸ συντροφίες ζωηρὲς ἀνθρώπων τῆς πόλης, πλούσιους και φτωχοὺς, ποὺ βγήκανε περίπατο νὰ χαροῦν τὴ σκόλη, και νὰ διασκεδάσουν, καθένας μ' ὅποιο τρόπο τοῦ ἀρέσει. Ὁ Φάουστ χαιρέται ποὺ βρῖσκεται «νὰ εἶν ἄνθρωπος, ἐδῶ, νὰ μπορεῖ νὰ εἶν ἄνθρωπος»· ἀλλὰ πέφτοντας τὸ βράδυ, ἀρχίζει τις ὄνειροπολήσεις του, και ξεχνεῖ τις γεμάτες πάθος φιλοδοξίες του στὸν ἥλιο ποὺ βασιλεύει· ξαναγυρίζει στη μοναξιά και στὸ θαμπόφωτο τῆς κάμαράς του ὅπως και πρίν. Ὁ κόσμος τοῦ φαίνεται πάλι μιὰ πένθιμη φυλακὴ, στην ὁποία χιλιάδες φροντίδες ξεπολοῦνται γιὰ νὰ καταφάγουν τὴν καρδιά, και νὰ περιπαῖζουν ὅλους τοὺς ἀημελοὺς σκοπούς της. Δὲν ξέρει τί νὰ κάνει γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ. Ἡ Καινὴ Διαθήκη πέφτει στὰ χέρια του, και μὲ ἀνυπομονησία καταπιάνεται στό νὰ τὴ μεταφράσει στη γλῶσσα τοῦ τόπου του, και σύγκαιρα νὰ τὴν ξαναμελετήσει μὲ πιότερη προσοχὴ. Ἄλλὰ ἀπ' τὴν πρώτη φράση μιὰ δυσκολία πετιέται και τὸν σταματοῦν. «Πρῶτα ἦταν ὁ Λόγος», εἶναι φράση

πού δὲ μπορεί νὰ τὴν καταλάβει, καὶ οἱ ἀλλαγὲς πού κάμνει στὸ χωριὸ δὲ τοῦ τὸ κάμνουν πὺδ εὐκολονόητο.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ μῆρδεμα, ἓνα κακὸ πνεῦμα, ὁ Μεφιστοφελῆς, φανερόνεται στὸ Φάουστ, καὶ τὸν συμβουλεύει νὰ ἀφήσει στὴ μπάντα ὅλες αὐτὲς τὶς ἀνώφελες θεωρίες, νὰ τραβήξει ἔξω στὸν κόσμον, καὶ νὰ ἀπολάβει ὅλες ἐκεῖνες τὶς πραγματικὲς χαρὲς καὶ ἀπολάψεις πού οἱ συμπολίτες του ἀπολαβαίνουν. Μὲ μιὰ κρῦα μοχτηρία, κεντρίζει τὴ φαντασία τοῦ Φάουστ ν' ἀνασκοπίσει τὶς ἀπέλπιδες στεῖρες σπασοκεφαλῆς τῆς τωρινῆς του κατάστασης. Ὁ Φάουστ παραδέχεται ὅτι δὲν ἔχει καμμιά ἐλπίδα, ὅτι νύχτα μέρα ἢ ἀγωνία του δὲν παύει, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ του εἶναι ἓνα βάρος· ὁ θάνατος εἶναι ἡ μόνη του ἐλπίδα, «Μὰ κάποιος» ἀπαντᾷ ὁ δαίμονας, μὲ μιὰ ἀντάξιά του κακέντρηχη ἀπάθεια, «κάποια μιὰ νυχτιὰ ἓνα ὑγρὸ μελαψὸ δὲν κατάφερε ν' ἀδειάσει!» Τοῦ Φάουστ ἡ καρδιά ξεσκίζεται μὲ τὸ θῦμμα ὅλων ὅσων ὑπόφερε καὶ μὲ τὸ προνόημα ὅλων ὅσων ἔχει ἀκόμα νὰ τραβήξει — καὶ ξεσπᾷ σὲ μιὰ πικρὴ καὶ ἀγανακτικὴ κατάρα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κάθε τί πού συνδέεται μαζί της.

Ἄν ἓνας ἦχος γνώριμος γλυκὰ
μ' ἔχει ἀπὸ τὸ ἄγριο ἀντάρσιασμα βγαλμένον,
πλανώντας, μὲ μιὰ ἠχὴ καιρῶν εὐτυχισμένων
ὅ,τι ἀπὸ αἰσθήματα μου ζοῦσε παιδικὰ —
καταραμένο ἄς εἶναι καθετὶ
μὲ ἀπάτες δολερὲς πού παγιδεύει
τὴν ψυχὴ καὶ μὲ χάρδια τὴ δεσμεύει
πλανερὰ στὴ σπηλιὰ τοῦ πόνου αὐτῆ.
Καταραμένη ἡ ὑψηλὴ ἰδέα πρώτη
πού τὴν ἀφήνει ὁ νοῦς μας καὶ τὸν ζώνει
Καταραμένο ὀλόγιρά μας ὅ,τι
στὶς αἰσθήσεις ὀρμᾶ καὶ τὶς θαμπώνει!
Καταραμένο σ' ὄνειρα ὅ,τι μᾶς πλανεύει
ἢ δόξα, ἢ ἰδέα νὰ ζήσει τ' ὄνομά μας
καταραμένο ὅ,τι σάν κτῆμα κολακεύει
γυναῖκα ἢ τέκνο, ἀλέτρι ἢ δούλος, τὴν καρδιά μας!
Καταραμένος καὶ ἂν σὲ ἀποκοτιὲς
ὁ Μαμωνᾶς μὲ θησαυροὺς μᾶς βιάζει,
καὶ ἂν ἀκόμα σὲ ἀπόλαψες ἀργῆς
καλὰ τὸ μαξιλάρι μᾶς ἰσιάζει!
Τῶν σταφυλιῶν καταραμένος ὁ χυμὸς

τῆς ἀγάπης ἢ χάρις ἢ πὺδ τραγῆ
ἢ ἐλπίδα, ἢ πίστη, ναί, καὶ ἀπ' ὅλα ἐμπρὸς καταραμένη ἢ ὑπομονή,

Ὁ πειρασμὸς ἀλλάζει τώρα τόνο. Ἀφοῦ κούρδισε τὸ θῦμα τοῦ κατὰλληλο ὕψος τῆς ἄγριας καὶ ἀπελπιστικῆς καταφρόνιας τοῦ μερτικοῦ τοῦ πάνω στὴ γῆ, προχωρεῖ καὶ τοῦ ἀραδιάζει μπροστά του τὶς ἀπεριόριστες χαρὲς πού μπορεί ὡστόσο νὰ ξασφαλίσαι, ἀκούοντας τὶς συμβουλές του καὶ δεχόμενος τὴ βοήθειά του. Ὁ Φάουστ τὸν ἀκούει μὰ περφορητικὰ ἐρωτᾷ: «Τί σάν ἐσὲ ἓνας φουκαρὰς μπορεί νὰ δώσει; Ἔχει ὁμοίους σου κανεὶς ποτέ του νιώσει, τὴν ὑψηλὴ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὀρμῆ;» «Στὴν τεμπελιά πεσμένο ἂν εἶναι νὰ μὲ δεῖς· ἂν μὲ ἀπάτες μπορείς νὰ μὲ πλανήσεις στὸν ἑαυτὸ μου νάβρω μιὰ χαρά, μὲ ἀπόλαψη μπορείς νὰ μὲ μαγέψεις· τῆς στιγμῆς ἂν πῶ: Σταμάτησε! τόσο πολὺ μ' ἀρέσεις! — δεσμὰ μπορείς εὐθύς νὰ μοῦ φορέσεις πρόθυμα τότε θὰ χαθῶ! Τὸ ὑψηλὸ πνεῦμα τῆς γῆς μ' ἀπήφισε: ἡ φύση εἶναι μπροστά μου σφαιλιστὴ, κρυμμένη: μπορεί ὁ μελλούμενος κόσμος νὰ εἶναι χειρότερος ἀπ' αὐτόν; Ζώντας ἐδῶ, σκλάβος εἶμαι πού 'μαι, δικός σου ἢ τίνας δὲ ρωτῶ· τί μὲ νοιάζει;» Ὁ Μεφιστοφελῆς ἐπιδιώκει τὴν προσφορά. Τὸ συμβόλαιο ἐπικυρώνεται μ' ὅλους τοὺς συνηθισμένους τύπους. Θὰ ἀνήκει στὸ Φάουστ ἐδῶ κάτω, καὶ ὁ Φάουστ θὰ τοῦ ἀνήκει μετὰ ἀπ' ἐδῶ.

Ἐξὸν τὸ πρόσωπο τοῦ Φάουστ, καὶ τοῦ νέου του συνοδοῦ ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι ἀσύγκριτα παράξενος καὶ ἀξιοπρόσεχτος σ' ἔλο τὸ θαυμάσιο αὐτὸ δράμα. Ὁ Μεφιστοφελῆς δὲν εἶναι ὁ συνηθισμένος διάβολος τῆς ποίησης, ἀλλὰ ἓνας διάβολος πολὺ πὺδ κατὰλληλος γὰ τὰ ἔργα του. Εἶναι φανερὸ ὅτι σὰ δαίμονας πού εἶναι ἀπὸ μιὰς ἀρχῆς, δὲν μπορεί νὰ εἶναι τίποτα ἄλλο. Εἶναι ἐμφαντικὰ ὁ Ἄρηντης: δὲν φοβᾶται τίποτα, δὲν παρπονιέται γὰ τίποτα, δὲν ἐλπίζει σὲ τίποτα. Τὴ μεγαλοφυΐα, τὴν ἀφοσίωση, τὴ συμπάθεια καὶ ὅ,τι ἄλλο μπορεί νὰ γλυκάνει ἢ ὁμορφίνει τὴν ὑπαρξή, τὰ πέρνει γὰ παιδιαρίστικα μασκαραλίκια. Ὁ δυνατὸς του νοῦς τὸν ἀφήνει νὰ καταλάβει ὅλα τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς τρόπους των πού ἐνεργοῦν πάνω στοὺς ἀνθρώπους: ἀλλὰ ἡ ἰδέα τους δὲν τοῦ προξενεῖ εὐχαρίστηση στὸ πνεῦμα του, καὶ θεωρεῖ ὅλα τὰ ξεφανερωμάτα τους σάν τὰ πὺδ ἀδύνατα καὶ γελοῖα ξεμωράματα. Ἡ ὑπερφάνεια εἶναι πρᾶγμα πολὺ εὐγενικὸ γὰ κείνον, ἂν καὶ τὸ δουλικὸ φέροισμό του προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ μιὰν ὑπερβολικὴ καταφρόνια τῶν ἡθικῶν ὑπεροχῶν παρὰ ἀπὸ μιὰ φυσικὴ του δουλοπρέπεια. Τὸ νὰ σκύβει δουλικὰ τὸ κεφάλι καὶ τὸ νὰ καλεπιάνει, ἀποφεύγοντας

τις σκουτούρες του να επιβάλλεται και του να διατάζει, το βρίσκει τόσο ντροπιαστικό όσο το να κάμει το γυρο της βάσης ενός βουνοῦ ἀποφεύγοντας τις δυσκολίες του να το περάσει ἀπ τὴν κορυφή του : και στις δυὸ περιπτώσεις πρόκειται περὶ τοῦ εὐκολώτερου τρόπου γιὰ νὰ πετύχει τὸ σκοπὸ του, και τίποτα περισσότερο. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸν κατηγορήσει γιὰ ὑπερβολικὴ ματαιοδοξία, ἀλλὰ ἡ ἀκαμάνοτη ἀδιαφορία του γιὰ τὴν ἔγκριση κι ἐπιδοκιμασία τῶν ἄλλων δίνει στὴν αὐτοεχτίμησή του ἓνα χαρακτηρισμὸ φθλοῦ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς συνηθισμένης ματαιοδοξίας. Δὲ δίνει πεντάρα γιὰ τὴν ψήφο κανενοῦ — ἡ εἰρωνεία εἶναι τὸ μόνο ὕφος μὲ τὸ ὁποῖο μιλά γιὰ ὅλα τὰ πράγματα· και αὐτὸ τὸ σύμπαν φαίνεται στὰ μάτια του μιὰ σταλιά καλλίτερο ἀπὸ μιὰ πελώρια ἔκθεση κουκλῶν, κι ὅλη ἡ ἱστορία του μιὰ τιποτένια φάρσα, πού γιὰ ἓνα λογικὸ διανοούμενο, δὲν βρίσκεται τίποτα πού νὰ τοῦ ξεσηκώσει κανένα αἶσθημα ἄλλο ἀπ τὸ τοῦ περιγέλου. Φαίνεται οὔτε καν νὰ μισεῖ κανένα μὲ τὴν καρδιά του. Ὁ σκοπὸς του γιὰ τὸ Φάουστ μοιάζει νὰ εἶναι μᾶλλον σκοπὸς ἐρασιτέχνη παρὰ κανονικοῦ δαίμονα : τὸν βάζει σὲ πειρασμὸ γιὰ διασκέδαση πνευματικῆ κυρίως. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι τὰ ἐλατήριά του, ὅπως ὅλα τὰ ἐλατήρια, εἶναι μιχτά· ἀλλὰ φαίνεται σ' ὅλη τὴ διάρκειά τῶν ἐνεργειῶν του νὰ φανερώνει, ὄχι τόσο τὴν κακεντρέχεια και ζηλοφθονία τῆ φρυσικῆ στο ἐπάγγελμά του ὅσο μιὰ καθαρὰ ἐπιστημονικὴ ἐπιθυμία — μιὰ περιέργεια νὰ δεῖ πόσο γελοῖος θὰ φανεῖ στο τέλος ὁ κούφιος ὄνειροπόλος μ' ὅλες τις μεγαλοπρέπειές του και τις λεπτότητές του, τὰ φανταστικά του βιάσανα και τις πύ φανταστικές του χαρές. Ἀπὸ πολλὲς ἐπόψεις ὁ Μεφιστοφελῆς μοιάζει μὲ μερικοὺς Γάλλους philosophes τοῦ περασμένου αἰώνα. *) Ἀπαντοῦμε τὴν τελειοποίηση τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων μὲ ὀλικὴ ἀπουσία τῶν ἠθικῶν τὸ ἄκρο ἄωτο τῆς φαντασιακῆς ἀστειότητος και τῆς ὀξείας σκέψης, μὲ τὸ ἄκρο ἄωτο τοῦ ξεροῦ ἐγωῖσμοῦ και τῆς περιφρονητικῆς ἀπάθειας. Πάνω σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ πάθη και τις συγκινήσεις πού δουλεύοντάς τα οἱ ἄνθρωποι ξευγενίζονται, αὐτὸς ἀναστοχάζεται και λογικεύεται μὲ τὸν ὀξὺ νοῦ και τὴν εὐκολὴ περιφρόνηση τοῦ πύ τελείου κινικοῦ. Οἱ ἐπιστήμες περνοῦν χειρότερα μαζί του.

Ἡ Λογική, ἡ Ἱατρική, τὸ Δίκαιο, κι ἡ Θεολογία, καθὼς περνοῦν ἐπιθεωρησιακά ἀπὸ μπρός του, κοροϊδεῦνται, ὁσόντου νὰ

*) Ὑπαινίζεται ἐδῶ ὁ Carlyle, τοὺς ρασιοναλιστές και τοὺς ὀλιστές φιλοσόφους τοῦ 18 αἰώνα (παραμονές τῆς ἐπαναστάσης).

βγοῦν ὅτι μόλις ἀξίζουν μιὰ καταφρόνια. Ἡ ἐτοιμολογία του και οἱ γνώσεις του, τὸ κέφι του και τὸ χιοῦμο του δὲν ἔχουν ὄρια· μὰ στὰ χέρια του δὲ φωτίζουν — καταλιοῦνται. «Εἶναι στὸ μέτωπό (του) γραμμίνο πὼς τίποτα δὲν ἔχει ἀγαπημένο». Δὲ μπορεῖ νὰ λυπηθεῖ, εἴτε νὰ θαυμάσει, εἴτε νὰ λατρεύει — μόνο νὰ κοροϊδεῦει μπορεῖ. Ἡ παρουσία του μοιάζει ἓνα ἠθικὸ Χαρματάν ὁ «θανατοδότης ἀέρας» τῆς ἐρήμου πού κάτω του κάθε πράσινο καφαλίεται και πεθαίνει.

Ἀπ τὴν ὄρα πού ὁ Φάουστ συνδέεται μ' ἓνα τέτοιο ὄν, ὁ χαρακτήρας του και ὁ τρόπος του ταπεινώνονται : δὲν τὸν λυποῦμαστε λιγώτερο, μὰ πολλὴ ἀπ τὴν ὑπόληψη πού τοῦ εἶχαμε φεύγει. Μοιάζει νὰ λέταξε τὴν κορώνα τῆς ἀντροσούνης του, πού, ἂν και τοῦ τσουγγράνιζε τὸ κούτελο, ἦταν ὁμως πάντα μιὰ κορώνα. Γίνηκε σκλάβος ἐκεῖνος πού θ' ἀπόφευγε τὰ χρέη ἐνός βασιλιά· κι ἀπολάφεις τοῦ σκλάβου δὲν τοῦ ταιριάζουν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀκόμα πύτερο ἀπ τις περιστάσεις του χρειάζονταν ἀλλαγὴ : ἡ ἀγριὰδα τῶν ἐπιθυμιῶν του πύτερο παρὰ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἠθικῆς ἀμοιβῆς των τοῦ ἔφερε τὴ δυστυχία του· και οἱ πρόστυχες ἀπολάφεις τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ τὸν μολύνουν περισσότερο, ἀλλὰ θὰ τὸν ἱκανοποιήσουν ἀκόμα λιγώτερο ἀπ τοὺς ψηλοὺς μολονότι ξεπασμέτους ἀγῶνες πού τώρα ἔχει παρατήσει. Ἔτσι λοιπόν, διασχίζει «τὴ βουερὴ κορυφή τῆς ζωῆς : ἡ θροφὴ στριφογυρίζει πετώντας μπρός στὰ λιμασμένα χεῖλια του, μὰ ἄδικα παρακαλᾷ γιὰ νὰ φάγει». Ἡ καρδιά του πληγώνεται κάθε λίγο και λιγάκι ἀπ τὰ κοροϊδέματα, και παρασέρνεται στὰ τεχνάσματα τοῦ δαίμονα πού τὸν ὀδηγᾷ· χάνει τὴν ἀξιοπρέπειά του χωρὶς νὰ βρίσκει τὴν εἰρήνη.

Ὁ Φάουστ παράτησε τὸ κνηνητὸ τῆς γνώσης ἀπὸ σιχασία, μὰ δὲν ἔγινε ἀκόμα ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος τῆς ἀπόλαψης. Ὁ Μεφιστοφελῆς ἀκούει μὲ χαμόγελο τὸ μεγάλο του σχέδιο τοῦ νὰ συμμεριστεῖ μ' ὅλη τὴν ἀνθρώπινη γενὰ τοὺς πόνους και τις χαρές, και νὰ γεμίσει τὴν ψυχὴ του ἀπὸ ἀνθρώπινη συμπόνια, ἀφού δὲ μπορεῖ νὰ γεμιστεῖ μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ ἀληθινοῦ, και τὴ συμπόνια ἀνώτερων ὄντων. Ὅλα αὐτά, κατὰ τὸ Μεφιστοφελῆ, προέρχονται ἀπ τὴν ἀτέλεια τῆς νόησης τοῦ κηδεμονευομένου του. Τὸ γόρεμα τῆς ἀλήθειας μοιάζει τὸ «ἀλωνιζόμενο ἄχυρο», δὲν ὀδηγᾷ σὲ κανένα ἀποτελεσμα, κι αὐτὲς οἱ φιλόδοξες βλέψεις χρησιμεῦουν μόνο στὸ νὰ κάμουν τὸν τρελλὸ πού τις θρέφει, ὄχι καλλίτερο ἀπὸ ἓνα ζῶο, πού δαιμόνιο πονηρὸ σ' ἓνα χωράφι τὸ γυρνᾷ ξερό, ἐνῶ χλωρὰ λιβάδια γύρω πρασινίζουν. Τὸ νὰ ἐπιβλέπει τις δουλειές τῶν ἄλλων, τὸ νομίζει τουλάχιστο ἴσο μὲ τὸ νὰ

συμπαθῶς τὰ αίσθηματά τους, κι επομένως ὁ σοφὸς ὀφείλει νὰ χώνεται μέσα στὸ σούσουρο τοῦ κοσμικοῦ, καὶ νὰ κορτετζέρονει τὴ δύναμη καὶ τὶς μόνες γνήσιες ἀπολάψεις — ἐκείνες τῶν αἰσθήσεων.

Μὲ τέτοιες θεωρίες ξεκινοῦν κι οἱ δυὸ μαζί γιὰ τὰ ταξίδια τους: πρῶτα μεταφέρονται σὲ μιὰ σκηνὴ ὅλο κέφι καὶ πατιρντι μέσα σὲ μιὰ ταβέρνα τῆς Λευφίας. Τὸ πρόστυχο γλέντι τῶν παλη-ανθρώπων αὐτῶν ἔτσι ὅπως ζουγραφίζεται στὴ γραφικὴ ποίηση τοῦ Γκαίτε μᾶς φαίνεται πιὸ διασκεδαστικὸ ἀπ' ὅ,τι θὰ φαινότανε ἂν στὰ σωστά γινότανε στὸ Auerbach's Keller. Πολὺ γρήγορα ὁ Φάουστ ἀηδιάζει κι ὁ μέντοράς του ἀφοῦ διασκεδάσε τοὺς μεπκρῆδες μ' ἓνα ἀπερίγραφο τραγοῦδι, στὸ τέλος τοὺς θαμπώνει μὲ κάτι μαγικά καμώματα, καὶ τὸν πέρνει στὴ σπιλιὰ μιᾶς μάγισσας. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπίσκεψης των εἶναι νὰ ξαναφερθεῖ στὴ νιότη ὁ Φάουστ μὲ τὰ μαγικά αὐτηγῆς τῆς Ἐκάτης: καὶ περιμένουν στὴν ἀπουσία τῆς ζετάζοντας τὴν παράξενη ἐπίπλωση τοῦ σπιτικοῦ της.

Στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Γκαίτε πραγματεύεται τὴ μαγεία δὲν ἀπαντοῦμε τίποτα τὸ ψηλὸ — μόλις τίποτα τὸ φριχτό. Ἐνα εἶδος σοβαρῆς ἀνοησίας μαρκάριε ὅλες τὶς μάγισσές του· δὲν ἔχουν τὴν κακοβουλιὰ πὸν συνήθως ἀποδίνεται στὴν τάξη αὐτὴ τῶν γυναικῶν, καὶ φαίνονται νὰ ζοῦν σὲ πολὺ φιλικές σχέσεις μὲ τὸν ἀφέντη τους, μὴ δείχνοντας ὀρεξὴ ν' ἀφήσουν τὸ ὑπέρημά του οὔτε τώρα οὔτε μετὰ. Ἐκεῖνο πὸν τὶς ξεχωρίζει ἀπ' τοὺς κοινούς θνητοὺς εἶναι ὁ ὑπερβολικὸς παραλογισμὸς τους καὶ ἡ χοντράδα τοῦ γενικοῦ των χαρακτήρα, καθὼς κι ἡ προσαρμογὴ αὐτονοῦ τοῦ χαρακτήρα στὸ ξέχωρο τῆς θέσης των, μισή-μισή, καθὼς εἶναι, μετὰ τοῦ κόσμου τῶν πνευμάτων κι ἐκεينوῦ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ περιστατικὸ τοὺς δίνει ἀκόμα μιὰ κλίση νὰ ἐπιτηροῦν τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀφηρημάδα — νὰ λαβαίνουν περιεκτικὲς ἀπόψεις τῶν πραγμάτων· κι αὐτὴ ἡ κλίση, ἐνωμένη μὲ τὴ θαυμαδὰ τῆς πνευματικῆς των ὄρασης, προμηθεύει ἄφτονο ὕλικὸ ἀπὸ τὰ πιὸ ἀστεία ψευτονιώματα (hallucinations) — χρωματισμένα μ' ἓνα ἀνάλαφρο ἴσκιασμα ξωτικοῦ τρόμου πὸν μεγαλώνει τὴν ἐντύπωση. Ἴσως, στὴν παρούσαν ἐποχὴ, αὐτὴ εἶναι ἡ καλλίτερη χρῆση πὸν μπορεῖ νὰ γίνῃ τῆς μαγικῆς. Ἄπ' ὅσα ξέρουμε, εἶναι ξέχωρη τοῦ Γκαίτε. Τὸ ξαναγύρισμα στὴ νιότη, πὸν ὁ Φάουστ τὸ χαϊρέτησε σὰ νὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερο καλὸ, γίνεται τὸ μέσο νὰ βουτηχτεῖ παντοτινὰ μὲς στὴν ἀθλιότητα, καὶ μάλιστα μιὰ χειρότερη ἀθλιότητα παρὰ ἄλλοτε, γιατί εἶναι ἀνακατωμένη μὲ τὴν τύψη τῆς συνείδησός του. Ἐκεῖ πὸν περπατᾷ, στὸν δρόμο γιὰ πρῶτη φορὰ βλέπει τὴ Μαργαρίτα, κι οἱ τύχες τους πάνω στὴ γῆ ἀπὸ

τότε συνδέονται ἄλλα. Ἡ Μαργαρίτα δὲν ἔχει τίποτα προτερήματα πὸν νὰ μᾶς τραβήξουν τὸ θαυμασμὸ· κι ὁμοίως ὁ ποιητῆς τεχνάστηκε νὰ μᾶς κάμει νὰ ἐνδιαφερθοῦμε θερμὰ γι' αὐτήνε. Εἶναι φτωχὴ κι ἀπλὴ — τίποτα ἄλλο παρὰ μιὰ ἄκακη νέα κόρη μὲ ταπεινὴ ζωὴ. Ὅσοσο ἡ ἡμερὴ χάρη τῆς φύσης της, τὸ ἄκακο τῆς καρδιάς της, κι ἡ δύναμη κι ἡ ἀγνότητα τῆς πρώτης της ἀγάπης — ὅταν ἀντικρύστηκε μὲ τὸ μαῦρο ριζικὸ πὸν κρέμεται ἀπὸ πάνω της — προκαλοῦν τὴν πιὸ βαθειὰ μας λύπη· καὶ λυπούμαστε πὸν μιὰ τάξη ἐνδιαφερόντων τόσο συγκινητικῶν στὴν ταπεινὴ τους ὀλοκληρία, πᾶν νὰ ρημαχτοῦν ἀπ' τὸ ἀπρόσκλητο μπάσιμο τῶν ἄνομων καὶ ταραχτικῶν παθῶν ἐνὸς κόσμου, ἀπ' τὸν ὁποῖο φαίνεται νὰ ἦταν τόσο ἀποτραβηγμένη. Ὁ Φάουστ ὁ ἐρωμένος της, — γιὰ τὴν ἀγαπᾷ στᾶλήθεια μὲ μιὰ θέρη πὸν δὲν προέρχεται ἀπ' τὶς χάρες της· ἀλλὰ ἀπ' τὸν ἴδιο του τὸ χαρακτήρα, — ξέρει τὴ σχετικὴ θέση τῶν δυοῶν τους. Στὸ ντελίριο τῶν αἰσθημάτων του, δὲν ξεχνᾷ ὅτι τὸ ἀθῶο πλάσμα πὸν τὸν ξανοίγει μὲ τέτοια λατρεία ὥστε ὅλο της τὸ εἶναι, σύγκοσμο, ν' ἀπορροφῆται στὸ δικὸ του, θὰ συμμετέξει στὴν καταστροφὴ πὸν τὸν περιμένει. Ἐστομίζει πολλὲς πικρὲς μομφὲς τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ πέρνει φουριαστὴ ἀπόφαση νὰ καταστραχεῖ. Ἀλλὰ ἡ δύναμη τῆς προσάρτησός του τὸν βαστᾷ ἀκόμα· τὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου — τὸν ὁποῖο περιφροεῖ καὶ μισεῖ μὰ ὥστόσο ἀκούει — στὸ τέλος ἐπικρατοῦν, κι ἡ καταστροφὴ τῆς καύμενης Μαργαρίτας ἀποτελεῖται.

Οἱ σκηνὲς πὸν ἀκολουθοῦν δείχνουν τὴ Μαργαρίτα σὲ μιὰ κατάσταση ἀγωνίας πὸν βαθμικὰ σκοτινιάζει σὲ μιὰν ἀπελπισία. Χωρὶς νὰ τὸ ξέρει θανάτωσε τὴ μάνα της, — ἓνα φάρμακο προμελετημένον νὰ δοθεῖ γιὰ ὑπνωτικὸ, δείχτηκε ἀπὸ κακοποιτία τοῦ Μεριστοφελῆ ὅτι ἦταν θανατόδοτο φάρμακο: Ὁ Βαλεντίνος, ὁ ἀδερφός της, ἓνας γεναιὸς στρατιώτης, κι ὁ μόνος τώρα συγγενῆς της πὸν ἐπιζεῖ, μαθαίνοντας τὸ ντροπίασμα τῆς ἀγαπημένης του ἀδερφῆς, καὶ σπεύδοντας νὰ τὸ ξεπλύνει ἐκδικούμενος, πεθαίνει ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Φάουστ. Ὁ Βαλεντίνος μᾶς φανερώνεται μόνο γιὰ μιὰ στιγμὴ, καὶ μετὰ ξεψυχᾷ: μὰ τὰ προτερήματα πὸν παρουσιάζει ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ μᾶς κάνουν νὰ λυπηθοῦμε πὸν δὲ θὰ τὸν βλέπουμε πιά. Μᾶς θυμίζει τὸ Μερκούτσιο τοῦ Σαίκσπηρ. Μὲ τὴ λαλιὰ τοῦ ἐτοιμοθάνατου μιλᾷ στὴν ἀδερφῆ του σ' ἓνα τόνο χολιασμένης ἐλαφράδας, πότερο κοφτερὸ ἀπ' τὴν πιὸ ἀγαναχτησμένη ἀγόρευση. Μόνη κι ἀπροστάτευτη — οἱ φίλοι της ὅλοι σκοτωμένοι ἀπ' τὰ ἴδια της τὰ χέρια — ὁ ξελογιαστής της φευγάτος γιὰ νὰ γλυτώσει τὴ δικαιοσύνη — καὶ ἡ ἀτιμία ζυγώνοντας νὰ τὴ σκεπάσει — ἡ Μαργ-

γαρίτα δὲν ἔχει τώρα ἡσυχία πάνω στη γῆ. Κι αὐτὴ ἡ θρησκεία, πού ἄλλοτε ἀποτελοῦσε τὸ βάλσαμο τῆς ζωῆς της, γίνηκε τώρα ὁ ὀλεθρὸς της. Στὴν ἐκκλησία, ὅπου τὸ κόρο φέλνει ἕναν πανηγυρικὸν ὕμνο ἐκφραστικὸ τῶν τρόμων τῆς προηγουμένης μέρας ἕνα κακὸ πνεῦμα παραστάναται ὅτι στέκεται πίσω ἀπὲς τὴ Μαργαρίτα, κι ἀποτείνοντάς της τίς πιὸ φοβερὲς καταγγελίες, ἐρωτᾷ πού εἶναι ἡ μητέρα της; πού εἶναι ὁ ἀδερφός της; καὶ τῆς φωνάζει ἕνα ἐπιφώνημα λύπης γι αὐτήν, γιατί τὸ αἷμα τους βρίζεται στὰ χέρια της.

Ὁ Φάουστ κι ὁ συνοδός του ἐντωμεταξὺ παραβρίσκονται σὲ μιὰ πολὺ διαφορετικὴ σκηνή. Ἔχουν τρέξει στὸ Μπρόκεν, στὰ βουνά τοῦ Χάρτς, ὅπου τὸ Σάββατο τῶν μάγων, ἡ νύχτα τῆς Βαλπούργης, ἡ νύχτα τῆς Πρωτομαγιάς, πανηγυρίζεται, ὡπως πάντα ἀπὸ ἀναρίθμητους μάγους καὶ μάγισσες κάθε ἡλικίας καὶ σειρᾶς. Εἶναι ἀδύνατο νὰ δώσουμε ἰδέα τῆς παράξενης αὐτῆς συνέλευσης, εἴτε τοῦ σχεδίου πού πῆρεν ὁ Γκαίτε γιὰ νὰ τὴν ἀπεικονίσει. Ἄγναντεύουμε τὸ βουνό, καὶ τὰ γειτονικά δάση ἀχτιδοβολόντας μ' ἕνα θαμπόφεργο, μελαγχολικὸ φῶς· καὶ μάγισσες ὄλο κίνηση πρὸς αὐτὸ ἀπὸ κάθε σημεῖο — στρυμωχνούμενες, σκουντούμενες, κι ἀλληλοπατούμενες — πλέοντας μὲ σκάφες, καθολικεύοντας χοίρους καὶ σκουπόξυλα—καὶ χοροπηδόντας σ' ὄλο τὸ φρενιασμένο γλεντοκόπημα τοῦ χτηνώδικου καρναβαλιῶ τους. Ὁ Γκαίτε φαίνεται νὰ θέλησε νὰ μιμηθεῖ στοὺς στίχους του τὴν ἄγρια φασαρία, πού ἀνέλαβε νὰ περιγράψει. Κι ἔχουμε μπροστά μας τὰ Κρόνια τῆς ποίησης ὅπως ἔχουμε κι ἐκεῖνα τῆς μαγείας. Ἐνα ἰντερμέτζο παραστάναται στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, μπρὸς στὸ καταχτόνιο ἀεροατήριο. Ὁ τίτλος του εἶναι ὁ χρυσὸς γάμος τοῦ Ὁμπερον, καὶ πραγματεύεται ὅπως τὸ βιβλίο τοῦ Quevedo, de omnibus rebus et quibusdam alijs. Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου, πού ἀπαγγέλλουν ἕνα-ἕνα στίχους, εἶναι ἀπὸ παντοῦ τοῦ ζωϊκοῦ, φυτικοῦ, ἀστρονομικοῦ, θεατρικοῦ, καὶ μεταφυσικοῦ κόσμου, — σηματοδότες τῆς Βαϊμάρης, κήρυκες ἀνεμοδείχτες, μάγισσες, τὸ Πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, καὶ καρβουνήθρες τῶν ἀστρων (πεσοῦμενα ἀστρα). Εἶναι μιὰ παγκόσμια ὀχλαγωγία ἀνακατωμένων ἡχων καὶ φωνῶν πού σοῦ πέρνει τὸ νοῦ». Ἄδύναμες ἀναλαμπές ἐννοίας ἀπαντιοῦνται πού καὶ πού· ἀλλὰ τὸ ὄλο κυμαίνεται μεταξὺ ἐννοίας κι ὀλότελης μηδαιμότητος, κι ἀφήνει μιὰν ἐντύπωση, σὰν τῶν πρώτων ἀμφιρρεπειῶν τῶν σκέψεων στὸ νοῦ, προτοῦ μπορέσουν οἱ τελευταῖες αὐτὲς νὰ μεταφτιαχτοῦν ὀλότελα σὲ προτάσεις πού νὰ μποροῦν ν' ἀντιπωθοῦν ἢ ἐπικυρωθοῦν.

Ὁ Φάουστ ἀνακατεύεται στὸ σατανικὸ αὐτὸ μεθοκόπι περισσό-

τερο ἀπὸ ὅτι θὰ θέλαμε: ὅστοςο γρήγορα τὸ βαρύνεται, καὶ μποροῦμε σχεδὸν νὰ τὸν συγχωρήσουμε πού ἀδραξε λίγες στιγμὲς ἀπόλαψης, ἢ τοὐλάχιστο λήθης, ἀπὸ μιὰ ὅποια πηγὴ, ὅταν ἀναλογιστοῦμε ὅτι εἶναι οἱ τελευταῖες πού τοῦ παρέχονται. Ἄφου τελειώσει ἡ ὀχλαγωγικὴ διασκέδαση, ἀνακαλύπτει ὅτι ἡ Μαργαρίτα φυλακίστηκε γιὰ τὰ ἐγκλήματα πού διέπραξε γιὰ χατήρη του, καὶ εἶναι καταδικασμένη σὲ θάνατο. Ἀγωνιώδικες τύψεις τῆς συνειδήσεως τὸν πιάνουν μὲ τὴ σύγκριση τῶν καινούργιων συμφορῶν της καὶ τῆς σκληρῆς καταδίκης της μὲ τίς ἄθλιες ἀνοησίες πού τὸν ἀπασχόλησαν τελευταῖα. Ἀλλὰ ἡ τρικυμία τῆς ψυχῆς του δὲ συγκινεῖ τὸ Μεριστόφελι. Δὲν ὤφρλει σὲ τίποτα τὸ Φάουστ τὸ νὰ ἐπικαλεῖται χιλιαδες κατόρες νὰ πέσουν στὸ κεφάλι τοῦ καταχτόνιου αὐτοῦ πνεύματος; ὁ δαίμονας ἀκούει μὲ βαθειὰ ἀταραξία· τὸ θῦμα βρίσκεται μέσα στὰ δίχτυα του, κ' ἡ βοήθεια πού στὸ τέλος προσφέρνεται νὰ δώσει χρησιμεύει μόνο καὶ μόνο στὸ νὰ προκαλέσει μιὰ πιὸ τραγικὴ καταστροφή. Ὁ Φάουστ ἐφοδιάζεται μὲ τὰ κλειδιά, κι ὀδηγῆται στὴν πόρτα τῆς φυλακῆς, ὅπου εἶναι περιορισμένη ἡ Μαργαρίτα, ἐνῶ ὁ συνοδός του σκοτίζει τὰ φρένα τοῦ φύλακα, κι ἵπτόσχηται νὰ περιμένει μὲ τὰ μαγικά του ἄλογα ἔτοιμος νὰ τοὺς φέρει καὶ τοὺς δυὸ, πρὶν τὸ πρῶτ', μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Μὰ οἱ προσπάθειες τοῦ Φάουστ βγαίνουν ἄκαρπες. Φτάνοντας τὸ κελλὶ ἔπουν εἶναι κλεισμένη ἡ Μαργαρίτα, ἀνακαλύπτει ὅτι τὰ βάσανα τῆς ἔστριψαν πιὰ τὰ μυαλά: τραγουδᾷ μιὰν ἄγαρπη μπαλλάντα ὅταν ἐκεῖνος μπαίνει, καὶ τὸν πέρνει γιὰ τὸ μπόγια της. Λίγες θέσεις πιὸ σπαραχτικὲς ἀπὸ τὴν τωρινὴ θέση τοῦ Φάουστ, μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε. Μπροστά του βλέπει τὰ ἐρείπια τοῦ νέου αὐτοῦ νοῦ τοῦ ὁποίου τὴν ἀθωότητα ἐκεῖνος ἐχάλασε, τοῦ ὁποίου τὸν κόσμο, μόλις ἄνοιγε μὲ γητειὲς πού ἡ πείρα δὲν εἶχεν ἀκόμα δεῖξει τὸ μάταιό τους, ἐκεῖνος ἄλλαξε σὲ μιὰν ἄκαρπη ἀνυρρουμενὴ ἐρημο· ἡ τελευταῖα του ἐλπίδα νὰ τὴ σώσει ἀπὸ ἕναν ἄτιμο καὶ ἀλγεῖνὸ θάνατο νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ. Τὴν ξορκίζει νὰ φύγει, κι ἐκεῖνος πάλι θὰ τὴν ἀγαπᾷ καὶ θὰ τὴν προσέχει: ἀλλὰ τὰ λόγια του δὲν ὑποβάλουν καμμιάν ἰδέα ξιάστερη στὸ νοῦ της· ἡ δύναμη τῆς σκέψης χάθηκε, καὶ μόνο ἐκεῖνη τῶν αἰσθημάτων ἀπόμεινε σὲ μεγαλύτερη μάλιστα δυνατικότητα ἀπὸ πρὶν· τ' ἀπομεινάρια τῆς μνήμης ἀνακατεύονται συγχυσιμένα μὲ ἀτόματα νουσιμάτα (sensations) τοῦ παρόντος, καὶ μὲ βιαστικὲς προβλέψεις τοῦ μέλλοντος, πάνω ἀπὸ ὅλα δὲ ἀκούεται ὁ ἀναστεναγμός τοῦ τυφλοῦ καὶ ξεπεσμένου πόνου, πὸ διαπεραστικοῦ γιατί εἶναι τυφλὸς καὶ ξεπεσμένος — χωρὶς ἀξιώσεις νὰ ἐχτημηθεῖ ἢ ἐλπίδα για-

τριάς. Ὁ Γκαίτε ζουγράφησε τὴν τρέλλα τῆς Μαργαρίτας μ' ἓνα σχεδὸν τρομερὸν ἀέρα πραγματικότητας. Ὑπάρχει μιὰ ἀπόχρωση χοντρούδας ἀναμιγμένης μὲ τὴν ἄγρια ἔκφραση τῶν ξεστριμμένων αἰσθημάτων τῆς: δὲν εἶναι ἡ τρέλλα τῆς ποίησης, ἀλλὰ τῆς ζωῆς. Ἀναγνωρίζει τὸν ἔραστή τῆς καὶ τὸ πρῶτο τῆς αἰσθημα εἶναι ἓνα ξέσπασμα χαρᾶς: μὰ οἱ ἀντιλήψεις τῆς δὲν ἔχουν μονιμότητα: στὰ ἐπαναλειμένα καὶ πῶς θερμὰ παρακάλια του γὰρ νὰ φύγουν, ἐκείνη ἀπαντᾷ μ' ἓνα «Ἐκεῖ ἔξω; — ἔξω εἶναι τὸ μνήμα» — ὑπονοεῖ τὸ σκοτωμένο τῆς παιδί, γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν παρακαλεῖ νὰ τρέξει νὰ τὸ σώσει ἐπιθυμῆι νὰ περάσει τὸ λόφο ὅπου ἡ μάνα τῆς κάθεται κουνώντας τὸ ψαρόμαλλο τῆς κεφάλι, πὺν εἶναι βαρὺ ἀπ τὸν ὕπνο· μὲ συγκίνηση λέγει, πὺν καὶ ἐκείνη αὖριο θὰ θαφτεῖ, — καὶ ξανακλιᾷ σὲ ὄνειρα πὺν τὴ φέρουν πίσω στὶς πρῶτες τοὺς ἀγάτες. Τὴν παρακαλεῖ ἂν δὲ θέλει νὰ τὸν πεθάνει, νὰ ἔρθει ἔξω — «ἡ μέρα φέγγει»: — «Ναί, ἡ μέρα φέγγει!» ζεφωνίζει ἐκείνη, «ἡ στερνὴ μέρα μέσα μπαίνει! — Σήμερα ὁ γάμος μου ἦτανε νὰ γένη. Κανενὸς μὴν πῆς πὺς ἔμεινες σπῆτι μαζύ μου — Τὸ στεφάνι, ἄχ, ποιὸς τόχει; — Τώρα ἔχει γίνει πιά! — Θὰ ἰδωθοῦμε ξανά» — στὸ χωρὸ ὅμως ὄχι. — Ὁ κόσμος στριμώχεται, εἶν' ὅλοι βουβοί. — Πλατεῖα καὶ στρατές—εἶν' ὅλες γεμάτες. Κράζει ἡ καμπάνα, σπᾶ τὸ ραβδί. — Πὺς μὲ δένουν καὶ μ' ἀρπάζουν! — στὰ σκαλιὰ μ' ἀνεβάζουν. Κάθε λαμὸς πὺς σπαρταρᾷ, στὸν δικό μου ἡ κόψη ὅπως γλιστρᾷ. — Βουβὸς σὰν τάφος ὁ κόσμος μένει!» Ὁ Μεφιστοφελῆς φανερώνεται στὴν πόρτα νὰ τοὺς μαλώσει γιὰ τ' ἀνώφελά τοὺς λόγια! τ' ἄλογά του φριμάζουν στὸ πρωῖνὸ ἀέρακι, δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει περισσότερο. Ἡ Μαργαρίτα ξεφωνίζει στὴ θεά του, καὶ ἐπικαλιέται θερμὰ τὴ θεία κρίση προτιμᾷ τὸ θάνατο καὶ τὸ χάσιμο τοῦ μονάκριβου τῆς φίλου πάνω στὴ γῆ ἀπ τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖ πὺν ἔχει τὴ δύναμή του ἐκείνος. Ὁ δαίμονας παρατηρεῖ ὅτι «Κρίθηκε» ἡ Μαργαρίτα: μιὰ φωνὴ ἀπὸ ψηλά προσθέτει ὅτι «Σώθηκε». Ὁ Μεφιστοφελῆς πέρνει τὸ Φάουστ μαζὶ του καὶ φεύγει ἡ φωνὴ τῆς Μαργαρίτας ἀκούεται ἀπὸ μέσα νὰ φωνάζει πίσω ἀπ τὸν τελευταῖο — ἀλλὰ μάταια — ἡ ἱστορία τοὺς πάνω στὴ γῆ τελείωσε, οἱ τύχες τοὺς χορίστηκαν, δὲ συναντιοῦνται πιά.

Τὸ ἔργο, τοῦ ὁποῖου χαράξαμε τὸ σύντομο καὶ ἀτέλειο αὐτὸ σκίτσο, εἶναι ἀναμφίβολα ἓνα ἀπ τὰ πῶς μοναδικὰ καὶ ἀσυνήθιστα πὺν φανερώθηκαν ποτὲ στὴν Εὐρώπη. Δύσκολα ξέχουμε σὲ ποιὰ τάξη νὰ τὸ κατατάξουμε, ἢ νὰ διαλέξουμε τὴ σειρὰ πὺν τοῦ πρέπει στὴ σκάλα τοῦ λογοτεχνικοῦ ἀξιώματος. Γιὰ ἀπλό δράμα, τὰ ἐλαττώματά του εἶναι πολλά, καὶ τὰ κάλλη του, μολονότι ἀψηλὸ

βαθμοῦ, δὲν εἶναι ἀπ τὰ πῶς ψηλά. Δὲν ὑπάρχει ἀρκετὴ πλοκή, γιὰ νὰ φτιαχτεῖ τὸ δραματικὸ ἐνδιαφέρον· καὶ ἂν καὶ πολλὲς σκηνὲς εἶναι πολὺ δυνατές, καὶ πολλὲς καταστάσεις μεγάλης τραγικῆς ἐντύπωσης, συγκρατιοῦνται ὅμως πάρα πολὺ χαλαρὰ γιὰ ν' ἀποτελέσουν ἓνα τέλειο ἔργο αὐτῆς τῆς τάξης. Ἴσως τὸ πῶς χτυπητὸ χαραχτηριστικὸ τῆς ὅλης ἐκτέλεσης εἶναι ἡ ἀξιοθαύμαστη εὐκολολογισιὰ τοῦ ταλέντου πὺν ἀπαιτεῖται. Τὸ νὰ μαζέψεις μαζὶ τὴν καταχτόνια περιφρονητικὰ μοχθηρὰ τοῦ Μεφιστοφελῆ μὲ τὴν ποιμενικὴ ἀθωότητα τῆς Μαργαρίτας, τὸ χαιτικό κέφι τοῦ Μπρόκεν, καὶ τὸν ἔξωφρενικὸ ἐνθουσιασμό τοῦ Φάουστ, εἶναι πρᾶγμα πὺν πολὺ λίγοι θὰ εἶχαν διανοηθεῖ, καὶ πὺν κανεὶς ἄλλος ἀπ τὸ Γκαίτε δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀποτελειώσῃ. Προϋποθέτει μιὰν ἔνωση ποιητικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δυνάμεων, τέτοια, πὺν σπάνια ἀπαντιέται στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος.

Στὸ πρόσωπο ὅμως τοῦ Φάουστ, ὅπως παρουσιάζεται στὶς πρῶτες σκηνές, εἶναι πὺν βρίσκουμε τὴ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Γκαίτε. Οἱ σκηνὲς αὐτές μᾶς δίνουν τὴν πῶς ζωντανὴ εἰκόνα ἐνὸς εἶδους πνευματικοῦ τραντάγματος πὺν ἔχουμε δεῖ πρῶτες, εὐτύς στὸν ἔσχατο βαθμὸ κινάμενου καὶ δύσκολου νὰ ζουγραφιστεῖ. Εἶναι τὸ κατὰστρεμα μιᾶς εὐγενικῆς διάνοιαι ἀπ τὴ δύναμη αὐτῶν τῶν ἰδίων τῆς σκέψεων· μιὰ αὐτοχτονία τοῦ πνεύματος, πολὺ πῶς τραγικὴ ἀπὸ κείνη τοῦ σώματος. Ἀπ τὴν ἀρχὴ ὁ Φάουστ μᾶς ἐνδιαφέρει βαθυὰ βρίσκειται στὸν ἔσχατο βαθμὸ τῆς κακομοιριᾶς, καὶ δὲ θρέφει κανένα αἰσθημα αὐτοκατηγορίας· ἔχει ὅλα τὰ πῶς ἔξοχα σήματα τῆς φύσης μας, καὶ ἀποφάσισε νὰ τὰ χρησιμέψῃ ὅλα καλά. Τὸ ἐλάττωμά του μᾶς φαίνεται νὰ εἶναι μόνον ἡ ἔλλειψη τῆς ἐγκόσμιας σοφίας (wordly wisdom), καὶ ἡ ἔξοχη ἂν καὶ ἄτυχη κατασκευή τοῦ νοῦ του γεννήθηκε μὲ κεφάλι σκεπτικιστὴ καὶ μὲ καρδιὰ λάτρη· ζητόντας νὰ φτάσει τὸ ἀψηλὸ, ἔχασε καὶ τὸ χρήσιμο· ὅταν ἀφανιστοῦν οἱ γῆινές του ἐλπίδες ὅλες, καμμιὰ ἠθικὴ πρηγοριά δὲν τοῦ βρίσκειται πρόχειρη· «δὲν ἔχει ἓνα σκοπὸ, καὶ ὥστόσο δὲν ἔχει ἡσυχία». Ἡ ἄπληρη ταραχὴ, ἡ ξερὴ ἀδάκρυτη δυστυχία, φυσικὴ σ' ἀνθρώπινο ὄν βρισκούμενο σ' αὐτὴ τὴ θέση, ἀπεικονίστηκαν μὲ τὴν ὁμορφίαν καὶ ἀληθοφάνειαν, ὅστε νὰ ὑπάρχουν πολὺ λίγες παράλληλες, ἀκόμα καὶ σ' εὐκολώτερα θέματα. Μιὰ ἀτέλειωτη προμήθεια ἀπ τὶς πῶς ὠραίες μεταφορὲς καὶ τὴν πῶς ἐκφραστικὴ γλώσσα, ἐνώνεται μὲ τὴ μελωδία τοῦ στίχου νὰ κάμουν τὰ πρῶτα μέρη τοῦ Φάουστ ἓνα ἀπ τὰ πῶς πλούσια μέρη μέσα στὴν ὅλη περιοχὴ τῆς νέας ποίησης. Ὁ Φάουστ καὶ ὁ Μεφιστοφελῆς προσωποποιοῦν τὶς δυὸ ροπές, τέτοιες πὺν

ἐμφυτεύτηκαν ἀπ τῆ φύση, καὶ τροποποιήθηκαν ἀπ τὴν ἀγωγή — τὸ νὰ θαυμάζεις καὶ τὸ νὰ περιφρονεῖς, τὸ νὰ πέρνεις τὸν κόσμον ἀπ τὴν ποιητικὴ του ἢ τὴν πεζὴ του μεριά — ποὺ μετὰ τὴν ἐνωσή τους, σὲ διάφορες ἀναλογίες, γεννοῦν ἓνα σωρὸ ποικιλίας τῆς ἠθικῆς διαθέσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὅχι δίχως ἀντιπάθεια βλέπουμε στὸ ἔργο ποὺ ξετυλίγεται μπροστά μας, νὰ θριαμβεῖν στὸ τέλος τὸ κατώτερο στοιχεῖο. Τὰ ἐγκλήματα τοῦ Φάουστ εἶναι πολλὰ, ἀλλὰ ἡ θέλησή του φαίνεται νὰ εἶναι μικρὸς μέτοχος σ' αὐτά· καὶ μετὰ τὸ σχετισμὸ του μετὰ τὸ διάβολο, αἰστάνεται ἐνάρετα, ἀκόμα καὶ εὐγενικά, μολονότι ἐνεργεῖ κακὰ· καί, ὅταν βλέπουμε τὸ Μεφιστοφελὴ στὸ τέλος νὰ πιτυχαίνει στὸ νὰ καστρέψει ἓνα ὄν τόσο πολὺ ἀνώτερό του ἀπ ὅλες τὶς ἐπόψεις, μᾶς φαίνεται σὰ τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ νὰ βγήκε νικηφόρο στὴν πάλη του μετὰ τὸ πνεῦμα τοῦ καλοῦ, τὸ ταπεινὸ μέρος τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου νικηφόρο στὴν πάλη του μετὰ τὸ ἀνώτερο. Ἀλλὰ ἂν τέτοιο εἶναι τὸ αἶσθημά μας δὲ φταίει ὁ ποιητής. «Ἡ ψυχὴ ποὺ ἀμάρτησε, θὰ πεθάνει», εἶναι ὁ νόμος τῆς φύσεως ὅπως καὶ τῆς ἀποκάλυψης, καὶ πιάνεται γιὰ τὴν ἀπελπισμένη λωλὴ τρεχάλα καὶ ὀρμὴ, καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν ἔχει ὁ αἰτιός τους κανέναν ἠθικὰ κακὸ σκοπὸ — γιὰτὶ ἀποφέρνουν ὀλέθριες συνέπειες στὸ ἄτομο ἢ σὲ ἄλλους, καὶ πρέπει ἔτσι νὰ τιμωρηθοῦν. Ἡ ἐνοχὴ τοῦ Φάουστ ὑπῆρχε πολὺ πρὶν παρατήσῃ τὴν ἀπομόνωσή του ἢ ριχτεῖ στὴν ἐπικοινωνία μετὰ τὰ πνεύματα· ἄρχισε ὅταν ἄφησε τὶς ἐπιθυμίες του νὰ φτάσουν πέρα ἀπ τὰ ὄρια μετὰ τὰ ὁποῖα ἡ φύση τὸν εἶχε περιορίσει, ὅταν ἄφησε τὸ πνεῦμα του νὰ παραστρατεῖ — ἔστω καὶ στὸ γύρεμα τῆς ἀλήθειας — μέχρι ποὺ ἀμφέβαλε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς Πρόνοιας, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ἠθικῶν ξεχωρισμάτων. Ὅλες του οἱ πάρα ὕστερα δυστυχίες καὶ τὰ ἐγκλήματατά του, εἶχαν τὴν ἀρχὴ τους σ' αὐτὴ τὴν τόσο ἀπὸ πρώτη ὄψη, ἀξιοσυγχώρητη παράβαση...

Μεταφρ. ἀπ τ' Ἀγγλικά: Α. Μ.

ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΣ ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Μὰ τόσον εὐκόλα πεθαίνουν; Ἔτσι γοργὰ σβύνεται ἡ ζωὴ;

Αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις ἐρχόντουσαν συχνὰ στὸ νοῦ τοῦ Μανσοῦ σὰν προχωροῦσε καθάλλα στὸ γαδοῦρι του κατὰ

τὴ μεγάλη πολιτεία ἓνα ἀνοιξιὰτικο πρωΐ. Καὶ δὲν τὸν κυνηγοῦσαν τώρα μονάχα καὶ ἐπίμονα τ' ἀποκαρδιωτικὰ ἔρωτηματικά. Ἀπὸ κείνο τὸ τραγικὸ μεσημέρι ποὺ ἐάφηκεν ἄλλοκοτὸ ἄλῳνι μετὰ τὸ ζεστὸ ἀνθρώπινο αἶμα, καθημερινὰ τὸν ἐβασάνιζεν ἀφάνταστη ἀγωνία ποὺ ὅταν ἀδυνατίεζεν, ἀκολουθοῦνταν ἀπὸ τὸ στερεώτυπο,

Μὰ τόσον εὐκόλα πεθαίνουν;

Κι ὅμως ὄχι, χίλιες φορὲς ὄχι δὲν ἔπρεπεν τόσον ἀπαλά τόσο σύντομα νὰ ξωφλήσει μετὰ τὴ ζωὴ καὶ ὁ ἄλλος. Ὁ τραγικὸς φταίχτης! Γιὰτὶ ἀλλοίμονο, τὸ αἶμα ποὺ εἶχε πλημμυρίσει τὸν πλακοστρωμένον περὶθολον ἔξω στὰ χωράφια, τὸ αἶμα αὐτὸ δὲν λάχαινε ἀπόξενο. Τοῦ γέρου του γεννήτορα, τοῦ λατρεμμένου του πατέρα, ἀνῆκε τρισαλλοῖτον!

Ἄναβεν ὅλο του τὸ εἶναι ἀπὸ ὀργὴν σὰ φραντίζονταν τὴ φορικτὴ σκηνή. Ὑψωνε τότες ἀπειλητικὰ τὴ γροθιά κατὰ τὴν πολιτεία. Ἐκεῖ κλεισμένος σὲ κατασκότεινο κελὶ καρτεροῦσε τὴν καταδίκη ὁ φονιάς. Σήμερα μάλιστα θ' ἀπαγγέλονταν ἡ ἀπόφαση. Κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μανσοῦρ ὕστερα ἀπὸ ἓνα γράμμα ποὺ εἶχε στείλει τώρα τρεῖς μέρες στὸ δικαστήριον, πήγαινε νὰ παρασταθῇ καλεσμένος μάρτυρας.

Τῆς νύχτας τὰ φάδια δὲν εἶχαν ἀκόμα ξεδιαλύνει τοῦ φωτοδότη οἱ ἀχτίδες. Προχωρόντας ὅμως ὁ Μανσοῦρ συναπαντιῶνταν μετὰ χωριάτες ὀπλισμένους μετὰ τσαπιά ποὺ σπεύδανε πρὸς τὰ χωράφια. Κάπου διασταυρώθηκε μετὰ δυὸ μικροὺς μεταπράτες πανικῶν ποὺ χαρωποὶ πηλαλοῦσαν γιὰ κάποιο ἐβδομαδιατικὸ πανηγῦρι ἔχοντας ὅλη τὴν πραμμὰ τῆς πάνω σὲ ὑπομονητικὸ ὑποζύγιο. Παρακάτω καλημερίσθηκε μετὰ γνωρίμους καλημέριδες ποὺ ὀδηγοῦσαν τραγουδώντας μετὰ συντροφιά καμηλιῶν φορτωμένων γεννήματα

Μὰ ὅσο ὅλοι τους χαιρετοῦσαν ἀνοιχτόκαρδα τόσον αὐτὸς ἀποκρίνονταν βαρύνουμα.

Καὶ προχωροῦσε.

Κάπου πλεῖδ πέρα ἡ ματιὰ του ἔπεσε σ' ἓνα βατραχάκι ποὺ εἶχε ἀλλαγέψει ἀπὸ τὴ διπλανὴ σορὰ καὶ χοροπηδοῦσεν ἀμέριμνα πάνω στὸ δημόσιο δρόμο. Μὰ ὥσπου νὰ τὸ προσέξει νάσσυ τὸ γαῖδοῦρι προλαβαίνει καὶ μετὰ τὴ βαρειά ὀπλὴ του τὸ πλακώνει. Μάταια μ' ὅλη τὴν ὀρμὴν τράβηξε τὰ γκέμια καὶ σταμάτησε τὸ ζῶο. Στρέφοντας ὁ Μανσοῦρ τὸ βλέμμα πρὸς τὰ πίσω ξεχώρισε τὸ μικρὸ πλάσμα ἀκίνητο μετὰ τετνωμένα τὰ λιγνὰ του πόδια.

— Για ἄλλαζ, μονολόγησε δυνατὰ σουφρόνοντας τὰ φρύδια ἀπὸ θυμὸ, μὰ τόσο ἐύκολα πεθαίνουν;

Καὶ προχώρησε

Ἔξαφνα σὲ μιὰ σκέψη μετάλλαξε μορφὴ χαμογελόντας πικρὰ καὶ σατανικά. Θὰ θαρροῦσε κανεὶς πὼς ὅλα ξεχάσθηκαν μπροστὰ τῆς. Θυμήθηκε τὸ γράμμα ποὺ ταχυδρομῆσε στὸν εἰσαγγελέα. Τῆ μαρτυρία ποὺ καλοῦνταν νὰ ἐπιναλάβει καὶ προφορικὰ στὸ δικαστήριον. Καὶ δὲν κρατήθηκεν. Ἐνα πλατὺ ἄγριο γέλιο ξέσπασε ποὺ ἄφισε νὰ φανοῦν τὰ κάτασπρά του δόντια καὶ ἡ γροθιά του προτάθηκεν ἄλλη μιὰ φορὰ ἀπειλητικὰ κατὰ τὸν ἀδῶρητον ἐχθρό.

Οἱ μυτεροὶ μιναρέδες τῆς πολιτείας ξεδιακρινόντουσαν πλεῖα καθαρὰ. Οἱ διαβάτες στὸ δρόμον καὶ τὰ κοράκια στοὺς αἰθέρες πλήθαιναν. Ἡ σκόνη ἀπὸ τὸ ποδοβολητὸ τῶν περαστικῶν ζώων ἐπύκνωνε σὲ σύννεφα. Κάπου σὲ γειτονικὴ φρονικιά ἀκούσθηκε ζωηρὸ τραγοῦδι καλλικελάδου πουλιοῦ.

Ὁ Μανσοῦρ σὲ τίποτα δὲν ἐπρόσεχε. Ἐπίμονα τώρα ὁ νοῦς τὸν ἀλυσσόδενε στὸ βράχο τῆς ἀμφιβολίας, θέτοντας τόσα ἐρωτηματικά δίχως νὰ νοιώθει τῆ δύναμη ν' ἀπαντήσῃ θετικὰ ἔστω καὶ σ' ἓνα. Κι ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχει τὸ σχέδιόν του. Τὸ ἀπαιτοῦσεν ὀλόψυχα ἢ διάννοιά του.

Ἄλλοτε πάλιν ἀναρωτιόνταν, μὲ ποῖο δικαίωμα αὐτοὶ οἱ πληρωμένοι Μπέηδες ἀπὸ τὸ κράτος, οἱ δικαστὲς ζητοῦσαν νὰ δικάσουν μιὰ διαφορὰ ποὺ παρουσιάζονταν ἀνάμεσα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρικοῦ του φονιά; Ἐπόνεσαν ἐκεῖνοι ὡσὰν αὐτὸν; Ταπεινώθηκαν αὐτοὶ ὅσον αὐτὸς;

Ὅχι δὲν θὰ τοὺς γίνονταν τὸ χατήρι ν' ἀποδώσουν δικαιοσύνη βγαλμένη ἀπὸ παχειὰ σκονισμένα βιβλία. Θὰ γελοιοποιούσεν αὐτὸς τὴ σοφία τους φθάνει νὰ θριαμβεύεν ἢ πονηριά του. Ὅμως θὰ τὸ κατώρθωνε;

Τὸ σατανικὸ γέλιο μαραίνονταν μόλις γεννιόνταν ἢ ἀθεβαιότητα.

Σὲ λίγο ὅταν ἔφθανε στὰ πρῶτα σπίτια ὁ θεὸς τῶν προγόνων του Ρᾶ πάνω στὸ μυριόχρονον πλοῖο φανέρωνε πλεῖα τὴ δόξα του κατὰ τὴν ἀνατολὴν.

Μπαίνοντας ὁ Μανσοῦρ στὴν πολιτεία, παράδωσε τὸ ζῶο του σ' ἓνα χάνι γιὰ φύλαξη, κι ὥσπου νὰ σημάνει ἡ ὥρα τῆς δίκης πῆρε τοὺς δρόμους χαζέβοντας μπρὸς στὶς προθήκες τῶν μαγαζιῶν, ὡσὰν ὁ ἡσυχώτερος πολίτης τῆς Φαραωνίτικης γῆς. Ἄνθρωποι πολλοὶ περνοῦσαν δίπλα δί-

χως νὰ τὸν συνερίζουνται. Ποῦ νὰ φαντάζονται τὸ παιγνίδι καὶ τοίμαζε τῆς ὀργανομένης κοινωνίας. Ὁ ἴδιος θαύμαζε τὴν ψυχραιμία καὶ τὸ θάρρος του.

Μόνον ὅταν ἦλθεν ἡ στιγμή ν' ἀντικρύσει τὸ κτίριον τοῦ δικαστηρίου σὰ νὰ τὸν κυρίεψε κάποια ταραχὴ. Ὅμως πρόσκαιρα. Κινόντας τὸ κεφάλι νευρικὰ σὰ νὰ ὑπόκηπτε μοιρολατρικὰ στὰ γραμμένα καὶ σφίγγοντας τὴ γροθιά μ' ἄμετρο κι ἐπίμονο μῖσος γιὰ τὸν ἐχθρὸ ποὺ τοῦ προξένησε τὸ ἀγιάτρευτο κακὸ μπῆκε στὴ μεγάλην αἴθουσα.

Κόσμος πολὺς εἶχε καταλάβει τὰ θρονιά. Περίεργοι ποὺ πάντα τρέχουν νὰ παρακολουθήσουν τίς συνέπειες τῆς ἀνθρώπινης ροπῆς στὴν καταστροφή. Ἀρχετοὶ συχωριανοὶ τοῦ δολοφόνου. Μάρτυρες ποὺ ἐπέμειναν πὼς ξεδιάκριναν ἀπὸ ἀλλάργα τὸ δράμα, καθὼς καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑπόδικου κι ἄλλοι ποὺ ὀρκιζόντουσαν πὼς τὴν ἴδια ὥρα τὸν ἀντάμωσαν ἀλλοῦ. Δὲν ἔλλειπαν ἀκόμα κι οἱ δημοσιογῶφοι ποὺ ἔπρεπε νὰ γεμίσουν σχετικὴ στήλη τῶν ἐφημεριδῶν μ' ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες.

Ὁ Μανσοῦρ κάθησε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα θρονιά.

Ἔξαφνα ἡ μεγάλη πόρτα πίσω ἀπὸ τὴν ἐξέδρα στὸ βάθος ἀνοίχθηκε καὶ φάνηκαν οἱ δικαστὲς μὲ τίς χροματιστὲς ταινίες στὸ στήθος καὶ τοὺς πλατεῖς μαύρους μανδύες. Μιὰ σιωπὴ νευρικὴ διαδέχθηκε τὸν ψίθυρον σὰ χτύπησεν ὁ Πρόεδρος τὸ κουδοῦνι.

Ἡ δίκη ἄρχιζε. Ὁπλισμένοι χωροφύλακες φέρανε τὸν ὑπόδικον ὡς τὸ σκαμνὶ του.

Τὸ διάβασμα τοῦ κατηγορητηρίου βάσταξεν ἀρχετὴ ὥρα. Κατηγοροῦνταν ὁ Χάσαν Ἰμάμ πὼς μὲ προμελέτη γιὰ κτηματικὲς ἢ ἄγνωστες διαφορὰς σκότωσε τὸν γέρον Ἀμπτελοῦρ τὸν πατέρα τοῦ Μανσοῦρ ἔξω στὰ ἀλώνια μ' ἓνα χτύπημα ροπαλοῦ θανατηφόρον πάνω στὸ κρανίον. Κανεὶς ἄλλος δὲ παραστάθηκε στὸν τόπον σὰν ξετυλίχθηκεν ὁ φόνος.

Ἀπὸ τὰ κοντινὰ ὅμως χωράφια ἐβέθησαν μάρτυρες ποὺ ἀγνάντευαν ἀνθρώπον νὰ τρέχει καὶ πὼς δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν κατηγορούμενον. Ἀφορμὲς καὶ κανγαῖδες παλιότεροι ὑπῆρχαν καὶ τὸ ματωμένο ροπαλο ποὺ ἀνακαλύφθηκε κάπου παρακάτω ἀναγνωρίσθηκε γιὰ δικό του.

Ὅλα πρόδιναν τὴν ἐνοχὴν κι ὁ συνήγορος μὲ βία ἀπόκρουπε τὴν ἀπελπισία του, μὰ ὅταν ὕστερα ἀπὸ ὀλόκληρες ὥρες ἐξέτασης ἀκούσθηκεν ὁ κλητήρας νὰ βροντοφωνεῖ,

— Μανσοῦ Ἄμπελνοῦ μάρτυρας σὴν υπεράσπιση νὰ παρουσιασθεῖ, ἢ ἀποθάρρυνση τοῦ δικηγόρου μεταστράφηκε σ' ἀνείπωτη ἐκκλήξη γιὰ τὸν πρωτόφαντο ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ.

Κι ὁ Μανσοῦ προχώρησε πρὸς τὴν ὀρισμένη θέση.

Γιὰ μιὰ στιγμή ὅμως σὰ νὰ τὸν παρετήρησε τὸ θάρρος. Τὸν καλοῦσαν ἐκεῖ μπροστὰ σ' ὅλο τὸν κόσμον νὰ ὀρκισθεῖ ἐπίσημα ὅτι θὰ ὁμολογήσει τὴν ἀλήθεια καὶ μόνο δίχως φόβο καὶ δίχως πάθος.

Ἐνας δισταγμὸς τὸν ἔκανε νὰ περπατεῖ μὲ βῆμα ἀκάνονιστο μὰ ὅταν κοντοζύγωσε σὴν ἐξέδρα κι ἀντίκρουσε τὸν κατηγορούμενο, κάθε ἀδυναμία κατανικήθηκε.

— Εἶσαι σὺ ὁ ἴδιος, τὸν ἐρώτησε μετὰ τὶς τυπικὲς διασαφίσεις ὁ πρόεδρος, πὺ ἐγράψες τὸ γράμμα;

— Μάλιστα, ἀποκρίθηκεν ἀδίστακτα ὁ Μανσοῦ.

— Σὺ ὁ ἴδιος ὁ γυιὸς τοῦ σκοτωμένου;

— Μάλιστα, ξαναπάντησε μὲ θάρρος αὐτὸς.

— Καὶ μᾶς βεβαιώνεις πὺς ὁ κατηγορούμενος στέκει ἀθῶος γιὰ τὴν ἴδια ὥρα τοῦ φόνου τὸν ἀντάμωσες σὴν ἀντικουνη ὄχθη τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, πέντε ὥρες μακρὰ ἀπὸ τὸν τόπο πὺ συνέβηκε τὸ κακούρηγμα;

— Μάλιστα, ἀποκρίθηκε μὲ σταθερότητα ὁ Μανσοῦ, κι ἄθελα διασταυρώθηκε πάλι ἡ ματιὰ του μὲ τὴν ἄλλη τὴν ἀνήσχη καὶ ταραγμένη τοῦ φονιά.

— Ὡστε δὲν θεωρεῖς ἔνοχο τὸν Χάσαν Ἰμάμ ὅτι σκότωσε τὸ γονιὸ σου, ξαναρώτησεν ὁ δικαστής.

— Ὅχι δὲν εἶναι ἔνοχος, ἐπέμεινε ὁ Μανσοῦ κι ἔφερε τὴν παλάμη πάνω σὸ στήθος, σκύφτοντας μὲ σεβασμὸ ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κρύψει ἕνα ἀδιόρατο μυστηριακὸ χαμόγελο, πὺ μ' ὅλα ταῦτα δὲ ξέφυγε τοῦ κατηγορουμένου.

Πόσο θὰ προτιμοῦσεν αὐτὸς ν' ἀκουγε τὰ ἴδια λόγια ἀπὸ ἄλλον ἀξιόπιστο σὴν περίστασι μάρτυρα!

— Μὰ κεῖνοι, πὺ ξαφνίσθηκαν περισσὰ ἦσαν οἱ χωριανοὶ.

— Ἀνήκουστο πρᾶγμα, ψιθύρισεν ὁ Σέχ Σαλάμα, ἀπὸ τὸ ἀκρατήριο σὸ διπλάνο τόν, ὁ γυιὸς σκοτωμένου νὰ υπερασπίζεται τὸν κακούργο.

— Ὅσον ἀκέραιος ὁ γονιὸς τόσο δουλόπρεπος ὁ γυιὸς παρατήρησεν ἄλλος.

— Θὰ σκιάζεται τὴν ἐκδίκηση τῆς γεννιᾶς τοῦ φονιά, ξαναμίλησε πάλιν ὁ πρῶτος.

— Ἄλλοῖμνο, πρόσθεσεν ὁ ἄλλος, τὰ παιδιὰ μας τώρα δὲ φθάνουν τοὺς παλιούς μήτε σὴν ἀνδρεία μήτε σὸ φιλότιμο.

Τὸ δικαστήριο, ἐξακολούθησε τὴν ἐξέταση πολλὲς ὥρες. Μὰ ἡ ἀπόφασι ἦταν προεξοφλημένη πλεῖα μετὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Μανσοῦ. Ἐτσι κανεὶς δὲν παραξενεύθηκε ὅταν ἀργὰ κατὰ τὸ σούρουπο λύθηκαν οἱ ἀλυσιδέες κι ἀφέθηκαν ἐλεύθερος ὁ κακούργος.

Οἱ χωριανοὶ τότες πὺ τοιμαζόνταν νὰ ρίξουν πέτρα ἀναθεματικὴ σὴ μνήμη του, οἱ ἴδιοι τὸν σήκωσαν θριαμβευτικὰ στοὺς ὤμους. Τὶ τὸ περιεργο σ' αὐτὸ; Ἡ κοινὴ γνώμη κρίνει μὲ τὰ φανερά πάντα διδόμενα. Ποῦ καιρὸς τώρα νὰ σκαλίζει ψάχνοντας γι' ἀπώτερες ἀφορμὲς, γιὰ βαθύτερα αἷτια! Ἡ κοινὴ γνώμη χρειάζεται ἐντυπωτικὲς καὶ γοργὲς ποικιλίες καὶ δὲ θυσιάζει καιρὸ περισσὸ ἀπὸ τὸν προεπιμένο γιὰ κάθε δράμα καὶ σκάνδαλο πὺ πέφτει σὴν ἀντίληψή της. Δὲν πονοκεφαλαίει λοιπὸν γιὰ τὴν σήμερα στιγμάτισεν ἕνα ἀθῶο κι αὔριο θὰ χειροκροτήσει ἕνα ἔνοχο!

Μὰ κεῖνος πὺ ἄφισεν ὀλότελα ἱκανοποιημένος τὸ δικαστήριο ἦταν ὁ Μανσοῦ. Εἶχε σώσει ἀπὸ τὰ νύχια τῆς ἀδιάφορης ἐξουσίας τὸν ἔνοχο πὺ μόνο σ' αὐτὸν στέκονταν ὑπόλογος κι ὄχι στοὺς ψυχροὺς ἐκείνους ἀνθρώπους πάνω σὴν ἐξέδρα. Αὐτοὶ δίκασαν κι ἀφαιροῦσαν ζωὲς μὲ τὴν εὐκολία καὶ τὴν ἀντίληψη πὺ δείχνει ὁ μάγερσ στα κοτόπουλά του.

Παράξενα συναισθήματα τὸν πλημμυροῦσαν. Μιὰ προκατολικὴ χαρὰ γιὰ κάτι καλὸ προσδοκούμενο. Μιὰ χαίρεκακη ἱκανοποίηση γιὰ τὸ ξεγάσασμα τοῦ Νόμου. Μιὰ ἀμολόγητη ἀνησυχία μήπως δὲ φθάσει σὸ ποθούμενο. Καὶ πάνω ἀπ ὅλα ἕνα ἄσπονδο μῖσος γι αὐτὸν πὺ εἶχε γλυτώσει πρὸ ὀλίγου! Ναι δὲν ἀμφιβάλλει τὸ ἐλάχιστο γιὰ τὴν ἔνοχη του. Ἀλλὰ μήπως δὲν ἐπιώρρησε γιὰ τὴν ἀπὸλυτη αὐτῆ βεβαιότητα; Μὰ εἶχε τὸ σκοπὸ του.

Κανεὶς δὲν τὸν συνερίσθηκε σὰ γύρισε σὸ χωριό.

Ὅλων ἡ προσοχή στρέφονταν σὸν ἀθωωμένο.

Φίλοι, γνώριμοι ὡς κι ἀγνωστοὶ θεώρησαν ἐπιτακτικὸ χρέος νὰ περάσουν νὰ τὸν συχαροῦν. Ἄν ἐντρεπόντου-

σαν λιγώτερο θά ζητούσαν και συχώρεση γιατί ἔστω τὸν ὑποπτευθῆκαν. Κι ὅλο τὸ βράδυ ἐκεῖνος δέχονταν. Κάποια μάλιστα ὥρα ἀκούσθηκε και τὸ τύμπανο μὲ τοὺς ζουρνάδες τοῦ χωριοῦ νὰ διαλαλοῦν χαρμόσυνα τὸν ἀδόκητο λυτρωμό.

Μὰ πόσο διαρκεῖ μιὰ ἀνομη χαρὰ; Ἴσως μήτε ὅσο και ἓνα ἀγριολούλουδο τοῦ κάμπου.

Ἔτσι σὰν ἔφεξεν ὁ Ἀλλάχ τὴν ἐπομένη μέρα μὲ θαυμάσια τὰ μάτια ἀπὸ τὴν ἀγρυπνία πῆρεν ὁ ἀθωομένος φοινιάς τὸ δρόμο πρὸς τὸ χωράφι του πὸν μῆνες ὅσο κρατοῦνταν ὑπόδικος ἔμενεν ἀπεριποίητο. Ἀποροῦσεν ἀκόμη γιὰ τὸ γλυτωμό και εὐλογοῦσε τὴ στιγμή πὸν κάποια ὀπτικὴ ἀπάτη εἶχεν ὀδηγήσει τὸ γυιὸ τοῦ θύματος σὲ ἀνεπάντηχη ὑπεράσπισή του. Κανένας φαίνεται στὴν ἀντιπέτρα ὄχθη τοῦ ποταμοῦ πὸν τοῦ παρόμοιαζεν ἀπὸ μακρὰ θά στάθηκεν ὁ ἀδόκητος σωσσίας. Γιατί ἄλλῶς δὲ ξηγοῦσαν τὸ φέροσιμο τοῦ Μανσοῦρ, ἀφοῦ ἀναμφίβολα αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε διαπράξει τὸ κακούργημα μὲ τὰ ἴδια χέρια του πέρα στὸ ἄλῶνι.

Και περπατοῦσε τώρα προσπαθόντας ν' ἀπολαμβάνει μὲ βαθεῖς εἰσπνοὲς τὴ πρωϊνὴ δροσερὴ αἴρα τῆς ἔσοχῆς. Αἰσθάνονταν νὰ ξαναγεννιέται και ἂν ἔλλιπεν ἓνα ἀλογάριαστο βάρος πὸν τοῦ ἔσφιγγε τὴν καρδιά θά ἐλευθερόνονταν ἀπὸ κάθε μέριμνα. Ἀκόμα και κάτι ὀπτασίες ξαπλωμένων νεκρῶν μ' ἀνοιγμένα τὰ κρανία και χυμένα ἔξω τὰ μυαλά, τοῦ ἐτάραζαν τὸ νοῦ και τοῦ προκαλοῦσον φόβον ἀπερίγραπτο. Νόμιζε τότε πὸς θά πατήσῃ τὸ ξαπλωμένο πτώμα μπροστά του και μὲ φρίκη ὀπισθοδρομοῦσε λοξοδρομόντας. Ἄθελα μιμοῦνταν μεθυμένο.

Ἐξαφνα ὅμως ἐκεῖ πὸν βιάδιζεν ἔτσι ἀκανόνιστα, ἀπὸ τὶς ζαχαροκαλαμιές πὸν φούντωναν πυκνὲς δίπλα στὴ στράτα κάποιος πῆδησε ξωπίσω του δίνοντάς του ἓνα δυνατὸ χτύπημα ροπαλοῦ πάνω στὰ γόνατα. Βγάζοντας ἓνα πνιγμένο ἀιάχ πὸν ἔμοιαζε γόγγυσμα πληγωμένου θηριοῦ, γονάτισε στὸ χῶμα ὁ φοινιάς.

Ὡς τόσο, πρὶν συνέλθει ἀπὸ τὴν ἐκπληξη και τὸν βαρὺ πόνον, ἓνας γίγαντας ὀρθώθηκε πάνω του. Μιὰ φωνὴ βροντερὴ τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου πὸν χειροδικοῦσε ὑψώθηκε σύνωρα θεϊκὴ, ἀμείλικτη.

— Ἀκαρδε τοῦ πατέρα μου φοινιά, στὰ χέρια μου παραδόθηκες ἐπὶ τέλους... Μὰ δὲ στοχάσθηκες γιατί χθὲς σὲ ἔσωσα καταραμένε;... Νά, τὸ βουλήθηκεν ὁ Ἀλλάχ νὰ

μὴ λάβει ἐξιλέωση ἢ σιὰ τοῦ γονιοῦ παρὰ ἀπὸ τοῦ παιδιοῦ τὸ δεξιὸ χέρι... Πέθανε τώρα τὸν ἀργὸ θάνατο τοῦ μαρτυριοῦ... Κι ἂς ἔβγῃ ἡ ψυχὴ σου κομματιασμένη, ὅπως ἐκομματίαςες τὴν εὐτυχία ἐνὸς σπιτιοῦ...

Κάθε φράση συντροφεύονταν και ἀπὸ μουγκὸ ἤχο πὸν ἄφινε τὸ ὀρητικὸ πέσιμο τοῦ ροπαλοῦ πάνω στὸ σῶμα πὸν ἄσπερε. Τὰ κόκκαλα ἔτριζαν ἀπαίσια σὰν ἔσπαζαν και μάταια οἱ γοερὲς ἐπικλήσεις γιὰ βοήθεια τάραζαν τὴ σιγαλιὰ τοῦ ἔρημου τόπου. Μὰ τὸ αἷμα δὲ ξεχείλισεν ἀπὸ τὸ στόμα παρὰ ὕστερα ἀπὸ ὥρα. Τότε μόνον ἀπεφάσισεν ὁ αὐτόκλητος δῆμιος νὰ σύρει τὸ κουφάρι ὡς μέσα στὶς πυκνὲς ζαχαροκαλαμιές, ἀφίνοντας ἀξιόλογη προσφορὰ στὰ κοράκια.

Ἔτσι ἡ διάπλατη στράτα ἀναλάβαινε πάλι τὴ χαρωπὴ τῆς ὄψῃ.

Ἄσσιοντ 1923

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΑΓΚΑΡΔΑΣ

ΗΔΟΝΗ

Ὅσο ἀπλώνει τὸ τρελλὸ γιορτᾶσι
τῆς ἀγρίας και μεγάλης τρικυμίας,
τόσο, στὰ βρόχια τῆς τραχειᾶς μανίας
σφιχτοδεμένη ἡ σάρκα, νὰ χορτάσει

δὲ δύνεται... τὸ λυγερὸ κορᾶσι
μεθᾶ — ὃ γαύρη ὀρμὴ ἐπυθμίας —
τ' ἀπὸν κρασὶ στῆς ἠδονῆς; τὸ τάσι
σπουδὴ στερνὴ στὴ φλόγα τῆς θυσίας.

Στερνὰ και τάνθος τῆς μικρῆς λαγνείας
στὴ μυρωδιά του τὴ βαρεῖα χυμένη
θάνοιξει στὴν ἀγκάλῃ τὴ σφιγμένη...

Τὰ φύλλα ἀργά, σὰ χιόνι, θά μαδήσουν,
σὰν νὰ ζητοῦν ἀσκέπαστα νάφισουν
τὰχνάρια τῆς γλυκειᾶς ἀκολασίας...

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ

Στό κέδροιο κρεββάτι αποστάζει
σταλαγματιά τὸ σαρκικὸ μεθύσι,
στὸ σῶμα ρίγο ἔχει θροήσει
κι ὕπνος βαρὺς στά βλέφαρα κουρνιαῖ.
Στὴν πόλη ἡ ζωὴ στριγγὰ οὐρλιάζει.
καὶ φτάνει — βουητὸ ἀπὸ μελίσει —
στοῦ παλατιοῦ τὰ πόψηλα νὰ στήσει
μιάς ζωῆς τὸ Θρόνο πὸν σπαραῖσει.
Ἡ ρήγισσα τὸ στρώμα ἔχει ἀφίσει
πὸν ἀνάβρυσε τῆς ἡδονῆς τὸ συντριεῖανι
καὶ τὰ ρεμβά της μάτια ἔχει γυρίσει
στὸ ὄραμα στῆς Ἀλεξάντρειας τὸ λιμάνι.
Ἡ δύναμη τῆς Ρώμης νὰ πεθαίνει
σὲ μιάς σειρήνας τὰ μαλλιὰ δεμένη...

ΣΕΛΗΝΗ

Στὰ ἰσκιερὰ χαλάσματα ἡ σελήνη,
ἀπόψε σάρκα ὀλόχλωμη ἐφάνει,
μισόσβυστο λὲς ἓνα πυροφάνι
πὸν τὴν ψυχὴ νεκροῦ μέσα του κλείνει.
Σὰ σάρκα πεθαμένη εἶναι ἡ σελήνη
πὸν πεθαίνονας λὲς ἔχει κρατήρει
τοῦ ὠραίου χλωμοῦ ποῦχε ἀγαπήσει
τὴν ὀμορφιά πὸν τώρα ἀπαλοχύνει.
Στῆς Μακῶρ τὰ παλάτια ὅτι ἐγίνει
στοῦ φεγγαριοῦ τὴν ὄψη ἔχει περάσει
τὴν τραγικὴ ἱστορία νὰ ἐκφράσει.
Κι ἓναν Ἡρώδη στὰ χαλάσματα ἀπαλύνει
ὁ ἐφτάπεπλος πὸν μιὰ Σαλώμη σέρνει
στὴν ἀγκυλιὰ τοῦ ἀπειροῦ πεσμένη...

Α. ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΣ

ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΥ ΜΕ ΡΩΤΟΥΣΕ

(Παραφρασμένο ἀπὸ ἓνα μου ποιηματάκι γαλλικὸ)

Μὲ ρωτᾷς ἂν πρέπει νὰ πιστέθης. Τὸ ρώτημά σου φοβερό. Κάθε ἀπόκριση γελοία. Ὁ νοῦς ἐδῶ δὲ σημαίνει. Σημαίνει μόνο ἡ καρδιά.

Πές μου, παιδάκι μου, ἓνα πράμα καὶ σώνει. Στὴν ψυχὴ σου μέσα νιώθεις Θεό; Τότες μπορεῖς νὰ πῆς πὸς εἶναι. Εἶναι, ἅμα ἡ πίστη σου τὸ θέλει. Ἄλλο μυστικὸ δὲν ὑπάρχει.

Μακριὰ ὅμως νὰ στέκης ἀπὸ κάθε σύστημα φιλοσοφικὸ ἀπὸ κάθε δόγμα. Οἱ περισσότεροὶ δουλέθουν ἓνα θεὸ πὸν τὸν κάμανε ἀπατοῖ τους. Κι ἡ Ἐπιστήμη τίποτα μὰ τίποτα δὲν ξέρει.

Ἐσὺ πάλε πὸν εἶσαι Ρωμιά, ἴσως νὰ ξαίρης καλῆτερης ἀπ' ὄλους θρησκεία καὶ πατρίδα. Νὰ τὸ δικό σου τὸ πιστέθω.

Δεφτέρα, 12 τοῦ Νοέμβρη 1923

ΕΦΥΓΕ ΠΙΑ

Τὸ ξέρεις, ἀγάπη μου πὸν παλιὰ παλιὰ δὲν εἶσαι, τὸ ξέρεις πὸς σκοτώθηκα γιὰ σένα. Πῆρα τὸ κουμπούρι ἓνα πρῶτ' καὶ τραῖξα ντρίτα στὰ μυαλά μου. Δὲν πειράζει πὸν δὲν τόκαμα ἐγὼ, παρὰ πὸν τόκαμε τὸ πρόσωπο, ἐνός μου ρομάντζου. Δὲ βασανίστηκε τὸ πρόσωπο, βασανίστηκε ἐγὼ καὶ μισῶ ἀπὸ τότες, γιατί σ' ἀγάπησα. Σ' ἀγάπησα λωλὰ καὶ τώρα ἠσύχασα πὸν ἄφησες τὴ χώρα κι ἔφυγες πιά. Δὲ φοβοῦμαι μήπως ἄξαφρα σηκωθῶ νὰ πάω νὰ σὲ σκοτώσω ἔσένα τὴν ἴδια.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΟΠΤΑΣΙΑ

ΣΤΟΝ ΠΑΥΛΟ ΒΑΛΔΑΣΕΡΙΔΗ

Είναι στιγμές που άκοίμητος μέσα στη μοναξιά μου
 τὸ βήμα σου τὸ ανάλαφρο γροικῶ ν' ἀντιλαλεῖ
 καὶ σάμπως παραλήρημα στὴν ὑπνοφαντασιά μου
 κάποια ἀπόκοσμη φωνὴ ἀκούω νὰ λαλεῖ.

Κι εἶν' ἡ φωνὴ σου. Ὅρφικὴ στροφή θαρρεῖς βγαλμένη
 ἀπ' τῆς βουβῆς ἀστροφεγγιάς τὸν τρίσβαθο βυθὸ
 σὰν κάποιος ἦχος πὺ δειλά ἀπ' τὴ ρίζα ἀνεβαίνει
 σὲ ζωτικῆς τριανταφυλλιάς τὸν πάναγνον ἀνθὸ.

Κι ἀκούω τὸ φτερούγισμα π' ἀφίνει ἡ πνοή σου
 σὰν τὴν δροσιά ὅπου κυλᾷ στοῦ μενεξέ τὸ χνούδι
 καὶ σὸ σμαράγδινο τὸ φῶς πὺ χύνει ἡ ψυχὴ σου
 διαβάζω τοῦ παλιοῦ καιροῦ τὸ ἀξέχαστο τραγοῦδι.

Κούφια ἀδειανή, ἀνεγγίχτη ἀχνόπλαστη αἰθέρια
 ἀθόρυβη σὰν μυρωδιὰ, ἀπλώνεσαι τριγύρω
 καὶ με χαϊδεύουν ἀπαλὰ τὰ κέρινά σου χέρια
 καὶ γὼ φιλωτὰ ὅπως φιλοῦν οἱ μέλισσες τὸ μῦθο

Κι ὕστερα φεύγεις χάνεσαι σὰν αἴγλη πὺ σκορπίζεται
 στάμνιαντο μυστήριον πελάγιον ἀφροῦ
 καὶ μοναχὰ σὰν σβύσιμο κάποιου παλμοῦ γροικείται
 τοῦ φουστάνιου σου τ' ἀπαλοῦ τὸ μεταξένιο φροῦ...

Ν. ΓΡΙΜΑΛΛΗΣ

Γ. Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ:

"Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ"

Νὰ εἶναι ἄραγε χαρακτηριστικὸ συμπέρασμα τῆς διανοητικῆς μας ζωῆς, ἢ μιὰ, κάπως παραδοξολογικὰ παρουσιασμένη ἀλήθεια, τὸ ὅτι κ' ἡ δημοτικὴ μας κατάντησε μιὰ ἄλλη καθαρῆουσα; Δυστυχῶς, ὅλες οἱ ἀνεξάρτητες κριτικὲς στάσεις ἀπέναντι στὴ γλωσσικὴ μας περιπέτεια συμφωνοῦν. Ζοῦμε μετὴν αὐταπάτη τῆς λύτρωσης ἐνὸς κατὰ βάθος ἀφίσαμε ἓνα κελὶ γιὰ ἓνα ἄλλο. Ὅλη ἡ ἱστορία τῆς ἀπολευθερώσεώς μας ἦταν τὸ ἀποκοιμισμα τῆς ἐπαναστατημένης μας δύναμης μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς αὐταπάτης. Κάποτε εἴμαστε ἄρρωστοι κὶ ἀπὸ τότε ἐξακολουθοῦμε νὰ μένουμε τέτοιοι μ' ὅλο πὺ ἔχουμε τὴ βεβαιότητα τῆς θεραπείας μας. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ ἀντὶ νὰ μελετήσουμε σοβαρὰ τὴν ἀρρώστειά μας, παρασυρθήκαμε ἀπ' τὴν πολὺ παλιὰ κὶ ἀνθρώπινη ψυχολογία τῶν ἀρρώστων: ἀλλάξαμε κρεβάτι νομίζοντας πὺς θὰ γιαιρευθοῦμε. Δὲν εἴχαμε κάποτε ὅλοι ἐλπίσει σὸ ξεσκάδωμα τοῦ πνεύματος, δὲν εἴχαμε φαντασθεῖ μιὰ πὺ ἐλεύθερη ἀτμόσφαιρα—ὑποσχετικὰ ἐλεύθερη, γιὰ τὴν ἀποστειρωμένη καλλιτεχνικὴ μας ἰδιοσυγκρασία; Κάποτε δὲν μᾶς ὑποσχέθηκαν νὰ μᾶς γλυτώσουν ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ φανατισμὸ; Τί συνέβηκε ἀπὸ τότε; Ἀπλούστατα ἡ ὑπόσχεση ἔμεινε ὑπόσχεση ἢ μᾶλλον ὁ φανατισμὸς ἀλλάξε φῶρεμα καὶ μεῖς νομίσαμε πὺς εἴχαμε πὺ ἐλευθερωθεῖτε τελειωτικὰ καὶ γιὰ πάντα. Ὁ δημοτικισμὸς πὺ μᾶς πρωτάγγιξε κάποτε σὰ μιὰ ἀγνότητα μᾶς ἐπλησίασεν ἀργότερα, μᾶς ἀπονάρκωσε, κὶ ὅταν πὺ ξυπνήσαμε εἴχαμε, οἱ περισσότεροί, λησμονήσει τί ἦταν πρὶν κοιμηθοῦμε ὁ δημοτικισμὸς. Τώρα μᾶς ὀδηγοῦσε κρατώντας σὸ χέρι ἓνα μπαϊράκι φανατικὸ, καὶ μεῖς, οἱ περισσότεροι, δὲν ξαφναζιόμαστε πὺ τὸν ἐβλέπαμε γιὰτὶ νομίζαμε πὺς ἦταν ὁ ἴδιος ὅπως τὸν πρωτογνωρίσαμε, πρὶν μᾶς ἀποναρκώσει, πρὶν μᾶς ἀποκοιμίσει. Τώρα δὲν εἰξέραμε ἂν ἐζούσαμε τὴ ζωὴ μας γιὰ μᾶς ἢ ἂν ἐζούσαμε γιὰ νὰ τὸν ζοῦμε.

Κάτω ἀπ τὸ δημοτικισμό εἶδαμε τοὺς καλλιτέχνες νὰ καταντοῦν οἱ ἀριθμοὶ μιᾶς μάζας. Τὸ αὐθαίρετο γλωσσικὸ δόγμα ὀδηγοῦσε φιλάρεσκα. Ποιὸς θ' ἀντιγνωμοῦσε; Τὸ δόγμα, πὺν ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ποιότητα καὶ λατρεύει τρελλὰ τὸν ἀριθμὸ ἦταν ἔτοιμο ν' ἀγνοήσῃ τοὺς παραβάτες. Γι αὐτὸ εἶδαμε κάποτε, σιγά-σιγά, οἱ λίγοι ἐκεῖνοι πὺν κρατοῦσαν μέσα σὲ μιὰ γωνιά τῆς μνήμης τὸν τὴν πραγματικὴν ἀνάμνηση τῆς ἀγνότητος μὲ τὴν ὁποῖαν εἶχε πρωτοφανερῶθει ἡ δημοτικιστικὴ ἰδεολογία νάπομονοῦνται, νάποτραβιοῦνται καλύτερα, καὶ ὁ δημοτικισμὸς νὰ κατατᾶ στὸ τέλος ἕνα σύνολο παράξενων ἡρώων, τῶν ἡρώων τῆς μετριότητος. Ὁ δημοτικισμὸς εἶχε καταντήσῃ μιὰ νέα θρησκεία ἀπὸ τὴν ὁποῖα βέβαια δὲ λείπανε μήτε οἱ λειτουργίες, μήτε οἱ εὐχὲς καὶ τ' ἀναθέματα, καὶ σὰ θρησκεία πὺν ἦταν προχώρησε πολὺ πῶν πέρα: ἀνάλαβε νὰ θυσιάσῃ ἀπάνω στὸ βωμὸ τοῦ γλωσσικοῦ δόγματος πολλὰ οὐσιώδη καὶ ἀνεχτίμητα πράγματα.

Ἔτσι πολὺ γρήγορα εἶδαμε τὸ κοπάδι τῶν ἡρώων τοῦ νὰ λησμονοῦν ὅ,τι δὲν θὰ ἔπρεπε ποτὲ νὰ λησμονήσῃ ἂν ἤθελαν νὰ λέγονται ζωντανοί. Λησμόνησαν νὰ αἰσθάνονται. Κι ἀκόμη κάτι ἄλλο. Ἀντικατάστησαν μέσα στὰ κύτταρα τοῦ μυαλοῦ τῶν τὸ θεῖο κύμα τῆς σκέψης μὲ λέξεις (ὄχι ἀρχαῖες τῆ φορὰν αὐτῆ, ἀλλὰ δημοτικῆς!) Μὲ τὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ Ψυχάρη ἀκούστηκε μιὰ φωνή: «Νὰ θεοποιηθεῖ ἡ λέξη!» Τὸ «νόημα» νάντικατασταθεῖ ἀπὸ τῆ «λέξη». Καὶ τὸ θαῦμα ἔγινε: ἡ γλῶσσα - μέσον, ἔγινε γλῶσσα - σκοπός. Μέσα σὲ μιὰ τέτοιαν ἀναρχία, ὁποῖος ἦταν διατεθειμένος νὰ γράψῃ «ἀπανωσιὰ» ἀντὶς «ἐπιφάνεια» ἔπαιρνε τὸν τίτλο τοῦ λογίου, τοῦ διανοουμένου ἢ τοῦ ποιητῆ. Ἀντίδραση καμμία. Ὁ ἴδιος ὁ Γλωσσικὸς Κανόνας, πὺν δὲν συγχωρεῖ εὐκόλα ὄσους τὸν παραβαίνουν, ἄκουγε μὲ πολὺ πατρι-αρχικὴν ἐπιείκειαν τὶς βρῖσιες πὺν πετοῦσαν κατὰ πρόσωπο τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς τέχνης, οἱ δοξασμένοι τοῦ λόγιοι — οἱ λόγιοι τοῦ κοπαδιοῦ. Μέσα στὰ τελευταῖα τριάντα πέντε χρόνια ὁ δημοτικισμὸς κατάρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ παραδοξολογία: ἐδημιούργησε τὸ λόγιο πὺν δὲ σέπτεται καὶ τὸν ποιητῆ πὺν δὲν αἰσθάνεται. Ἡ φιλολογία τοῦ δὲ διαβάξεται γιὰ τὸ λόγο πὺν δὲν εἶναι ἡ ἔκφραση μιᾶς οὐσιαστικῆς ἐσωτερικότητος, πὺν σαλεύει κάτω ἀπ τὸ φῶς τῆς συναίσθησης, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τῆς

γλωσσικῆς θεωρίας. (Παράδειγμα πρόχειρο ἔχουμε ὅλη τῆ φιλολογία τοῦ κ. Ψυχάρη). Οἱ λόγοι μας ἀγνοήσανε τὸν μεγάλο τροφοδοτῆ τῆς τέχνης: τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο. Κανένα ταξίδι πρὸς τὰ μέσα. Τὰ καρθία τῆς ἀπορίας ἤρεμα καὶ ἀσάλευτα εἶχαν ἀγκυροβολήσει πρὸν κᾶν προφτάσουν νὰ ξεκινήσουν! Κατὰ βάθος, διαφορὰ μεταξὺ δημοτικιστῆ καὶ καθαρευουσιάνου δὲν ὑπάρχει. Οἱ δημοτικιστῆς εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ καθαρευουσιάνοι μὲ τῆ διαφορὰ πὺν παραδειχτήκαν ἀπὸ τὴν τρέλλα μιᾶς στιγμῆς νὰ φορέσουν χωριάτικα! Γιὰ τολμείστε ὅμως νὰ τοὺς πῆτε πὺν ἡ καθαρεύουσα ἔχει καὶ αὐτῆ «νόμιμες» ἀξιώσεις στῆ ζωῆ μας ὅπως καὶ ἡ δημοτικῆ ἀφοῦ εἶναι βέβαιο πὺν σκεπτόμαστε «δι-γλωσσα»: τότε θὰ δεῖτε ὄλους αὐτοὺς πὺν λατρεύουν τὶς λέξεις νὰ σᾶς ὀνομάζουν «δημοσιογράφο». Γιατί; ἔρωτᾶτε. Μὰ δὲν ἀκοῦται καμμίαν ἀπάντηση. Τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα εἶναι σ' αὐτοὺς ἄγνωστο ὅπως εἶναι ἀγνωστῆ, σὲ μερικὸς ἀπὸ γενετῆς, ἡ αἰσθηση τῆς ὀσφρήσεως.

Ἡ κριτικὴ τῆς δημοτικιστικῆς παραγωγῆς δὲν ἔγινε ἀκόμη συστηματικῆ: ὁ εὐεργετικὸς ἔχθρος δὲν ἐπρόβαινε ὄσο καὶ ἂν τὸν περιμέναν κάποιοι. Κάπου, κάπου ἄκουγες μιὰ τίμια φωνὴ ἀνεπηρέαστη, μὰ ὁ ἀντίπαλός τῆς ἔσθυνε ἀμέσως γιὰτὶ ὁ φανατισμὸς καὶ ὁ μυστικισμὸς τῶν δημοτικιστῶν εἶχε ὑψώσει τεῖχη πλατιά πὺν ἐμπόδιζαν τὸ πέρασμα τῶν βέβηλων ἤχων. Ἄλλ' ἔρωτᾶμε: παρόμοιοι μυστικισμοί, πὺν ἀποναρκώνουν τὸ πνεῦμα, ξυπνοῦν ἄραγε μὲ σιγανές, περαστικῆς φωνές; Σὲ τέτοιους μυστικισμοὺς νομίζομε πὺν ἐκείνο πὺν πρέπει εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ἄρνηση καὶ ἡ σκληράδα. Τὴν τυφλὴ πίστη πρέπει νὰ τὴν παρασαλέψῃ ἡ ἀπόλυτη ἄρνηση καὶ ὅταν παρασαλευθεῖ τότε πᾶν θάναγκα-στεῖ νὰ συλλογισθεῖ ἀπάνω στὴν ἀξιολύπητη κατάστασή τῆς καὶ θὰ συνέλθει. Ἐκεῖνοι πὺν μᾶς χρειάζονται σήμερα εἶναι οἱ σκληροὶ ἄρνητές, οἱ μοναδικοὶ αὐτοὶ γιαιτροί, πὺν ἐνῶ περιτυλίγουν τὸ αἶσθημά τοὺς μὲ μιὰ φαινομενικὴ κακία, δὲ διστάζομε νὰ τοὺς ἐμπιστευτοῦμε τὸν ἄρρωστο ἑαυτὸ μας, γιὰτὶ πίσω ἀπ τὰ σκληρὰ λόγια τοὺς μαντεύομε τὴν προσωπικότητά τοὺς πὺν παρηγορεῖ καὶ βεβαιώνει.

Ἐνὸς παρόμοιου σκληροῦ ἄρνητῆ ἔχουμε αὐτῆ τῆ στιγμῆ τὸ βιβλίον μπροστά μας. Εἶνε ἕνα βιβλίον μὲ πολὺ κακία καὶ ἄξιο μεγάλης προσοχῆς. Εἶναι ἕνα βιβλίον ἀδικο γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὰ πὺν ἐκφράζει μιὰ προσωπικό

τητα. Είναι το βιβλίο που μας χρειαζόταν. Είναι η αρχή της αδικίας που έχουμε ανάγκη. Μας φτάνει πια η τόση δικαιοσύνη που βασιλεύει χρόνια τώρα γύρω μας. Χάρη στην άνοστην αυτή δικαιοσύνη ο Γρυπάρης κι τελευταίος στιχοπλόκος του Νουμά φέρνουν τον τίτλο του ποιητή. Χάρη στην τόση δικαιοσύνη έχασαμε το αληθινό νόημα των αξιών. "Ας προσέξουμε λοιπόν την ευεργετική αυτή φωνή, τη φωνή της αδικίας.

Βέβαια, δεν θα προσπαθήσουμε ν' αναιρέσουμε τα σημεία του βιβλίου με τα όποια ριζικά διαφωνούμε. Τέτοιες προσπάθειες τις αφίνουμε στους δυσαρεστημένους από την έκδοσή του, σ' εκείνους που πιστεύουν ότι το σύμπαν σκύβει πάνω τους με θαυμασμό κάθε φορά που σκαρώνουν μιαν όμοιοκαταληξία, και σε κάποιους ανυπόφορους σχολαστικούς όπως ο κ. Σπαταλάς, ο οποίος κι αρνείται κάθε σκέψη στον κ. Αποστολάκη επειδή έκαμε το τρομερό λάθος να παραδεχτεί ως ήμερομηνία γεννήσεως του Σολωμού την ογδόη Απριλίου ενώ, εάν έσυμβουλευόταν τις σοφές κριτικές του κ. Σπαταλά, θα μάθαινε ότι η ημέρα εκείνη δεν είναι ημέρα γεννήσεως αλλά βαπτίσεως. Είναι άλλη θεία πώς για παρόμοια σχόλια χρειάζεται πάντοτε ο κατάλληλος. Εύτυχως δε που δε λείπουν, και σήμερα ακόμη απ την Ελλάδα, οι απόγονοι των περίφημων εκείνων καλογήρων του Βυζαντίου, οι όποιοι, μη έχοντας τί καλύτερο να κάνουν, έσχημάτιζαν φράσεις που εδιαβάζονταν κι απ την ανάποδη, με την ίδια έννοια, έστιχοργοῦσαν σε ακροστιχίδες κ' έσυζητούσαν για την ευγένεια των λέξεων και των τροχαϊκών μέτρων!

"Αν όμως τώρα επρόκειτο ν' αναιρέσουμε μερικές από τις γνώμες του κ. Αποστολάκη, νά, ο τόνος στον όποιον θ' αρχίζαμε:

Κυρίε Αποστολάκη δεν έχετε δίκιο να ειρωνεύεστε τους διανοουμένους μας επειδή «δεν πιστεύουν μήτε σε οὐρανό μήτε σε κόλαση» κ' επειδή η προσπάθεια του μεγάλου στον τόπο μας είναι να χάσει το γρηγορότερο κάθε «ντροπή και κάθε άθωότη». Έσείς μιλάτε για άθωότητα; Δεν καταλαβαίνετε, προς θεού, ότι, αν παραδεχόμασται τη σκέψη σας και την προσωπικότητά σας, είναι επειδή η έργα-

σία σας μας πείθει ότι δεν είστε καθόλου ένας άθως; Και μπορείτε να είστε σεις ένας άθως όταν «άρνηστε» κι όταν η άρνηση είναι το καταστάλλαγμα μιας πείρας και η πείρα το ακριβό κέρδος που μας χαρίζει η ζωή κάθε φορά που χάνουμε λίγη απ την άθωότητά μας; Αησιμονάτε το νόμο; Αησιμονάτε πώς ο καρπός έρχεται ύστερ' από την άνθιση στο δέντρο, και, πώς η γνώση του νέου πρωτολάμπει στο νοῦ του με την απόχτηση του πρώτου μυστικού που θα τον χωρίσει για πάντ' απ το γονή του;

Σ' ένα άλλο μέρος πάλι, μιλάτε για τον πόθο του «άπολυτου» που πρέπει να φλογίζει το είναι του ποιητή; αναφέρετε τον Γκαίτε που έπραγματοποίησε την ιδέα αυτή του άπολυτου στην τέχνη, και ειρωνεύεστε τους ποιητές μας που δε φιλοδοξούν να γίνουν Γκαίτε άλλ' είν ευχαριστημένοι με τη σχετική θέση που τους δίνει η έξυπνη κριτική του τόπου μας. Λαμπρά. Άλλ' ακριβώς τί σημαίνει άπόλυτο; σκεφθήκατε με ποιές μορφές παρουσιάζεται η ιδέα αυτή στο λογισμό; Νομίζουμε πώς συμφωνούμε παραδεχόμενοι ότι το άπόλυτο παρουσιάζεται ως «προσπάθεια-άπολυτου» και ως «πραγματοποίηση-άπολυτου» και πώς και για τις δυό του μορφές χρειάζεται πάντοτε να σπαταληθεί ή ίδια ποσότητα ένεργειας αλλά με άνισα αποτελέσματα. Θέλετε και παράδειγμα; Νά, ο Σολωμός, για να μη φύγει από το αντικείμενο της μελέτης σας τί άλλο αντιπροσωπεύει παρά την «προσπάθεια-άπολυτου». Ένώ, αντιθέτως, ο Γκαίτε «την πραγματοποίηση - άπολυτου»; Και όμως θαυμάζετε τον ένα όσο και τον άλλο. Γιατί; διότι θελήσατε να βρῆτε στο έργο του πρώτου στοιχεία που μαρτυρούν την ύπαρξη της ιδέας του άπολυτου. Άλλά και τότε σε πόσους απ' αυτούς που παρουσιάζονται γύρω μας με το χαρακτηριστικό της μετριότητας δεν θα βρούμε, αν θελήσουμε, τη μανία του; Το άπόλυτο δε μοιάζει ακριβώς σαν ένα σημείο μεταξύ μεγαλοφυΐας και μετριότητος; Και δεν είναι γι αυτό που κ' η μανία του καταλήγει συνήθως στα πιά παραδόξα αποτελέσματα; Το νόημά του δεν ένσαρκώνεται συχνά από ένα άριστούργημα όπω; μπορεί να κρύβεται και πίσω από ένα μέτριο έργο; Πολύ πιθανόν οι περισσότεροι από τους γύρω μας λογίους να εργάζονται με το σκοπό ν' άνέθουν μόνο ένα-δυό σκαλοπάτια ποιητικά όπως ο όλιγαρκής εκείνος Εὐμέης, στο παληό ποίημα του Καβάφη, υπάρχουν όμως κ'

ἐκείνοι πού ἐντείνουν τήν προσπάθειά τους πρὸς τὸ ἀπόλυτο, ὅπως κ' οἱ μυθικοὶ ἥρωες τὸ νεῦρο τοῦ τόξου των, μὲ τὴν ἐπίγνωση τοῦ ἀπόλυτου ὅπως κι ὁ Γκαίτε, ἀδιάφορο ἂν δὲν κατορθώνουν πράγματα ἀπόλυτης συλλήψεως. Τὸ οὐσιώδες, καταλήγουμε νὰ πιστεύουμε, πὼς δὲν εἶνε νὰ ἔχει κανεὶς τὴ δύναμη νὰ ἐκφράσει μεγάλα πράγματα ὅπως ὁ δημιουργὸς τοῦ «Φάουστ» ἀλλὰ νὰ νοιώθει μέσα του τὴ λαχτὰ τῆς ἠρωϊκῆς προσπάθειας ἐκείνου.

Ἄς ἔλθουμε τώρα σ' ἓνα ἄλλο σημεῖο τοῦ βιβλίου σας: Πιστεύετε ἀλήθεια στὰ σοβαρὰ αὐτὰ πού λέτε κάπου πὼς «μὲ τὴν παρανόηση καὶ τὴν περιφρόνηση τῆς θρησκείας ἀπὸ μέρος τῶν διαφόρων μορφωμένων νεωτεριστῶν πάει «σιγά-σιγά νὰ σβῆση κ' ἡ λάμψη, πού μιὰ φορὰ ἐφώτιζε «στὴν ψυχὴ τοῦ ἄντρα ἢ τῆς γυναίκας τὴν εἰκόνα τοῦ συντρόφου τῆς ζωῆς του;» Ὡστε καὶ σεῖς ἀκόμη πού σπαταλήσατε τὶς στιγμὲς σας στὴ γύρευση τοῦ ἰδανικοῦ ἑαυτοῦ σας, σεῖς πού λέτε τόσα γιὰ τὴ συλλογὴ, γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς δυνάμεώς σας καὶ τὴ σημασία τοῦ αὐτογνωρίσματος προσπαθεῖτε νὰ κρατηθῆτε ἀπὸ τὸ νόημα τῆς θρησκείας; Πολεμάτε λοιπὸν καὶ σεῖς νὰ ἰσορροπήσετε τὴ ζωὴ σας μὲ τὴ ζωὴ τοῦ συντρόφου σας ἢ τῆς συντρόφου σας μὲ γνώση πού δὲν πηγάζει κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰ βάρη τῆς ὑποστάσεώς σας; Ὅταν κανεὶς ταξιδεύει γιὰ πολὺν καιρὸ στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμου δὲν νομίζετε πὼς γίνεται ἱκανός, ἐπιστρέφοντας, νὰ γνωρίζει ποιὸς εἶναι ὁ ἀνώτερος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ φύση καὶ ποιὸς εἶνε οἱ βαθύτερες σχέσεις τῆς ψυχῆς του μὲ τὶς ψυχῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων πού τὸν περιτριγυρίζουν; Ἡ θρησκεία δὲ μοιάζει ἀληθινὰ τότε σὰν ἓνας «χρήσιμος περιορισμὸς» στὶς πράξεις ἐκείνου πού δὲ μπορεῖ νὰ συλλογιστεῖ καὶ νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του; Ὁ ἄνθρωπος πού ἀρνεῖται μύριες ἐπιχτήτες ἰδέες, καὶ φεύγει πέρα ἀπὸ τὸν ψεύτικο κόσμου πού βροῖκε ἔτοιμο γύρω του, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐπισκέπτεται κάθε τόσο τὸν πλούσιο κόσμου τῆς ἐσωτερικότητός του, νομίζουμε πὼς θὰ βγεῖ βέβαια κάποτε ἀπὸ κεῖ μέσα μὲ μιὰ δικιά του πίστη, τὴν πίστη πού τοῦ ταιριάζει. Καὶ σὲ τοῦτο ἀκριβῶς διαφέρει ὁ σκεπτόμενος ἀπὸ τὸν κοινὸ, ὅτι ὁ μὲν πρῶτος ὀφείλει νὰ δημιουργήσῃ τὴν πίστη του, τὴ θρησκεία του (ἢ θρησκεία αὐτῆ) δὲν ἔχει ὄνομα καὶ συνήθως βρίσκεται σὲ ἄμεση σύγκρουση μὲ τὶς θρησκείες τῶν διαφόρων θεῶν καὶ προφητῶν)

ἐνῶ ὁ δεύτερος κανονίζεται ἄβουλα ἀπὸ τὴν κοινὴ θρησκεία ὅπως τὸ βιολί ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ βιολιστῆ. Ἡ λάμψη πού φωτίζει, στὴν ψυχὴ τοῦ ἄντρα ἢ τῆς γυναίκας, τὴν εἰκόνα τοῦ συντρόφου τῆς δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶναι μιὰ λάμψη θρησκείας γιὰ νὰ τὴ φωτίζει. Ὑπάρχει μιὰ λάμψη δίχως ὄνομα πού σκορπιέται τὴν ὥρα πού ἡ ψυχὴ τοῦ ἑνός, σκίθει μὲ τὸ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ τὴ γνωρίσει. Τί νὰ τὴν κάνουμε τὴ θρησκεία; Μήπως δὲν ἔχουμε τὸ πρῶτο στοιχεῖο τῆς μέσα μας; Δὲν μᾶς γτάνει ὁ ἔμφυτος μυστικισμὸς κ' οἱ μεγάλες σιωπὲς τῶν σχέσεων, πού εἶναι σὰν νὰ τὶς προετοιμάζει ἡ ἴδια ἡ ὑπόστασή μας γιὰ νὰ ὑποβηθῆσιν τὴν ἄφωτη μὰ καὶ τόσο γόνιμη συνομιλία τῶν ψυχῶν μας; Πόσο λίγο ἀγνοῖτε τὶς εὐεργετικὰς ιδιότητες τοῦ αἰσθήματος, σεῖς πού μιλάτε τόσο γιὰ δαῦτο. Ἀλήθεια ὅμως, γιὰ νὰ μιλοῦν τόσο πολὺ οἱ ἄνθρωποι γιὰ κείνου πού κυρίως τοὺς λείπει;

Ἄλλου πάλι γράφετε: «Τί κακὸ ὅμως ὅταν ὁ ἄνθρωπος «πὸς χαλάσει τὴν παρθενικὴ ὄρμη τῆς φαντασίας του μὲ τὸ «ἀγνοο γαργάλισμά της, μὲ τὸ ἀδιάκοπο διάβασμα ρομάντζων καὶ τραγουδιῶν καὶ δὲν τὴν μεταχειριστεῖ γιὰ ν' ἀδραχτῆ γερὰ—γερότερα καὶ μακρυνότερα ἀπ' ὅ,τι καρφῶνουν τὰ μάτια τὸν ἄνθρωπο στὸν κόσμου. Σὲ λίγο θὰ γερνᾷ «σὰν ἀφιονισμένος. Σ' ἀτονισμένη φαντασία τὸ σκληρὸ καὶ «κωτο. Μόνον στ' ἀλαφρὸ καὶ στεῖρο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ εὐχαριστεῖται».

Πρῶτα-πρῶτα, ἂν νομίζετε ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἢ ποιητικὴ φαντασία νὰ σαλεύει μεταφυσικὰ γιὰ «ν' ἀδραχτῆ μακρυνότερ' ἀπ' ὅ,τι καρφῶνουν τὰ μάτια τὸν ἄνθρωπο στὸν κόσμου, τότε δὲ νομίζουμε πὼς γιὰ τὴ δουλειὰν αὐτὴ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι τὸ γόνιμο στοιχεῖο καὶ τοῦ φεγγαριοῦ τὸ στεῖρο. Νὰ δίνουμε «ἐπίθετα» μὲ τὴν πρόθεση νὰ δυναμώσουμε τὴν ἀποψη πού ὑποστηρίζουμε αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι «λογικὴ». Στεῖρο δὲν εἶνε καθόλου τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ γιὰ τὸ μεταφυσικὸ φτερούγισμα τῆς φαντασίας. Στεῖρος εἶναι ὁ ἥλιος. Ἡ σκέψη εἶναι προνόμιον τῆς νύχτας. Ὁ ἥλιος κρατᾷ τὴ φαντασία στὴ γῆ ἐνῶ τὸ φεγγάρι τὴν ταξιδεύει πέρα ἀπὸ τὸ ὄρατο καὶ τὸ πεπερασμένο. Στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ ἢ φαντασία παίρνει τὶς ἀόριστες ἀναλογίαις μιᾶς μουσικῆς πού ἀνταποκρίνεται μὲ τὶς

ἄφρονες μουσικότητες τοῦ ἀπειροῦ. Στὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἢ φαντασία γίνεται κατάστασις ψυχῆς ποῦ δέχεται μονάχα ἐντυπώσεις αἰσθησέων. Τὴν ἡμέρα ἢ φαντασία κινητὴ παθητικὰ τὴ νύχτα ὅμως ἢ ψυχὴ ντύνεται τὴ δύναμὴ τῆς ὄλης κι δραματίζεται ὅ,τι δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀντικρύσουν τὰ μάτια.

Κ' ὕστερα, τί σὰς κάνει κ. Ἀποστολάκη, νὰ πιστεύετε ὅτι «τὸ ἀδιάκοπο διάβασμα ρομάντζων ἀτονίζει τὴν φαντασία;» Κ' ἐκεῖνο τὸ ἀδιάκοπο δὲν μοιάζει νὰ μπῆκε στὴ φράση γιὰ νὰ μεγαλώσει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ κακοῦ, τοῦ δῆθεν κακοῦ; Θὰ ἔπρεπε νὰ γράφατε «τὸ διάβασμα» ἄλλως, καὶ τότε ἐμεῖς θὰ προσθέταμε: Τὸ διάβασμα εἶναι ὁ εὐεργετικὸς βοηθὸς κάθε φαντασίας. Ὅπως δὲ θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ φανταστοῦμε τὴν ὑπαρξὴ ἡλίου ποῦ δὲν εἶδαμε ποτὲ (γιὰ νὰ μιλήσουμε κάπως μεταφυσικὰ), ἂν δὲν μᾶς δινόταν ἀπὸ τὰ πρὶν ἢ ἐντύπωσιν τοῦ πραγματικοῦ ἡλίου, ἔτσι κ' ἢ φαντασία μας στὶς ἐντυπώσεις ποῦ ἀποκομίζει ἀπὸ τὰ βιβλία χρωστᾷ τις πιδὸ παράτολμες ἐξυψώσεις τῆς. Ἄν ἐσεῖς προτιμᾶτε νὰ δνομάζετε τις χρήσιμες «ἀφορμές» «γαργαλίσματα», τὸ λάθος βέβαια δὲν εἶναι δικό μας κ' ἢ ἐπίδρασις τῶν βιβλίων, παρὰ τὴν ἐπιθυμία σας, θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ μένει, γιὰ τοὺς μικροὺς ὅσο καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους τῶν ἐποχῶν, τὸ εὐεργετικὸ χᾶδι, ποῦ θὰ ξυπνᾷ ὄλη τὴ δυναμικότητα τῆς φαντασίας των.

Ἄλλ' ὅπως εἶπαμε καὶ πιδὸ πάνω, σκοπὸς μας δὲν εἶναι νὰ παρατάξουμε μιὰ σειρὰν ἀντιρρήσεων. Τὴ δουλειὰν αὐτὴν ἄς τὴν ἀναλάβουν ἄλλοι. Σκοπὸς μας ἐδῶ εἶνε νὰ παρουσιάσουμε τις μεγάλες γραμμὲς τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ἀποστολάκη μὲ τις ὁποῖες συμφωνοῦμε κατὰ γράμμα ὅπως συμφωνοῦν μέσα σ' ἓνα καλὸ ποίημα οἱ στίχοι ποῦ ὁμοιοκαταληχτοῦν!

Κάθε στιγμὴ ζωῆς εἶν' ἓνα ταξεῖδι. Ταξεῖδι μιᾶς χιμαιρικῆς ὀντότητος μέσα σὴν ὑπόσχεση τῶν φαινομένων. Ἀμέριχοι πειρασμοὶ ἐμπνέουν σὴν ψυχὴ σχέδια ἡρωϊκῶν κατακτήσεων. Οἱ ἐπικῆς μητέρες τῶν ἐπιθυμιῶν μας — οἱ λαμπρὲς Ἀτλαντίδες, ποῦ μᾶς προκαλοῦν σ' ἀτελείωτο τῶν θαλασσῶν, ποῦ λαχταροῦν ν' ἀνακαλυφθοῦν καὶ ποῦ θ' ἀποκαλυφθοῦν στὴ δίψα μας κάποτε, εἶναι ἀμέτρητες. Εἶναι ἀμέτρητες σὴν τὰ φαινόμενα καὶ σὴν τις στιγ-

μές, ποῦ σημειώνονται ἀπὸ τὸν ἄτακτο χτύπο τῆς καρδιάς μας. Μέσα στὶς στιγμὲς, μέσα στὸ μεγάλο διάστημα τῶν στιγμῶν, πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸ «ἐγώ» μας, ἢ δίχως ἀρχὴ καὶ δίχως τέλος, κατάχρησις τῶν συμβόλων τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου. Ποιὰν ἀξίαν ὅμως θὰ εἶχε παρόμοια κατάχρησις, ἂν λησμονούσαμε, παράλληλα, τὰ δύσκολα ταξεῖδια στὸ ἀνεξερεῦνητο τῆς ἐσωτερικότητός μας;

Κάθε στιγμὴ εἶναι ἓνα ταξεῖδι· κάθε ταξεῖδι μιὰ συνομιλία· κάθε συνομιλία ἢ διαπίστωση μιᾶς νέας μας σχέσεως. Ἀδιάκοπα κάνουμε τὴ γνωριμία τῆς καινούργιας μορφῆς τοῦ φαινομένου. Ἀδιάκοπα συνομιλοῦμε μὲ τὸν χρόνον τὰ αἰώνια σύμβολα. Λέξεις μυστηριακῆς, λέξεις ἀκατανόητες, ἱερογλυφικῆς, ἀνταλλάσσονται μέσα στὸ φῶς καὶ μέσα στὴ νύχτα — εἶναι ἢ Ζωή, ποῦ διαπιστώνεται μέσα στὸ χάος τῆς στιγμῆς. Ὅμως τί φτωχὸ ποῦ θὰ φάνταζε τὸ ταξεῖδι αὐτὸ μέσα σ' ὅ,τι μᾶς περιστοιχίζει, ἂν λησμονούσαμε τὸ κυριώτερον: τὸ ταξεῖδι μέσα στὸ ἴδιο μας τὸ εἶναι;

Κάθε φορὰ ποῦ παραδίνουμε τὴ ζωὴν μας στὸ μαγικὸ χορὸ τῶν φλογῶν, δημιουργοῦμε κ' ἓνα καθῆκον ἀπέναντί τῆς. Τοῦτα τὰ λόγια δὲν πρέπει ν' ἀποφύγουμε ποτὲ νὰ τὰ ποῦμε: «καὶ τώρα, ψυχῆ, βυθίσου στὸν ἑαυτό σου!» Εἶναι μιὰ προσταγὴ ποῦ ρυθμίζει ἢ πράξις θὰ μεταμορφωθεῖ σὲ σκέψη. Ἡ ζωὴ θὰ συλλογιστεῖ ἢ κίνησις θὰ δνειρευτεῖ τὸ γεμᾶτο νόημα ὄνειρο τῆς ἀκινιστίας. Ἄλλως τε καὶ αὐτὸ ποῦ ὀνομάζουμε «ἀνθρώπινη γνώσις», τί ἄλλο εἶναι παρὰ πείρες ἐντυπώσεων ποῦ ἔχουν ὑποστῆ τὸ εὐεργετικὸ διύλισμα τῆς συνειδήσεως;

Σήμερα, αὔριο, κάποτε, ἢ ψυχὴ μας, ἀγγίζοντας τὴν ὀριμότητα, βεβαιώνεται μόνη, ὅτι, σὲ κάθε ρητορικῆ τῆς κίνησις πρὸς τὴ φαντασμαγορίαν τοῦ κόσμου, ἀντιστοιχεῖ μιὰ βουθὴ περισυλλογὴ μὲς στὸ ἴδιο τῆς βάθος, καὶ πῶς στὸ σύνολο τῶν χρυσοδιάφανων σκέψεων τῆς, ποῦ πρωτανοίγουν σὴν ἀνθὴ μέσα στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀντιστοιχοῦν οἱ βαθύτερες ἐκεῖνες σκέψεις ποῦ ὀφείλουν τὴ γέννησίν τούς στὸ συγκρατητικὸ φῶς τῆς λάμπας, σὴν πέφτει πάνω στὸ τραπέζι τῆς γόνιμης, τῆς βαθειᾶς, περισυλλογῆς...

«Συλλογὴ» — μοναδικὴ χαρὰ τῆς διανοίας, δρόμος

πρός ανακάλυψη θησαυροῦ ἐχτιμημένου ἀπὸ τὸν κόπο, νίκη χαρισμένη σὲ μᾶς ἀπὸ τὴν ἡττες τῆς ἀδυναμίας μας. . . .

«Ἐξέταση τοῦ ἑαυτοῦ μας» — Κυριαρχία πάνω στὴ δύναμη ποῦ μᾶς ξαναπαραδίνεται ἐκεῖ ποῦ ἀρχίσαμε νὰ χάνουμε τὰ ἴχνη της καὶ τὴ βεβαιότητά της.

«Συλλογή» — ὁ τίτλος ἑνὸς κεφαλαίου στὸ βιβλίο τοῦ κ. Ἀποστολάκη. Ἀνάγκη ἀγνοημένη, ἀπὸ τὴν ἐπιπολαιότητα. Λέξη ποῦ ἡ κατανόησή της κουράζει σὰν δὲν καταστρέφει γιὰ πάντα τὰ ψεύτικα παλάτια τῆς ἀκινιστίας μας.

«Ἄν ὄχι τίποτ' ἄλλο κάνω μονάχος μιὰν ἐξέταση τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ χρειάζεται νὰ γίνεσαι μιὰ τέτοια ἐξέταση. Μαθαίνει κανεὶς τὴν κατάστασή του, βλέπει πῶς πάει ἡ υγεία του. Βέβαια δὲν εἶναι τὸ καλύτερο μέσο κ' εἶναι πάντα δυσάρεστο, ἂν ὄχι ἐπικίνδυνο, νὰ εἶναι ὁ ἴδιος γιατρός κι ἄρρωστος, νὰ κάθεσαι ν' ἀκούεσαι τὸν ἑαυτό σου.»

Εἶναι οἱ κοινοτυπίες μὲ τὴν ὁποῖα ἀναγκάζεται ν' ἀρχίσει ὁ κ. Ἀποστολάκης. Γιὰ τὴ διανοητικὴ μας ζωὴ ὅμως, ποῦ ἔχει ἐξαντλήσει τὴν κλίμακα τῶν πρωτοτυπιῶν μέχρι κοινοτυπίας, οἱ «κοινοτυπίες» αὐτὲς μοιάζουν ἀληθινὲς «ἀποκαλύψεις», ἀποκαλύψεις νέων τύπων καὶ νέων κόσμων. Εἶνε ἀνάγκη, τὸ βλέμμα νὰ λησμονεῖ κάθε τόσο τὴν εὐτυχία τῶν ὠραίων ἐπιφανειῶν, ὀφείλει ν' ἀνησυχεῖ κάθε τόσο καὶ νὰ στρέφεται πρὸς τὰ μέσα. Ἔχουμε τὸ καθήκον τῶν δύσκολων ἐπιχειρήσεων. Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει μόνο μιὰ θεῖαν ὄψη, ἀλλὰ κ' ἓνα βυθὸ γεμάτο θησαυροὺς δίχως ὄνομα, ἢ μᾶλλον θησαυροὺς ποῦ φέρνουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ὀνόματα τῶν κινδύνων. Ὁ ἑαυτός μας ἔχει ἀνάγκη νὰ αἰσθανθεῖ τὸ βλέμμα μας ἀπάνω του. Ἄλλοιως ὑπάρχει φόβος ἐκεῖ ποῦ «στέκεται κανεὶς γερός στὰ πόδια του, ζητῶντας ζωὴ μέσα του ξάρνου, νὰ μὴν ἀκούσῃ τίποτα — νὰ τὴν εὖρη φευγάτη.»

Τί ἀντιπροσωπεύει μέσα στὴ ζωὴ ὁ διανοούμενος; Ἐνὰ πράγμα εἶναι γνωστὸ, πῶς ὁ διανοούμενος στὴν Ἑλλάδα ἀντιπροσωπεύει: τὸ φτωχότερο ἐσωτερικὸ κόσμο. Τρέφεται καὶ προσπαθεῖ νὰ θρῆψει τοὺς ἄλλους μὲ γεγονότα, περιγράφει ἀπλῶς ὅ,τι γίνεται γύρω του κι ὅ,τι κάνει ὁ ἴδιος. Ὁ ρόλος του ἀπέναντι στὴ ζωὴ εἶναι ὅμοιος μὲ τὸ ρόλο τοῦ ἀψυχοῦ καθρέφτη. Ἀποφεύγει νὰ συλλάβει τὴν ἐννοίαν τῶν ἀλληγοριῶν ποῦ σιγομιλοῦν γύρω μας: μισεῖ

τὴν δύσκολη προσπάθεια: προτιμᾷ τὴν εὐκόλη στάση: κἀνεὶ τὸν ἑαυτό του ἀλληγορία γιὰ τοὺς ἄλλους: γράφει ἄλλα, λέγει ἄλλα καὶ πιστεύει ἄλλα. Ἀποφεύγει τὴν συλλογὴ ὅπως ἀποφεύγουν οἱ εἰρηνικοὶ διαθάτες τοὺς ἠλεκτρικοὺς στυλοὺς πάνω στοὺς ὁποίους διακρίνουν τὴν λέξις — «Κίνδυνος — Θάνατος». Τὴν φοβοῦνται γιὰτὶ ὀδηγεῖ στὴν κριτική — τὴν ἐσωτερικὴ ἐκείνη κριτικὴ ποῦ εἶναι περισσότερο αὐτοεξομολόγησι καὶ κατὰ συνέπειαν ἀρχὴ ἀρνήσεως. Γιὰτὶ σὲ μιὰ τέτοια ἐξομολόγησι ποῦ λείπει ὁ ἄλλος, ὁ δεύτερος, μᾶς εἶναι εὐκολώτερο νὰ μὴν ἀποκρύψουμε τὸ παραμικρό. Μποροῦμε νὰ κυττάξουμε θεόγυμνη τὴν ψυχὴ μας, μποροῦμε ν' ἀντικρύσουμε τὴν ἀσκήμα μας, μὲ ἀπογοήτευσιν καὶ τότε; Τότε δὲν μᾶς μένει πιά παρὰ ν' ἀρνηθοῦμε. Ν' ἀρνηθοῦμε; Νά, ὁ κίνδυνος ποῦ ἀποφεύγομε, ὁ κίνδυνος-καταδίκη ἢ μᾶλλον αὐτοκαταδίκη. Νὰ ἐπιστρέψουμε πίσω ἀρνούμενοι τὸν πολύχρονο δρόμο ποῦ διανύσαμε; Χρειάζεται δύναμη. Πρέπει νὰ νοιώθῃ κανεὶς μέσα σου μιὰ φλόγα ποῦ ξανανειώθει ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸν ἑαυτό της, γιὰ νὰ αποφασίσει νὰ σβύσει μὲ μιὰ μεγαλόπρεπη χειρονομία ὅ,τι κοπίασε χρόνια νὰ φτιάξει. Οἱ Γκαίτες ποῦ ξέρουν νὰ δημιουργοῦν γιὰτὶ ξέρουν ν' ἀρνοῦνται δὲν εἶναι καθημερινοί. Ὁ Γκαίτε, ὁ θεὸς αὐτὸς τῆς ποιήσεως μιὰ μέρα, ὕστερ' ἀπὸ δέκα χρόνια ἐπιδόσεως στὴ ζωγραφικὴ, ἀνακαλύπτει πῶς δὲν εἶναι γεννημένος ζωγράφος καὶ ἀρνεῖται ὅ,τι εἶχε ζωγραφίσει. Πόσοι ὅμως ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας θὰ παραδέχονταν ν' ἀρνηθοῦν τὸ ἔργο τους; Ἡ ἀρνήσις εἶναι προνόμιον τῶν δυνατῶν. Εἶναι κἀθαροσὴ δημιουργίας. Οἱ ποιητὲς μας δὲ θὰ δημιουργήσουν ποτὲ γιὰτὶ τρέμουν ν' ἀρνηθοῦν. Ἀλλὰ στοὺς δυνατοὺς ἀνέμους δὲν ἀντέλουν τὰ ἐτοιμοθάνατα κρῖνα. Οἱ ποιητὲς ἔχουν δίχρη νὰ προτιμοῦν τὴ χλιαρὴ ἀτμόσφαιρα τῶν θερμοκηπίων. Γιὰτὶ ἂν ἀντικρύσουν τὸ δυνατὸ ἄνεμο τῆς ἀρνήσεως θὰ σωριαστοῦν μιὰ γιὰ πάντα. Ἀκόμη καὶ ὡς λέξις ἢ ἀρνήσις εἶναι ἀνεπιθύμητη ἀπὸ τὸ διανοούμενόν μας καὶ τὸν ποιητὴ μας. Τὸν ἐρωτᾶτε ἂν ἐδιδάσαστε τὸ τὰδε βιβλίο, καὶ σὰς ἀπαντᾷ «πῶς τέτοια ἀρνητικὰ βιβλία δὲ συνειθίζει νὰ διαβάξῃ, καὶ πῶς στὸ κάτω-κάτω εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ ἀρνήσις εἶναι βλαβερὴ γιὰ τὸν καλλιτέχνη.» Ἔτσι μᾶς ἐμίλησε ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν ὁποῖο τρέφομε ἰδιαίτερο σεβασμό. Νά! οἱ ὀδηγοὶ μας. Μᾶς συνειθίζουν στὴ δειλία. Μᾶς τὴν κάνουν νόμο.

Ἄφ' ὀφθός τῆς ἀρνήσεως εἶναι βαθειὰ ριζωμένος στὸ διανοούμενό μας, σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα, ποὺ ἀναγκάζεται ν' ἀναγνωρίζει τὴ μετριότητα γιὰ νὰ μὴν τύχη καὶ τοῦ ἀρνηθοῦν τὴ δική του. Στὴν ἀνειλικρινία δίνει ἓνα ἄλλο ὄνομα : τὴν ὀνομάζει «καλὴ συμπεριφορά». Κ' οἱ πραγματικοὶ τεχνίτες ἀκόμη πιὸ δειλοί. Ὁ κ. Α. Πάλλης ἀναγνωρίζει τὸν κ. Ταγκόπουλο, ὁ κ. Παλαμᾶς κάθε στιχοπλόκο ποὺ θὰ τοῦ στείλει ἓνα κακοφτιασμένο ποίημα μὲ μιὰ ρητορικὴ ἀφιέρωση. Δὲν μᾶς μένει τώρα παρὰ νὰ φανταστοῦμε τί γίνεται καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ αἰωνιότητα δὲν εἶναι τόσο ἀνεχτικὴ ὅπως ὁ κ. Α. Πάλλης καὶ ὁ κ. Παλαμᾶς. Τὸ ἔργο τῆς εἶναι βέβαιο καὶ ἀλύγιστο. Ἄλλ' αὐτὸ δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὀλισθοῦμε καὶ μεῖς μὲ λίγη ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ιδιότητα τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰωνιότητος. Ἔτσι θὰ δείχναμε τοῦλάχιστον πὼς ἐνοιώσαμε καλὰ τὰ μυστικά τῆς.

Ἄν λείπει ὀλότελα ἡ κριτικὴ στὸν τόπο μας σήμερον τοῦτο ὀφείλεται στὴν ἔλλειψη συλλογῆς. Ὁ ποιητῆς μας στὴ μεγαλύτερη κλίμακα εἶναι κακὸς ποιητῆς γιατί δὲν ἀναγνωρίζει τὸ ῥόλο τῆς κριτικῆς μέσα στὴν τέχνη. Βρίσκει πὼς «εἶναι ὀλότελα περιττὴ γιὰ τὸν καλλιτέχνη» καὶ συνεχίζει ὁ κ. Ἀποστολάκης : «Τὴν καταδίκη τῆς κριτικῆς τὴν ἀκοῦς « τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸ στόμα τῶν κακῶν καὶ ἀσήμαντων « ποιητῶν γιὰ νὰ μποροῦν ἔτσι ἀνενόητοι ν' ἀσχημονοῦν « καὶ δὲ θ' ἄξιζε γι' αὐτὸ νὰ τὴν προσέξῃς, ὅμως ὅταν γυρίσῃς καὶ δῆς ποιᾶς λογῆς κριτικῆς γράφονται καταλαβαίνεις πὼς δὲν ἔχουν καὶ πολὺ ἄδικο, ὅσοι τὰ βάζουν « μαζί τῆς — ἄς εἶναι καὶ τιποτένιοι στιχοπλόκοι.» Ἄλλὰ πὼς νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὴν κριτικὴ μας; Μήπως ὁ κριτικός μας ἔχει μέσα του τὴν παραμικρὰ συνείδηση; Συναισθάνθηκε ποτέ βεβαίως ποιῆς εἶναι οἱ ὑποχρεώσεις του; Ἐξῆς, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή, μέσα στὴν ἀτιμωμένη τοῦ ἀπόλυτου; Ὁ ἴδιος αὐτὸς τρέμει τὴν ἀρνήση ἀφοῦ δὲν ἀποφάσισε ποτὲ ν' ἀνέβῃ μιὰ κορυφῆ, ἀφοῦ δὲν «ἀναχώρησε» ποτὲ κ' ἐπομένως δὲν ἐγύρισε ποτὲ ἀπὸ καμμιὰ μοναξιά. Οἱ προφήτες κ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν θρησκειῶν ἔγιναν ἱκανοὶ νὰ ἐπιβληθοῦν ἀφοῦ πρῶτα ἀπομονώθηκαν καὶ ἀνιήσανε δύναμη ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Ὁ κριτικός μας οὔτε σκέφθηκε οὔτε σκέπτεται νὰ γίνῃ ἀναχωρητῆς τὸν τρομάζει ἡ ἔρημος. Θῦμα καὶ αὐτὸς τοῦ ἐπαίνου, τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς ποὺ σαπίζει

τὸ μεγαλύτερον ἀριθμὸ τῶν λογίων μας, δὲν τολμᾷ νὰ μιλήσῃ σκληρὰ. Νὰ φοβᾶται ἄραγε τὸν σκληρὸ ἦχο τῆς φωνῆς του ἢ μήπως αἰσθάνεται τὸν πόνο τῶν ἄλλων ἀντανάκλαστικά; Ἄλλ' ὅπως λέγει καὶ ὁ κ. Ἀποστολάκης «ὁ ἄνθρωπος ποὺ λιγοθυμᾷ μὲ τὴν πρώτη στάλα αἷμα, ποὺ « θὰ δῆ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ χέρι του, δὲν κάνει γιὰ κριτικός.»

Πὼς νὰ ἔχουμε λοιπὸν ἐμπιστοσύνη στὸν κριτικὸ τοῦ τόπου μας ἀφοῦ ἀντὶ νὰ προσπαθῆσιν ν' ἀνέβῃ ὁ ἴδιος σ' ἓνα ἐπίπεδο ἀπόλυτο ἀρξέστηκε, θῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρρώστιας ποὺ λέγεται «ἔξυπνάδα», στὴ σχετικότητά; «Πὼς θ' ἀνάσαινε ὅλη ἡ ζωὴ μας λυτρωμένη ἀπὸ τὸ ἀπαίσιον σαράκι, ποὺ χρόνια τώρα τὴν τρώει — ἀπὸ τὴν ἔξυπνάδα» σημειώνει ὁ κ. Ἀποστολάκης. «Τὸ τρομερὸ παράσιτο ἔχει « ξαπλωθεὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ, ἀπὸ παντοῦ τὴ σφίγγει, τῆς « παίρνει ὅλο τὸ χυμὸ καὶ τῆς κόβει κάθε ὀρμὴ καὶ κάθε « ποικιλία. Παντοῦ ἡ ἴδια ταχυδαχτυλογικὴ ἀξίωσύνη, « παντοῦ ἔξυπνοὶ ἄνθρωποι, πουθενὰ φυσικοί.»

Ὁ κριτικός μας εἶναι μιὰ ἀνήθικη ὑπαρξή. Βασιζόμενος στὴν «ἔξυπνάδα» του, κοιμᾶται ἡσυχος, δὲν ὑποψιάζεται καμμιὰ ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τοῦ πνεύματος, καὶ στὸ τέλος τὰ βολεύει ὅλα προστρέχοντας στὸ ναρκωτικὸ: τὴν ἔξυπνάδα. Ἡ ἔξυπνάδα εἶναι τὸ πολυχρωμὸ ἐκεῖνο χῶρισμα ποὺ ἐμποδίζει τὸν κριτικὸν καὶ τὸν ποιητὴ ν' ἀντικρουστοῦν, νὰ δοῦν ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου τὰ γύμνια. Γιατί νὰ αἰσθανθοῦν ἀνησυχίας; Γιατί ν' ἀναγκασθοῦν νὰ συλλογιστοῦν; Γιατί νὰ κοιτιάσουν;

Ἡ συλλογὴ ἔχει ἀποστειρωτικὰς συνέπειες — εἶναι τὸ ἀξίωμα ποὺ πρωτομαθαίνουν ποιητῆς καὶ κριτικός. Καὶ προτιμοῦν νὰ κοιμοῦνται ἡσυχὸι μακρὰ τῆς. Ἄλλως τε ἡ συλλογὴ εἶναι ἓνα ταξεῖδι ἀβέβαιο. Ὅταν ἐπιστρέψουμε ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς στὸ λιμάνι ποὺ ξεκινήσαμε κάποτε, δὲν ξέρομε ποῖα ἀπὸ τὰ «προσόντα» ποὺ ἐπῆραμε μαζί μας τότε μᾶς ἀπομένουν ἀκόμη. Ἄν ἔξαφνα ἡ «νεανική μας γονιμότητα» ἔχει βυθιστεῖ γιὰ πάντα στὸ βάθος καμμιᾶς θάλασσας ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ περάσαμε; Τότε τί θὰ γίνουμε; Νὰ ἀπαρηθοῦμε τὸν τίτλον τοῦ ποιητῆ ποὺ ἐδώσαμε οἱ ἴδιοι στὸν ἑαυτό μας; Ἄδυναμία! Περιττὰ λοιπὸν τέτοια ἐπικίνδυνα ταξείδια, σκέπτεται ὁ ἔξυπνος νέος ποιητῆς, καὶ προχωρεῖ. «Τὰ ποιήματά σου στέκονται!» τὸν βεβαιώνει ὁ κριτικὸς ἀμέσως. Καὶ οἱ δύο, θύματα τῆς ἀσυλλογιᾶς, ζοῦν εὐχαριστημένοι ὅπως δύο ἄνθρωποι ποὺ κατώρθωσαν νὰ

διώζουν από μέσα τους για πάντα τὸν κλέφτη τῆς χαρᾶς των : τὴν ἀνησυχία !

Ὅσο περισσότερο συλλογιστοῦμε στὴ ζωὴ μας τόσο πιο εὐκόλα ἀρνούμαστε τὸ σχετικὸ γιὰ τὸ ἀπόλυτο. Ἡ συλλογὴ μᾶς φέρνει σιμά, πολὺ σιμά σ' ὅ,τι τὸ πιὸ αἰώνιο ὑπάρχει μέσα μας. Ὁ διανοούμενος, ὁ ποιητὴς κι ὁ λόγιός μας, φτωχοὶ σὲ συλλογὴ, τρέμουν ν' ἀντικρύσουν τὴν ἀρνηση. «Εἶναι σημάδι μαζί με ἄλλα πολλὰ τῆς κακομοιριάς, πὸν μᾶς δέρνει, ἢ ἀλλόκοτη συγκίνηση καὶ ταραχὴ, πὸν φέρνει ἢ λέξη ἀρνηση. Μοιάζει σὰν ἢ συλλογὴ νὰ μᾶς εἶναι ὀλοτέλα ἀγνωστη. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι με καλὲς διαθέσεις—ὅπως τοῦλάχιστο φαίνονται κι' ὅπως λέν κ' οἱ ἴδιοι στὴν παραμικρὴν ὅμως ἀντίρρηση, πὸν θὰ τοὺς κάνει γιὰ τὸ ἔργο τους, δὲ βαστοῦν εἶναι ἔτοιμοι νὰ χολιάσουν καὶ νὰ κλάψουν, ὅπως τὰ μικρὰ παιδιὰ, σὰν δοῦν σπασμένο τὸ παιγνίδι τους. . . . Ὅπως τὰ μικρὰ παιδιὰ πρέπει κανεὶς ὀλοένα νὰ τοὺς καμερώνει καὶ νὰ τοὺς προσέχει. Ὅστοςὸ αὐτοὶ στὸ τέλος εἶναι αἰώνιοι εὐκόλα μουλώνουν στὴ γωνιά στὸ καινούργιο παιγνίδι πὸν θὰ βροῦν, ξεκοῦν τὸ παλιὸ καὶ τὴ λύπη τους μαζί. Ὑπάρχουν ὅμως κι' ἄλλοι, πὸν τοὺς πιάνει ἰσρὴ ἀγανάχτηση με τὴν ἀρνηση, λὲς καὶ βλέπουν τὸ ἔργο τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ θρυμματισμένο μπροστά τους, ἐνῶ πραγματικὰ τίποτε ἄλλο δὲν κινδυνεύει παρὰ οἱ ἀράχνες τοῦ μυαλοῦ τους.»

«Χίλιες φορὲς ὅμως νὰ λείψη ποίηση καὶ ἐπιστήμη, δόξα καὶ ὑπόληψη, ἂν πρόκειται ποτέ νὰ φοβᾶμαι νὰ σηκώσω τὸ μάτι μου ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸ μεγαλεῖο μου μὴν τύχη καὶ ἀντικρύσω τὴ δουλειὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν χάσιὰ τοῦ ἔσωτερικοῦ μου.»

«Καὶ τί τάχα νὰ φοβᾶται ὁ λόγιος, πὸν φωνάζει ἔτσι με τὴν ἀρνηση ; . . . Ζῶντας στὴν πιὸ ἀσφυκτικὴ ζωὴ, σοῦ καίει τὴν καρδιὰ νὰ τὸν ἐλέπης πὸς ἀγκομαχεῖ γιὰ ν' ἀνασάνη.»

Κι ὅστοςὸ με τὴν ἀρνηση μπορούσαν βέβαια νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴ στενὴ, τὴν πλαστὴν ἀτμόσφαιρα πὸν τοὺς περιορίζει τὴ ζωὴ. Μποροῦσαν νὰ βροθοῦν ξεφηνικὰ ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη μέσα στὰ ὀποῖα, δίχως ντροπὴ, κλείσανε τὴ ζωὴ τους ; μὰ τρέμουν γιὰτὶ δὲν ξέρουν τί τοὺς ἐπιφυλλάσει τὸ ἀνοιγμα τοῦ αἰώνιου παραθύρου πὸν βλέπει πρὸς τοὺς ἀ-

νοιχτοὺς ὀρίζοντες. Κάποτε, γιὰ νὰ ἠσυχάσουν ἀπὸ τὰ συνθηματικὰ ξυπνήματα τῆς συνειδήσεώς των, τὴ βεβαιώνουν πὸς ἔκαναν ὅ,τι τῆς ὄφειλαν. Πὸς ἀρνηθῆκανε κι αὐτοὶ κάτι, πὸς ἄφισαν νὰ κυλήσει μέσα τους τὸ χουσὸ κύμα τῆς μεγάλης ζωῆς καὶ τῶν ὀλοκάθαρων λογισμῶν. Ποιὰ τάχα νὰ εἶναι «ἢ ἀρνηση αὐτὴ πὸν ἔκαναν καὶ κάνουν στὴ ζωὴ τους ;» νὰ τὴν, στερεότυπη μέσα στὴν ἀπλότητα τῆς : «Ὅχι « ἐσὺ παρὰ ἐγὼ. Ἄλιμονο, τί ἀγέρας, τί φῶς, συμπεραίνει ὁ κ. Ἀποστολάκης, μπορεῖ νὰ μπῆ ποτέ ἀπὸ ἕνα τέτοιο ἀνοιγμα, στὴ ζωὴ μας ;»

Ἡ κατάσταση δὲν ἀλλάζει, ἢ ἰδανικὴ ἐλευθερία μένει γι' αὐτοὺς μιὰ ἔννοια πὸν δὲν ἀπασχόλησε σοβαρὰ τὴ σκέψη τους. Ὅχι μόνο δὲ ζητοῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ φυλακὴ τους μὰ κι ἂν βροθεῖ τὸ χέρι, τοῦ καλόβουλου ξένου καὶ γελαστὴ νὰ τοὺς ἀνοιξε τὴ θύρα, αὐτοὶ τὸν κυττάζουν με ἐκπληξη καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς τὴν ξανακλείσει μὴν τυχὸν καὶ ξυπνήσει ξεφηνικὰ μέσα τους ἢ λαχάρα καὶ βροθοῦν στὴ δύσκολη θέση ν' ἀκούσουν ἐντὸς των τὸν ἀξιολύπητον ἑαυτό τους νὰ κλαίει. Τέτοιο κλάμμα δὲν τὸ θέλουν, τοὺς εἶναι ἀνεπιθύμητο αὐτοὶ προτιμοῦν νὰ κλαῖνε ψεύτικα — «ποιητικὰ» ὅπως συνειθίζουν νὰ λένε.

«Τί εἶναι ὁ χαλασμός καὶ τὸ γκρέμισμα πὸν μπορεῖ νὰ φέρε ἢ σωστὴ ἀρνηση, πρὸς στὸ μεγάλο καλό, πὸν νειώθη ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τὴν ἰδανικὴν ἐλευθερία, πὸν ἄλλη μιὰ φορὰ ἀστράφτει τώρα με τὴν ἀρνηση στὴ ψυχὴ του ;»

«Ἡ συναίσθηση τῆς ἰδανικῆς ἐλευθερίας ἀποζημιώνει τὸν ἄνθρωπο γιὰ ὅ,τι φαινομενικὰ μόνο χάσει με τὴν ἀρνηση, καὶ νομίζω πὸς εἶναι ἀρκετὴ ἀποζημίωση. Χωρὶς τὴ συναίσθηση τῆς ἰδανικῆς ἐλευθερίας ὅ,τι ὀνομάζουμε «πραγματικὰ ἐλευθερία καταντὰ στὸ τέλος σκλαβιά.»

Ἄλλ' ἂν ὁ ποιητὴς καὶ γενικὰ ὁ λόγιος ἀποφεύγει νὰ συλλογιστεῖ γιὰ ν' ἀρνηθεῖ κατόπιν, ὁ κριτικὸς δὲν πρέπει νὰ διστάζει. Ἡ ἀρνηση εἶναι μιὰ εὐεργεσία στὸ ἄτομο καὶ στὶς ἐκδηλώσεις του. Ἀπὸ τὴν ἀρνηση θὰ ξεκινήσει γιὰ νὰ βροεῖ τὴν ἀπόκρυφη δύναμή του. Μπροστά του θὰ δροθώνονται ἀδιάκοπα οἱ ψεύτικες μορφὲς πὸν ξεγελοῦν. Ἄλλὰ τί νὰ τὴς κάνει ; Τί τοῦ χρειάζονται τὰ ἐπίχρυσα μέταλλα ὅταν ξέρε πὸς κάπου πιὸ πέρα θὰ βροεῖ τὸ πραγματικὸ χουσαφὶ στὴν αἰώνια πηγὴ του ; Τὰ ἐπίχρυσα μέταλλα εἶναι ἕνας πολὺ

ἐπικίνδυνος θησαυρός. Βαραίνει με τὸν ὄγκο του τις πλάτες μας, καὶ τὰ πόδια μας ἀρνοῦνται νὰ προχωρήσουν μέσα στὸν ὑποσχετικὸ δρόμο. Μοναχὰ ἡ ἄρνηση μᾶς ἐλευθερώνει καὶ μᾶς δίνει φτερά.

Ἡ ἀρνητικὴ κριτικὴ μᾶς ξανανιώνει ὅπως ἡ θύελλα ξανανιώνει τὰ φυτό καὶ τὰ ἀνθη τῶν κήπων. Μὲ τὸ νὰ σφαλοῦμε τ' αὐτιά στὴν πραγματικότητα δὲν ἐπεται πὼς παύουν νὰ μᾶς παραφυλᾶνε οἱ κίνδυνοί της. Καλὸς γιατρός εἶναι κείνος ποὺ ἀποφασιστικὰ παίρνει τὸ μαχαίρι καὶ μᾶς γλυτώνει μιὰ γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν πληγὴ καὶ ὄχι κείνος ποὺ πρόσκαιρα ναρκώνει τὸν πόνο της ποὺ μᾶς βασανίζει τὴν καρδιά. Ἡ κριτικὴ εἶναι ἡ βάση τῆς δημιουργίας. Ἡ καλὴ ποίηση καὶ γενικὰ ἡ καλὴ τέχνη ἔχουν τις ρίζες τους βαθειὰ ποτισμένες μέσα της. Κ' ἐπειδὴ ἡ κριτικὴ εἶναι ἡ διάθεση ποὺ ἀποχτιέται μέσα στὴν ἱερὴ μοναξιά τῆς συλλογῆς, ὁ καλλιτέχνης ὀφείλει νὰ τείνει διαρκῶς πρὸς τὸν ἐσωτερισμό, μὲ τὴν ἴδια μανία ποὺ τείνουν οἱ ἄρρωστοὶ πρὸς τὴν υγεία.

Οἱ ποιητές μας, ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ μὲ «τάσεις» νομίζουν ὅτι ἀγγίζουν τὸ ἰδανικὸ τῶν ἀρχαίων ἂν ἀφίσουν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ ὄρατοῦ.

«Στὰ νεῖατα τους ζητήσανε νὰ αἰσθανθοῦν χωρὶς πρῶτα νὰ συλλάβουν μὲ τὸ νοῦ, χωρὶς νὰ δοκιμάσουν, χωρὶς ἔξετάσουν ἂν ἦταν τὸ βάθος ὅσον πρέπει γιὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τώρα εἶναι γιὰ πάντα πιασμένοι κ' ἐκεῖ θὰ χαθοῦν...»

Τὴν ἀναγκαίαν ἐκείνη βαθύτητα τὴν ὀνομάζουν μεταφυσική. Καὶ προτιμοῦν νὰ περιγράφουν τ' ἀσήμαντα περιστατικὰ τῆς στενῆς ζωῆς των, τὰ ὄνειρά των, καὶ τις χαρὲς των, ἀντὶ νὰ ἐμβαθύνουν. Εἶναι κανεὶς νὰ τοὺς λυπάται γιὰ τὴν ἀσυλλογιά τους. Ὁλος ὁ κόσμος περιορίζεται γι' αὐτοὺς σ' ὅ,τι χάιρεται τὸ μάτι τους, ἢ μᾶλλον σ' ὅ,τι διασκεδάζει ἐγωϊστικὰ τις αἰσθήσεις των. Στὴν ψυχὴ τους δὲν ἀνέτειλε ποτὲ ὁ θαυμασμός. Ὁ θαυμασμός ποὺ εἶναι τὸ σημαντικότερο γεγονός στὴν ψυχὴ τοῦ νέου. «Αὐτὸς ποὺ ἀπλώνει τὴ ζωὴ μας σ' ὅλο τὸ βάθος καὶ σ' ὅλο τὸ ὕψος: αὐτὸς τῆς δίνει τὰ φυσικὰ σύνορά της. Ἡ παρουσία του φανερώνει, πὼς ἡ ψυχὴ μας ξύπνησε καὶ ὀλάκαιρο τὸ εἶναι μας ἀναδεικνύεται ἕτοιμο νὰ δεχθῆ. Εἶναι ἀλήθεια καὶ καὶ πρὶν ἐδοῦλεσαν οἱ αἰσθήσεις μας, καὶ πρὶν τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά ἦσαν ἕτοιμα νὰ πάρουν ὅ,τι τοὺς προσφε-

« ῥότανε, μὰ τὴ δουλειά τους ἔμοιζε νὰ τὴν ὄριζε ἄλλοτες « ἡ τύχη καὶ ἄλλοτες ἀνεξήγητη καὶ τυφλὴ ἀνάγκη. Ἐβλέπαμε καὶ ἀκούγαμε, γιὰτὶ ἐτύχαινε νὰ εἴμαστε κοντὰ ἢ « γιὰτὶ βροθήκαμε στὴν τύχη νὰ ἔχουμε αὐτιά καὶ μάτια. « Ἔτσι ὅμως ἡ ζωὴ παιρνοῦσε ὅλη ἀπὸ πάνω μας ὀλότελα « ξώδεσμα χωρὶς διόλου νὰ μᾶς ἀγγίξῃ, ἐνὼ τώρα μὲ τὸ « θαυμασμὸν κάθε ἐξωτερικὸ χάνεται, σβήνει. Βέβαια καὶ « τώρα φαινόμαστε νὰ δεχόμαστε κάτι, ὅμως μαζί καὶ τὸ « ζητοῦμε. Ὁ θαυμασμὸς εἶναι ἐνέργεια καὶ σημαίνει τὴ « νίκη ἀπάνω στὴν παθητικὴ ἀναμονή, ἀπάνω στὴν τυχαία « σύμπτωση, ἀπάνω στὴν ἐξωτερικὴν ἐπίδραση — ὅπως « πρὶν φαινότανε νὰ εἶναι ἡ ζωὴ. Πόσο φτωχὸς ἦσαν « πρὶν ἐξοῦσες μόνον μὲ τὰ κομμάτια, ποὺ σοῦ μάζευαν « τ' αὐτιά, τὰ μάτια κ.τ.λ.»

«Σ' ἄνθρωπον ἀφώτιστο ἀπὸ θαυμασμὸν δὲ μορεῖ « ν' ἀνθίσει ἀνώτερη πνευματικὴ ζωὴ. Ὁ θαυμασμὸς « τοῦ δίνει τὴ δύναμη ν' ἀρχίσῃ καὶ νὰ βγάλῃ πέρα μιὰ « τέτοια ζωὴ μὲ τὸ θαυμασμὸν φτάνει ὁ ἄνθρωπος τὸ « φυσικὸ ἀνάστημα, ποὺ χρειάζεται νὰ ἔχη γιὰ νὰ « μὴν τρεκλίξῃ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς πνευματικῆς ζωῆς.»

Τί εἶναι ποίηση; Ὁ κ. Ἀποστολάκης τὴν ὀρίζει ὡς «ἐκφραση πόθων ψυχῆς». Καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ λέγει: «ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ εἶναι ἀλάκαιρη μιὰ ἱστορία ψυχῆς». Ἀλλὰ ποιητῆς δὲ σημαίνει μοναχὰ ἄνθρωπος ποὺ γράφει στίχους: ποιητῆς εἶναι ὅποιος νοιώθει μέσα του καὶ ὅποιον ἡ ψυχὴ παρακολουθεῖ τὴν ἱστορία της. Ποιητῆς εἶναι κείνος ποὺ ἀδιάκοπα συλλογίζεται, ἐκεῖνος ποὺ κάνει ἀδιάκοπα μέσα του ἀρνητικὴ κριτικὴ. Ποιητῆς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἀντικρῶζει τὸ ἀπόλυτο καὶ παραδέχεται νὰ τοῦ κεντὰ διαρκῶς τὴν προσπάθεια, εἶναι κείνος ποὺ «ζητᾷ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ὀρίσῃ τὴ μορφὴ τοῦ ἑαυτοῦ του». Ὁ κ. Ἀποστολάκης, ἐξακολουθώντας, εὐρύνει τὸν κύκλο τοῦ πρώτου του ὀρισμοῦ: «... εἴτε ζητήσης νὰ γράψῃς ἱστορία « τῆς τέχνης, ἢ νὰ ὀρίσης μ' ἔννοιες τὸ ὄρατο, ἢ νὰ θελήσης νὰ ἐξετάσης ψυχολογικὰ τὴ γέννησή του στὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἀδύνατο νὰ κάμῃς τίποτε ἀπ' αὐτὰ ἂν πρὶν ἐσοῦ « ὁ ἴδιος δὲ νοιώσης τὸν ἑαυτὸ σου ποιητῆ...»

«Γιὰ μᾶς λοιπὸν ἡ ποίηση εἶναι ὁ μεγάλος νόμος τῆς

« ζώης, πού ενεργεί και ρυθμίζει κάθε ζωή, και όχι τὸ χά-
 « ρισμα δυὸ τριῶν ἀνθρώπων. Κι' ἂν στὸ τέλος τὸ τρα-
 « γοῦδι — ἀστραφερό λουλοῦδι — λάμπει στὰ λόγια λίγων
 « ἀνθρώπων, χειάστηκαν πρῶτα πολλές ζωές νὰ τριφτοῦν
 « και νὰ γίνουν χῶμα γιὰ ν' ἀνθίσῃ· ἔπρεπε πρὶν πολλές
 « ψυχές νὰ δουλέψουν σκληρὰ και βαρειά στὴν πραγματικό-
 « τη γιὰ νὰ μεταμορφωθῇ, στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ και νὰ
 « γίνῃ τραγοῦδι, και ὁ ποιητῆς γιὰ νὰ τραγουδήσῃ ἔπρεπε
 « τὴν ψυχὴν του νὰ τὴν νοιώθῃ « ὄ λ η ψ υ χ ἔ ς γ ι ο -
 « μάτη... »

Ποιητῆς εἶν' ἐκεῖνος πού ἐθαύμασε πολὺ στὴ ζωὴ του
 κ' ἐξακολουθεῖ νὰ ξανανειώνει τὴ λαχτάρα του μετὰ τὸ θανατα-
 σμό. Ἐκεῖνος πού ξαφνιαίνεται ἀδιάκοπα μπρὸς στὴ γλυ-
 κειὰ μορφὴ τοῦ πόθου του πού σαλεύει παιχνιδιάρικα και
 πάντα νέα. Ποιητῆς εἶν' ἐκεῖνος πού πάντα «θέλει» και πού
 συλλαμβάνει πρῶτα μετὰ τὸ νοῦ τὴ μορφὴ πού ξετρελλαίνει
 μετὰ τὸ θεϊκό της σκίσημα τὴν καρδιά του. Πραγματικὸς
 ποιητῆς εἶναι ὁποῖος ἔχει μεταβάλλει τὴ ζωὴ του σὲ μιὰ μα-
 κρὰ ἐποχὴ σιωπῆς. Ἡ σιωπὴ εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα στὴν
 ὁποῖαν ἀναπνέουν οἱ συγγρατῆρες σκέψεις. Μέσα στὴ σι-
 ωπὴ τὰ χεῖλη δὲν ἀνοίγουν γιὰ νὰ θορυβήσουν. Μονάχη ἡ
 ψυχὴ συλλογιέται μέσα σ' αὐτὴ λὲς και προσεύχεται ἀθόρυ-
 βα, σμιγμένη μετὰ τὴν ψυχὴν τῶν πραγμάτων πού τὴν τριγυρί-
 ζουν. Οἱ λέξεις ἔχουν χάσει τὸν ἦχο τους, πνευματοποιούν-
 ται. Ὁ Σολωμὸς προσωποποιεῖ τὸν πραγματικὸ ποιητῆ.
 Ὅχι βέβαια μετὰ τὴν παραγωγή του ἀλλὰ μετὰ τὴν ἰδιοσυγκρα-
 σία του. Συγκεντρώνει ἀπάνω του ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἰδιότητες
 μετὰ τὶς ὁποῖες εἶναι προικισμένοι οἱ ἀληθινοὶ ποιητῆς. Καὶ
 δὲν εἶναι καθόλου υπερβολικὸς ὁ κ. Ἀποστολάκης ὅταν τὸν
 ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὴ γενικὴ του ἄρνηση. Τὰ ποιήματα τοῦ Σο-
 λωμοῦ μπορεῖ κατὰ μέγα μέρος νὰ μᾶς εἶναι ἀδιάφορα·
 ἐκεῖνο ὅμως πού θὰ μᾶς σταματᾷ σ' αὐτὸν πάντοτε εἶναι
 μερικὰ του κοιμᾶτια πού μᾶς δείχνουν πῶς ἐργάστηκε ἕνας
 ποιητῆς πού ἔζησε στὴ σιωπῇ, πού ἐσυλλογίστηκε και τὸν
 ὁποῖον ἀδιάκοπα ἀποστειρώνει ἡ ἄρνηση τοῦ εὐκόλου μέ-
 ρους τοῦ ἑαυτοῦ του ὑποχωρῶντας μπρὸς στὸ ἀπόλυτο.

Ὁ Σολωμὸς εἶν' ἕνας ἥρωας πού ὁ ἐχθρὸς του ἦταν μέ-
 σα του. Διαρκῶς πολεμοῦσε μετὰ τὸν ἑαυτό του. Κι ὅπως
 ἦταν ἐπόμενο μιὰν ἡμέρα βρέθηκε πιά δίχως τὴ δύναμιν
 του γιατί ἡ δύναμιν του δὲν ἦταν ἡ μεγάλη ἐκεῖνη δύναμιν

πού ἔχουν μέσα τους ὅλοι ἐκεῖνοι πού πραγματοποιοῦν με-
 γάλα, μνημειώδη ἔργα. Ἡ δύναμιν του ἦταν τὴν ὄση φτά-
 νει γιὰ ν' ἀγγίξει κανεὶς τὸ σκοπὸ του ὄχι πραγματικά ἀλλὰ
 μόνο μετὰ τὴ λαχτάρα. Ὁ σκοπὸς δὲν ἀγγίχθηκε ἀπὸ τὸ Σολω-
 μό. Ὁ σκοπὸς ἀνύψωσε τὸ Σολωμό ἴσαμε αὐτόν. Ἡ προσπά-
 θεῖά του εἶναι ὑπόδειγμα ποιητικῆς συνειδήσεως. Μπροστὰ
 στὸν ὄγκο τῆς συνειδήσεως του λησμονεῖ κανεὶς τὴν κοιμα-
 τιασμένη κατάστασιν τοῦ ἔργου του. Ἀκόμη και αὐτὸς ὁ
 ἀπομονωμένος του στίχος εἶναι μιὰ μουσικὴ ὑπόστασιν αὐ-
 θύπαρχτη πού ἀναπνέει μόνη της δίχως νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη
 τοῦ προηγούμενου ἢ τοῦ ἐπόμενου στίχου, γιατί ὅλα τὰ
 στοιχεῖα τῆς ζωῆς τὸν διαπερνοῦν.

Ὁ Σολωμὸς κατώρθωσε, τέλος, νὰ μᾶς δώσει νὰ ἐνοή-
 σουμε ποῖα εἶναι ἡ βαθύτερη σημασία τῆς ποιήσεως στὴ
 ζωὴ μας. Ἄν δὲν ἱκανοποιεῖ τέλεια τὴν αἰσθητικὴν μας σή-
 μερα, μᾶς μιλά γιὰ τὴν αἰώνια ἰσορροπία — τὴν ἰσορρο-
 πία τοῦ ἐξωτερικοῦ και ἐσωτερικοῦ κόσμου.

Ἡ κύρια γραμμὴ τῆς σκέψεως τοῦ κ. Ἀποστολάκη ἀ-
 κολουθεῖ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ σημεῖα πού προσπαθή-
 σαμε νὰ παρουσιάσουμε σύντομα μετὰ τὴν ἀνάλυσίν μας. Καὶ
 τὸ συμπέρασμα πού προκύπτει εἶναι ὅτι ἡ σκέψιν αὐτὴ ἂν
 και παρουσιάζεται τόσο ἀπόλυτη, τόσο ἀρνητικὴ δὲν ἀφί-
 νει κενὸ παντοτινῆς ἐρημώσεως πίσω της. Προσπαθεῖ νὰ
 γεμίσει μετὰ ἄνθη τὸν χαοτικὸ γχορεμνὸ πού ἀνοίγει. Ἄ ρ -
 ν ι ἔ τ α ι δ η μ ι ο υ ρ γ ι κ ἄ θ ἄ ἔ λε γε κανεῖς. Δὲ μᾶς ἀ-
 φίνει στὴν τύχη μας ἀλλὰ μᾶς ὀδηγεῖ ἴσαμε τὴν ἀρχὴ ἐνὸς
 δρόμου ὀριζομένου και γόνιμου. Ἄν σβύνει, δὲ σβύνει ἐπει-
 δὴ μισεῖ μὰ ἐπειδὴ ἔχει ἕνα νέο δρόμο νὰ μᾶς δείξει — τὸ
 δύσκολο δρόμο πού μᾶς πηγαίνει πρὸς τὶς ἀπόλυτες μορφές
 τοῦ ἰδανικοῦ.

Ἡ ἄρνηση τοῦ κ. Ἀποστολάκη εἶναι σκληρὴ και ὑ-
 ποσχρητικὴ μαζί, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς ν' ἀποβάλλουμε τὴ
 συνήθεια τῆς εὐκόλης νίκης, και τῶν ἐφήμερων κατακτή-
 σεων γιὰ τὴ σημαντικὴν κατάκτησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὅ,τι
 ζητᾷ ἀπὸ μᾶς εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού μᾶς λείπει. Κ' ἐκεῖ-
 νο πού μᾶς λείπει εἶναι τὸ σύνολο τῶν ἰδιοτήτων πού ὅταν
 ἀποχτηθοῦν, ἡ ἀποστειρώνουν ἕναν ἄνθρωπο και κατὰ συ-
 νέπειαν τὸν ἐλευθερῶνουν ἀπὸ τὶς ἀσήμαντες ἐμπνεύσεις

του, ἢ τὸν κάνουν ἱκανὸ νὰ συλλάβει τὴν πραγματικὴ του δύναμη, τὴν ἀκατανίκητη, τὴ δύναμη τῆς με γ ἄ λ η ς δ η μ ι ο υ ρ γ ί α ς π ο ὺ ἀντέχει ὄχι μόνον στὴν ἀνθρώπινη ἄρνηση ἀλλὰ καὶ στὴν ἄλλη, τὴν ὀδυνηρότερη: τὴν ἄρνηση τοῦ χρόνου.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀποστολάκη εἶν' ἕνας σταθμὸς στὴ διανοητικὴ μας ζωὴ. Τερματίζει μιὰ περίοδο ἐπιπολαιότητος, μιὰ περίοδο δίχως βᾶθος, πού οἱ περισσότερὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐμφανίστηκαν μὲ τὴν ἀπαραίτητην ἐκείνην ἀ ν η σ υ χ ί α π ο ὺ μᾶς ἄφινε νὰ ἐλπίζουμε, γιὰ νὰ καταλήξουν μοιραία κάποτε στὴν ἀπογοητευτικὴν ἐκείνην ἀ ν τ ο ε υ χ α ρ ἰ σ τ η σ η ! Μὲ τὴν ἄρνηση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θὰ συνέλθουμε, θὰ κάνουμε τὸν πνευματικὸ μας ἰσολογισμό καὶ θὰ προχωρήσουμε πρὸς τὸ μέλλον μὲ περισσότερην συναίσθηση. Θὰ μελετήσουμε προσεχτικὰ τὴ ζωὴ μας, τὶς σχέσεις μας μὲ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων, θὰ ζυγίσουμε τὶς δυνάμεις πού μᾶς ἀπομένουν καὶ θὰ ἐκλέξουμε ἕνα δρόμον πού θὰ τὸν δυσκολεύουμε οἱ ἴδιοι μὲ περισσότερην ἠθικὴν ἀντίσταση. Βέβαια ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὸ βιβλίον δὲν θὰ εἶναι ποτὲ γενικὴ· δὲν εἴμασται τόσο οὐτοπιστῆς· θὰ εἶναι μιὰ ὠφέλεια μερικὴ γιὰ τὸν ἀπλούστατον λόγο πού ἡ ζωὴ ἀγαπάει τὴν πικιλίαν καὶ τῆς εἶναι χρήσιμοι, γιὰ τὴν ἰσορροπία, τὸσον οἱ ἐπιπόλαιοι ὅσον καὶ οἱ σοβαροί. Ὁ κ. Ἀποστολάκης εἶναι μοιραῖον νὰ ζυτηῖται συνειδήσεις ἀφοῦ ἔχει ὅλη ἐκείνη τὴ χαρακτηριστικὴ σκέψη πού προδίδει τὴν προσωπικότητα.

Τὸ βιβλίον του δυστυχῶς εἶναι γραμμμένο σὲ ὕψος πióτερο ἐπιστημονικὸ παρὰ λογοτεχνικόν. Ὁ συγγραφεὺς παρᾶσφύεται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴ συλλογὴ καὶ λησμονεῖ τὶς «ἀναλογίαις» ἐκεῖνες πού κάνουν ἕνα βιβλίον εὐχάριστον. Ζητᾷ νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ τὸ σκεπτικιστικὸν ἐπιχειρήμα περισσότερον παρὰ μὲ τὴν ὠραία φράση. Γιὰ τοῦτο παρατηρεῖ κανεὶς σ' αὐτὸ πολλὰς ἐπαναλήψεις πού κουράζουν καὶ κυρίως ἔλλειψη ἐπιγραμματισμοῦ στὴ φρασεολογία. Καὶ ὅμως μ' ὅλες τὶς λογοτεχνικὰς ἐλλείψεις του, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀποστολάκη εἶναι ὠραῖον καὶ ὠφέλιμον ὅπως μιὰ καμπανακρουσία μέσα στὴ νύχτα, πού ἐνῶ μᾶς ἀγγέλει τὸν κίνδυνον μιᾶς πυρκαγιάς, μᾶς γεμίζει συγχρόνως τὰ στήθη καὶ τὸ νοῦ μὲ τὴ βαθεῖαν μουσικὴν σκέψιν τῶν ἡχῶν!

Τ. ΜΑΛΑΝΟΣ

ΜΑΡΓΑΡΩΝΑ ΑΚΟΜΗΝΑΤΟΥ

Οἱ βυζαντινὲς παναγιᾶς βρισκότουσαν στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς κάμαρας σὲ μιὰ γωνιά. Χλωμὲς εἶχαν μιὰ ἀπερίγραφη λύπη στὸ πρόσωπόν τους. Τοιχογραφίες πού παρίσταναν παγώνια πού πίνανε ἀπὸ συντριβάνια στολίζανε τὸ ταβάνι τῆς σκοτινῆς κάμαρας. Ὑστερα βρισκόντουσαν ζωγραφιστῆς εὐγενικῆς κυρίως πού φέρνανε πάνω τους μεταξωτῆς φορεσιᾶς, χρυσοκέντητες γεματῆς ἀπὸ διάφορα κοσμήματα.

Χρυσᾶ πουλιά, λουλούδια πού περιτριγύριζαν σταυρούς, κῦκλοι πούχανε στὸ κέντρο τους τὸν ἥλιον νὰ γελά.

Γυναῖκες τοῦ λαοῦ φέρνανε ἕνα χιτῶνα πού ἔφτανε ἴσαμε τὰ πόδια τους χωρὶς ζώνη. Οἱ τοῖχοι γεμάτοι ἀπὸ ἄλλες χροματιστῆς βυζαντινῆς ζωγραφιᾶς. Ἐνα καίκι βυζαντινὸ πού ἔμοιαζε πολὺ μὲ κείνα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καθάδια. Εἶχε πολλὰ κουπιὰ στὶς μπάντες του πού θάμαζαν τὰ μαλακὰ φεῖδια τῆς θάλασσας. Τρία ἄλπουρα, μὲ πανιὰ πούχανε πάνω τους ζωγραφιστοὺς σταυρούς. Στὴ πρῶμην καθισμένους ἕνας καλόγηρος μὲ ἄσπρα γένια, μαῦρον καλιμάφι καὶ τὸ κομπολόγι πού ρυθμικὰ χτυποῦσε τὶς ἀρχῆς τῶν προσευχῶν.

Βυζαντινῆς παρθένες, βρισκόμενες μέσα, προσπαθοῦσαν νὰ δοῦνε κάποια ἄορατη πύλη στριμωγμένες.

Μιὰ ξεθωριασμένη εἰκόνα κίτρινη ἀπὸ τὰ χῶματα τοῦ χρόνου παρίστανε μερικῆς ἐκκλησιᾶς βυζαντινῆς μὲ τοὺς τροῦλλους των.

Ἐνα ψηφιδωτό.

Εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Ὁσίου Λουκά. Τὰ μαῦρα πετράδια τὰ πολύχρωμα πού τὴν ἀποτελοῦσαν δίδανε τόσο ὠραίους χροματισμοὺς πού θᾶλλεγε πὼς ἦσαν μαγαριτάρια γιὰ σάπφειροι πού μὲ τὶς ἀχτιδιᾶς των σοῦ παρουσίαζανε τὸν Ὁσιον Λουκᾶ μέσα σένα ἀχνὸ ἴριδας.

Ἐνα πανὶ πράσινον πούχε πάνω του βυζαντινὰ γράμματα, πού ἀφοῦ εἶχε ἀλλάξει χρῶμα, μερικῆς τρύπης τοῦ ὀθύνανε κάμποσα γράμματα.

Μέσα αὐτῇ τῇ κάμαρῃ βρισκετοῦν ἡ Μαργαρώνα Ἀκομηνάτου. Ἦταν μιὰ γυναῖκα ἀπὸ κείνες πού κανχέτο πὼς ἦτανε βέρα βυζαντινῆ. Τὸ πρόσωπόν της χλωμό, τὰ μάτια

της βαθουλὰ ἀτένιζαν τὶς βυζαντινὲς παναγιές. Ποῦ καὶ ποῦ ἔριχνε ἓνα βλέμμα γεμάτο ἀπὸ θρησκευτικὴ ἠδονή, ἀπὸ μυστικόπαθη λαγνεῖα.

Ὁ Ὅσιος Λουκάς.

Νέος πανώμορφος, μὲ ρουμπινένια χεῖλη, κεχλιμπαρένιο πρόσωπο, ἐβέννινα μάτια.

Τὰ ξανθοκόκκινα μαλιά του γύρω ἀπὸ τὸ χλωμασμένον πρόσωπό του ἔδιδε σαυτόνε μιὰ πνοὴ θεϊκή.

Σαυτόνε ἡ Μαργαρώνα πάντα ἔλεγε τὰ μυστικά της ὅταν εἰρχετον τὸ γαλάζιο ἀπὸ σκοτάδι σούρουπο.

Ἐομολογίετο.

Πόσες φορὲς δὲ ξημερώθηκε παρακαλώντας τον γονατιστή, ἐνώ ἓνα ὑστερικό τουρτουρο ἔτρεχε πάνω στὸ κορμί της, νάρθει ὁ Θάνατος νὰ τὴν ἀγγαλιάσει νὰ τὴν σφίξει στὴ ζεστή του, ὅπως νόμιζε, ἀγκαλιά, παρὰ νὰ ζεῖ τέτοια ζωὴ! Κι ὁ νοῦς της τότε παρίστανε τόσο τέλεια τὴ σκηνὴ πού σύγκορμη βουτιέται σένα ἠδονικό ἰδρωῶτα.

Λαχάνιαζε.

Ἐδενε τὰ χέρια της τὰ ὕφωνα στὸν ὄσιο καὶ γονατίζε. Ἐλεγε προ-σευχές, ὕστερα κατέβαζε τὰ χέρια της καὶ τᾶβαζε μὲς τὰ δυὸ μεριά της καὶ τᾶσφιγγε.

Ἐνοιωθε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ γύρω μιὰ ζέστη. Ὁ νοῦς της τῆς ἔλεγε πὸς κάποια ζεστὴ ἀγγαλιά τὴν ἔσφιγγε, τῆς ἔδιδε πυρὰ φιλιὰ στὰ στήθια.

Μάλιστα, ἔλεγε, ὁ Θάνατος εἶνε τόσο γλυκός... Φέρονε τόσα ῥίγη στὸ κορμί μου, ὅστε ὄλο μου τὸ σῶμα λιγοθυμᾷ ἀπὸ ἠδονή. Νειώθει κανένας μιὰ τέτοια χαρὰ πού λὲς καὶ θέλεις νὰ ἀρπάξεις κάποια χεῖλη νὰ τὰ φιλήσεις καὶ πάνω σαυτὰ νὰ ἀφίνεις τὸ τελευταῖο σπασμό, τὴ τελευταία πνοὴ τῆς ἠδονῆς...

Μισοσφαλνοῦσε τὰ μάτια της. Κι αἰσθάνετον μιὰν ἠδονὴ βαθειά, πού ἀπλώνετο, ἀπλώνετο μὲς τὸ εἶναι της σὰ βραδινὴ πνοή, τὸν συγκλονιστικό ὑστερικό σπασμό, κι ἔσφιγγε μὲ λύσσα τὰ δυὸ της χέρια μὲ τὰ μεριά της κι ἔλεγε συγχρόνως προσευχή.

Ἄρχιζε νὰ γέρνει πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐγερνε ἀργά, ἀργά. Ἐαπλώνετο. Ἐέμπλεκε τὰ μαγκανομένα χέρια της, ἀγκάλιαζε τὸν ἀγέρα καὶ τὸν φιλοῦσε. Σύγκορμη βρισκετο σένα χαροπάλεμα. Ἐνοιωθε πὸς βρισκετο σένα κρινοστόλιστο κρεββάτι καὶ τὴν φιλοῦσαν χρυσοπλούμιστες πε-

ταλοῦδες. Κι ἐσπάρασσε μέσα σένα ὑστερικό μεθύσι, νομίζοντας πὸς γύρω της πετούσανε ἀναπνοὲς ἀγγέλων γιὰ ἀγγελοὶ πού γύρευαν νὰ φιλήσουν τὸ σῶμά της. Ἐνα ὑστερικό γέλιο σπάραζε τὴ σιωπὴ τῆς κάμαρης μὲ μιὰ κόκκινη ρομφαῖα. Λιγοθύμισε...

Οἱ Θωρακισμένοι καβαλλάριδες ξεκαθαλιεύανε τὰ ἄλογά τους. Καθένας εἶχε κι ἓνα ἰδιαίτερο χάρισμα. Τὰ ἄλογα ἀνυπόμονα χλιμίντριζαν καὶ χτυποῦσαν τὴ γῆς. Οἱ φωνὲς τοῦ περιμαζομένου λαοῦ ἀχοῦσανε σὰ βουητὸ κύματος πού ξεσπᾷ στὰ βράχια. Λιγερόκορμοι οἱ καβαλλάριδες βιάδιζαν, ὁ ἓνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἀποτελοῦσαν μιὰ φειδίσια γραμμὴ. Στὸ ἀριστερὸ χέρι κρατοῦσαν τὸ κοντάρι. Ἡ σιδερένια μύτη των ἀστραφτε. Μιὰ μικρὴ κορδελίτσα πετοῦσε στὸν ἀγέρα. Καθένας στὴ κορδελίτσα τοῦ κονταριοῦ του εἶχε καὶ δικό του χρώμα. Ἄλλος ἔφερνε κόκκινη λουρίδα, ἄλλος πράσινη, ἄλλος βένετη, ἄλλος κίτρινη. Τὰ κράνη τους στραφτοκοποῦσαν στὸ χάιδεμα τῶν ἀχτίνων τοῦ ἡλίου. Τὰ κοντάρια πού ἄλλονῶνε ἦσαν μαῦρα καὶ ἔχανε πάνω τους χαραγμένα φεῖδια γιὰ δράκους καὶ ἄλλονῶνε γυάλιζαν ἦσαν κρεμασμένα ἀπὸ τοὺς ὤμους των. Ἀπὸ μέσα ἀπὸ δυὸ τρύπες τῆς προμετωπίδας σπιθοβολοῦσαν τὰ μάτια τους.

Ὅλοι μὲ μιὰ σκέψη, ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο φλογερὸ ἔρωτα στὴ καρδιά περπατοῦσαν γιὰ νὰ πάνε σένα Θρόνο πορφυρόχρυσο. Ὁ θρόνος βρισκετο πάνω σὲ μιὰ ἔξεδρα πού τὴν εἶχανε περιτριγυρισμένη ἀρχοντοπούλες. Καθισμένη βρισκετο, ἡ πρηγκιποπούλα Μαργαρώνα Ἀχομνηνάτου.

Κι ἡ μακριὰ σειρὰ πού σχηματίζαν οἱ λεβεντιοῖ, βιάδιζε, ζυγοῦσε σὰν φεῖδι, πρὸς τὴν ἐξάισια πρηγκιποπούλα.

Μένα χαμόγελο δέχετο ὄλους τοὺς λεβεντιοῦς. Ἄπλωσε τὸ κρινοδάτυλο χέρι της κι ὁ σιδερόφραχτος καβαλάρης ἔκαμνε μιὰ βαθειὰ ὑπόκλιση γονατίζοντας. Σηκώνετο. Προχωροῦσε δυὸ βήματα κι ἔπερνε τὸ χέρι τῆς πρηγκιποπούλας Μαργαρώνας. Τὸ ἔφερνε στὰ πυρὰ του χεῖλη καὶ τὸ φιλοῦσε. Ἐτσι ἔκαμαν ὀγδόντα καβαλλάρηδες.

Ἄρχισε τὸ κονταροχτύπημα.

Ὁ ἓνας σκότωνε τὸν ἄλλο, σπίθες βγαίνανε ἀπὸ τὰ

κεφάλια του πού τὰ χτυπούσε τὸ κοντάρι. Ὁ ἕνας σκοτώνει τὸν ἄλλον στὸ τέλος σκοτώθηκαν ὅλοι. Τὸ αἷμα τῶν λεβεντονιῶν γέμισε τὸ χῶρο τοῦ κονταροχτυπήματος. Κανείς δὲν ἔζησε, κανείς, γιὰ νὰ πάρει γυναῖκα του, τὸ δῶρο τῆς νίκης, τὴ Μαργαρώνα Ἀκομηνάτου. Κι ἡ πριγκηποπούλα ἔμεινε τώρα μὲ βαρεῖα λύπη στὴ καρδιά βλέποντας τὰ πνεύματα τόσων καβαλλάρηδων. Πόσο θάθελε καὶ κείνη νὰ πεθάνει!

Μὰ ὄχι!

Κάποια ἐλπίδα πού μποροῦσε αὐτὴνε νὰ ἀγαπήσει κάποιος καβαλλάρης πετοῦσε μὲς τὸ μυαλό της.

Οἱ καβαλλάρηδες κιτόντουσαν ὅλοι πεθαμένοι.

Τὰ μαῦρα κι ἄσπρα ἄλογά τους χτυποῦσαν κάτω στὴ γῆς μὲ τὰ ποδάρια τους.

Ἡ πριγκηποπούλα ἄρχισε πάνω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ τῆς θρόνο νὰ κλαίει. Βλαστημοῦσε τὴ μοῖρα της πού θέλησε νὰ σκοτώσει τόσους νιούς. Κανείς δὲν ἔμεινε γιὰ νὰ πάρει γιὰ γυναῖκα του τὴ Μαργαρώνα Ἀκομηνάτου. Στὸ στήθος της ἄρχισε νὰ νοιώθει κάποιον βάρους. Ἦταν τόσο βαρὺ, τὴν τραβοῦσε τόσο πολὺ πρὸς τὴ γῆς, πού θαρροῦσε πὼς θάνοιγε ἡ γῆς γιὰ νὰ τὴν καταπιεῖ. Μάλιστα.

Μποροῦσε νὰνοῖξη ἡ γῆς νὰ τὴν καταπιεῖ ἀπὸ τὸ βάρους ποῦχε τὸ στήθος της. Ὅμως δὲν ἤθελε. Ἦθελε νὰ ζήσει, νὰ ζήσει. Δὲν ἤθελε ἐκεῖνα τὰ σκοτάδια, δὲν ἤθελε ἐκεῖνες τῆς πελιδνὲς μορμὲς τοῦ ἄδη. Ἔτρεμε ὁ λογισμὸς τῆς θωρώντας τῆς κάτασπρες σὰν ἀλαφρὰ σύνεφα γυναῖκες. Ἐκεῖνα τὰ φεῖδια τὰ παρδαλὰ πού κουνιόντουσαν πάνω στὶς ράχες της, σφουρίζοντας, ἐκεῖνα τὰ μάτια τους πού φαινότουσαν σὰ νὰ λιγοθυμᾶνε. Ἄχ, πόση φρίκη, πόσοι τρόμοι σόλα αὐτά! Κι ὅταν ἐκεῖνοι οἱ αἰῶνιοι κατὰδικοι τοῦ ἄδη ἄπλωναν τὰ χέρια τους τὰ φεῖδια πάλαναν πὺθὰ πρωτοδαγκοῦσε τὰ κοκκαλιάρικα δάχτυλά τους. Τὰ μάτια τους θολὰ τόσο πού λὲς κι ἔχουν χιλιάδες χρόνια νὰ δοῦν τὸ φῶς. Ἀπαίσιο, ἐρεβώδικο σκοτάδι! Τρομαχτικὲς πελιδνὲς μορφὲς τοῦ ἄδη!

Ἄγγομαχοῦσε.

Ἡ πριγκηποπούλα ἄγγομαχοῦσε καὶ τὸ μαζεμένο γύρω της πλῆθος γελοῦσε. Τὰ μάτια γέμιζαν ἀπὸ μαργαριτάρια πού κυλοῦσαν πρὸς τὴ γῆς. Τὸ βάρους στὸ στήθος της τὴν ἔκαμνε νὰ καμπουριάζει. Γινότανε καμποῦρα σὰ χι-

λόχρονη γρηά. Τὸ βάρους τραβοῦσε τὸ πρόσωπό της, τὸ κρέας. Τὰ μάγουλά της ζάροναν χλωμιασμένα. Τὸ ἀπαίσιο βάρους στὸ στήθος της τὴν πίεζε.

Ἄγγομαχοῦσε. Θέλησε νὰ φωνάξει, βοήθεια, μὰ ἡ ντροπὴ δὲν τὴν ἄφινε. Τὸ βάρους τὴν πίεζε πὺθὰ πολὺ στὸ στήθος. Ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ἔνοιωθε πὼς θάνοιγε ἡ γῆς. Ἔνοιωθε τὰ πόδια της νὰ τρέμουν θαρόντας πὼς βρισκετο στὰ χεῖλη κανενὸς γροεμοῦ. Ἄγγομαχοῦσε.

Ἐφερε τὰ κοκκαλιάρικα χέρια της στὸ στήθος. Ἐπίασε τρέμοντας μαιτὰ τὰ βυζιά της, κι ἄρχισε νὰ τὰ πιέζει μὲ ὅση δύναμη ἔβρισκε ἀκόμα μέσα της.

Τὸ πλῆθος γύρω της εἶχε στῆσει χορὸ. Τραγουδοῦσε καὶ χόρευε, ἔλεγε τραγούδια ἀνάσχυντα. Ἡ ντροπὴ τὴν ἔκαμνε ἀκόμα πὺθὰ πολὺ νὰ υποφέρει. Ἦστε μιὰ στιγμὴ πού τὰ χέρια της ἔτρεμαν ἀπὸ τὴ δύναμη. Νόμιζε πὼς ἡ γῆς ἄρχισε νὰ σβουρᾷ. Γύρισε τὸ βλέμμα της στὸν οὐρανὸ μὰ αὐτὸς φαινότανε σὰ καμιὰ κούπα κρασιοῦ ἀναποδογυρισμένη γεμάτη ἀπὸ μελανιασμένο αἷμα. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἔσταζε πάνω της ὁ οὐρανός.

Ἔτρεμε.

Ἐκαμε ἕνα βῆμα. Ἐπεσε.

Ὁ θρόνος κατορακίλισε ἀπὸ πάνω της. Ὁ λαὸς γύρω της οὐρλιάζε σὰ δαιμονισμένα πνεύματα τῆς κόλασης. . . . .

Ἡ Μαργαρώνα μισάνοιξε τὰ σφαλιστὰ φλέφαρά της. Εἶδε τὸ καντήλι νὰ τρεμοσβύνει κοντὰ στὶς βυζαντινὲς παναγιὲς πού θαρεῖς καὶ τὰ μάτια του ἦσαν δακρυσομένα.

Ἡ παναγιὲς ἡ γλωμὲς τὴν βλέπανε. Εἶχε σόλο τὸ διάστημα τῆς ὑστερικῆς λιγοθυμίας της κλιθεῖ καὶ βρισκετο ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὶς εἰκόνας.

Ἡ κάμαρά της εἶχε πάρα πολὺ σκοτινιασεί.

Ἀνάσανε, σήκωσε τὸ χέρι της καὶ τὸ ἔφερε στὸ καταδρομένο κούτελό της. Θυμότανε πὼς εἶχε δεῖ κάποιον τρομαχτικὸ βραχνᾷ. Θυμήθηκε ἀκόμα πὼς εἶχε ἄρχισει κάποια προσευχὴ στὸν Ὅσιο Λουκά. Σηκώθηκε, πῆγε στὴ ψηφιδωτὴ εἰκόνα καὶ τὴ φίλησε. Ὁ νοῦς της τῆς ἔφερε πάλι τὸ φριχτὸ ὄραμα. Μιὰ σκῆψη σκουροῦσε μπροστὰ της. . . Εἶχε νὰ ἀμαρτήσῃ.

Σκέφτηκε πὼς θάταν δυνατό νὰ ξοφλήσει τὴν ἁμαρτία

της. Θέλησε να δείρει το κορμί της γιατί αυτό ήταν η αιτία της φοιτητικής άμαρτίας. Κι άμέσως άρχισε να φιλά με ύστερική θέρη τον Όσοιο Λουκά. Πήρε από το διπλανό τραπέζι μια σύνοψη. Την άνοιξε κι άρχισε να διαβάσει το άπολυτίκιο του Όσιου Λουκά.

Άπο καιρό σε καιρό έφερον τα μάτια της στην γωνιά που βρισκότουσαν οι παναγιές, έπειτα στον Όσοιο Λουκά. Τέλειωσε το άπολυτίκιο. Ξεφύλισε και βρήκε το τροπάρι της Κασσιανής. Άρχισε να ψάλλει.

«Κύριε, η έν παλλαίς άμαρτίαις περιπεσούσα γυνή...»

Η φωνή της άπλώνετο σαν άργό βυζαντινό μουσικό. Πά... βοϋ... γά... δί...

Κυλούσε τα μυστικά άργά νερά της ή φωνή της στη βυζαντινή κάμαρά της. Τα δάκρυα μετάνοιες, για την ύστερική ήδονή, στάζανε σα βραδινός άποσπερίτης και βρέχανε τα γλωμά κοκκαλιάρικα μάγουλά της

Άπο καιρό σε καιρό ή άνάσα της άκουετο σα βραδινό ξεφύγισμα σεπτεβριότικου σούρουπον.

Η φωνή της άπλώνετο σαν άργό βυζαντινό μουσικό πα... βοϋ... γά... δί... μέσα σε σοτινή από μενεξεδι βραάδι βυζαντινή εκκλησιά.

Άπο καιρό σε καιρό σηκώνετο και φιλούσε τη ψηφιδωτή εικόνα του Όσιου Λουκά με μια θρησκευτική άνατριχίλα πάνω στα χείλια της.

Τελείωσε τη προσευχή της. Η άμαρτία είχε φύγει από μπρός της σαν πρωινή πάχη όταν ο ήλιος βγει. Έβγαλε τα φουστάνια της και γδύνετο για να κοιμηθεί στο σκληρό κρεβάτι της.

ΑΛΗΤΗΣ ΖΑΙΛΙΧΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΕΣ

ΣΙΓΑ-ΣΙΓΑ με τάξη κι επιμέλεια κλείνομε την πρώτη περίοδο της ΑΡΓΩΣ. Βγήκανε και τα πέντε φυλλάδια δίχροντας μια φανερή καλλιτέρευση το ένα απ το άλλο κι έτσι εξασφαλίσαμε μ' αυτό το «Πιστεύω» μας, την εκτίμηση κάθε άγρου λάτρη της Τέχνης

Η ΑΡΓΩ γεμάτη απ τον άδολο νεανικό ένθουσιασμό μας, γεμάτη απ την άγνη κι ευσείνηδη προσπάθειά μας κατόρθωσε σε διάστημα μόλις έννεα μηνών να επιβληθεί άνάμεσα στα Έλληνικά νεανικά περιοδικά και να έχτιμηθεί απ όλον το διαγοούμενο κόσμο.

Χωρίς πάθη γι' άλλους, εξακολουθούμε το όμορφο έργο μας και με ειλικρινή χαράν άπενίζουμε τους όρίζοντες που θα βρούμε τη γλυκειάν άνάπαυση, ήδονική, έπειτα απ το κουραστικό μας ταξείδι.

Το σπουδαιότερο όμως απ όσα έχουμε να πούμε σήμερα είναι το πως μπορούμε να βεβαιόσουμε από τώρα έπίσημα σαν οργανωμένη συντροφιά πως ή δεύτερη περίοδο της ΑΡΓΩΣ με όρια ή χρονική περίοδο του 1924 και με 8 φυλλάδια άντι πέντε είναι άπόλυτα εξασφαλισμένη.

Ο ΕΚΛΕΧΤΟΣ μας συνεργάτης και κοιητής κ. Σ. Σκίπης μās έστειλε απ την Άθήνα μαζί με τη συνεργασία του κι άρκετην ύλη άλλων νέων Άθηναίων. Έκφράζουμε τα εύχαριστώ μας για την ύποστήρηξη που πάντα δέν παραμέλησε να μās προσφέρει και τον βεβαιώνουμε πως όταν άρχίσουμε στοραδικά να δημοσιεύουμε και έργα λογοτεχνών έξω από την Αίγυπτο οι δικοί του θάχουν την προτίμηση.

ΕΙΧΑΜΕ τὴν εὐτυχία ἐφέτος νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ τὸν Κύριον διηγηματογράφον κ. Ν. Νικολαΐδην. Ζήσαμε μαζὺ μὲ τὸ Γαλάζιο λουλουδί του καὶ μὲ τὸν ἴδιον στιγμὲς ἀλησιμόνητης χαρᾶς. Ξεχωριστὰ ἀγαπήσαμε τὴν εὐγενειὰ καὶ εὐλικρινὴ μορφὴ του. Τὸ Γαλάζιο λουλουδί. Ἐνα παραμυθένιο ὄνειρο ἀπάνω στὴ σκιερὴ γὰτι τὴ μὲ πύργους, πνεύματα, ρήγισσες καὶ βοσκούς τῶν βουνῶν. Κάτι τὶ πολὺ μυστικὸ γεμᾶτο ἑλληνοπρέπειαν ἀγνή. Κι ὅλα τοῦτα ἀπάνω ἀπ τὴ σκιερὴ. Παίχτηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ καλοκαίρι στὸ Lupa-Park ἀπ τὸ θίασο Βεάκη-Νέξερ. Ὁ Βεάκης (Ἄντριουμένος) καὶ ἡ Μουστάκα (Ξανθὴ ρήγισσα) ὑποδηθῆκαν τέλεια τοὺς ρόλους των καὶ μᾶς χάρισαν μὲ τὴν ἀπαγγελίαν τους ὄρες συγκίνησεως καὶ λημονοσύνης.

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Κεριακὴ, ἔντεκα τοῦ Νοέμβριου, 1923.

Φίλοι συναδέρφοι,

Ντρέπομαι πὺ εἶχατε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στέλνετε τὸ περιοδικὸ σας καὶ νὰ μὴ σᾶς εἶπα ἴσια μὲ τώρα πόσο σᾶς καμαρώνω. Βλέπω τόντις πὺς ἡ προσπάθειά σας μεγάλη πρὸς τὴ μόρφωση τῆς προύξας ἀκόμη καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Σίγουρο πὺς πρέπει νὰ ταχτοποιηθῆ. Μὰ δύσκολο εἶναι. Στὴ προύξα ὁμως νᾶχετε πάντα τὸ νοῦ σας.

Θὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ θὰ σᾶς ἀναλύσω στὸ μάθημά μου. Sur le Roman des contemporains. Ἐτυχε νᾶχω στὰ μάτια μου τὸ φυλλάδιο τρία.

Τὸ παρατηρήσατε; Τὸ φυλλάδιο ἀφτὸ καμιά μερομηνία δὲ βάλτε, μήτε τι χρονία βγήκε μποροῦμε νὰ ξέρομε, μήτε τι μῆνα. Δὲν ἔχει καὶ ὄνομα διεφτυντὴ ἄς εἶναι καὶ γραμματέα. Κουριόζο πρᾶμα, πὺ ἔλεγε ἡ μακαρίτισσα ἡ γιαγιά μου. Οἱ ἱρωμαϊκὲς μας οἱ ἀοριστίες.

Δικός σας

ΨΥΧΑΡΗΣ

Νά. Σᾶς ἔχω δυὸ πεζὰ τραγοῦδια — τὸ δέφτερο μάλιστα χωρίς μερομηνία καὶ ἀφτὸ.

— Τὸ παραπάνω γράμμα λάβαμε ὅταν εἶχε προχωρήσει ἄμποσο τὸ τύπωμα. Εὐχαριστόντας θερμὰ τὸν δάσκαλό μας γιὰ τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς παραίνεσεις θὰ τοῦ ξηγήσουμε σὲ ἰδιαιτέρο γράμμα μας τὸ λόγο πὺ δὲ βάζουμε ὄνομα διευθυντὴ καὶ ἀφίνουμε μερικὲς ἀοριστίες στοὺς τίτλους μας.

ΒΙΒΛΙΑ

[Ἀγγέλομε ἢ κρίνομε κάθε βιβλίον πὺ μᾶς στέλνεται σὲ δύο ἀντίτυπα.]

Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ **Pedro Cazas**. Ἐκδοσις Γενάρη καὶ Σία Ἀθήνα.

Ἐνα ἔργο τέχνης συμβαίνει νὰ χαρακτηρίζεται «καλὸ», ὅταν προπάντων κατρεφτίζει τὴν εὐλικρίνεια καὶ τ' αὐτόρητο τῆς ἐκδήλωσης τοῦ δημιουργοῦ του — καὶ πὺ συγκεκριμένα γιὰ τὴν ἐδῶ περίπτωση: τοῦ συγγραφέα του. Κι αὐτὸ, γιὰτι: 1ον) Οἱ χαρακτηρισμοὶ: πρωτοτυπία καὶ ἀνεπηρέαστο, μίμησις καὶ ἐπηρεασμός, πὺ ἡ Κριτικὴ διακρίνει σ' ἕνα ἔργο, ἔξαρτιοῦνται ἄμεσα ἀπ τὸ εὐλικρινὸ καὶ τ' αὐτόρητο ἢ τὸ ψεύτικο καὶ ἐπιτηδεμένο τῆς δημιουργικῆς χειρονομίας πὺ γέννησε αὐτὸ τὸ ἔργο. 2ον) Ἡ εὐλικρίνεια καὶ τ' αὐτόρητο παρέχουν τὸν «καλλίτερον ἀγωγὸ» τῆς συγκίνησεως τοῦ συγγραφέα, σὲ τρόπο πὺ μέσο αὐτουνοῦ, νὰ περνᾶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη ὀλόκληρη καὶ ἀμόλευτη ἡ συγκίνησις αὐτὴ (αισθητικὴ ἀπόλαψις). Κι αὐτὸ συμβαίνει, γιὰτι ἡ αὐτόρητη συγγραφή προϋποθέτει καὶ a priori ἔξασφαλίζει πάντα στὸ ἔργο μᾶ πιστὴ καὶ ὀλοζώντανη ἀπεικόνισις πραγμάτων καὶ καταστάσεων καὶ λίγο πολὺ ἀναλόγως στὴν ἰκανότητα στὴν παρατήρησι τοῦ συγγραφέα, ψυχικῶν φαινομένων καὶ ψυχικῶν τρόπων φερσίματος τῶν ζωντανῶν τέπων (ψυχολογία). Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἀπεικόνισις ἢ ἀναπαράστασις αὐτὴ ὄντας ὀλότελα ὑποκειμενικὴ, καὶ ἀπεικονίζοντας ἔτσι τὰ καθέκαστα τέτοια ὅπως τ' ἀντέληφτηκε καὶ τὰ ἐννοεσε ὁ συγγραφέας, πέρνει ἀπέναντι στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ σχετικὴν ἀξία. Ὅσο πὺ κοινὲς οἱ ἀναπαραστάσεις καὶ ἀπεικονίσεις μέσα στὸ ἔργο, τόσο πὺ φαρδύς ὁ κύκλος τῶν ἀναγνωστῶν πὺ θὰ συγκινήσει τὸ ἔργο, ὅσο πὺ ψυχολογημένες καὶ σπάνιες — ὅσο πὺ βαθυὰ ἡ παρατήρησις τοῦ συγγραφέα, τόσο πὺ στενὸς ὁ κύκλος τῶν ἀναγνωστῶν.

Τὸ καλὸ ὕφος καὶ ἡ λυρικὴ ἢ φιλοσοφικὴ πνοιὴ πὺ μποροῦν νὰ διαπνεῶν ἕνα πεζογράφημα, εἶναι συντελεστές δευτερεύουσας σημασίας τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου καὶ πηγάζουν ἀπ τὸ «καθαυτὸ ταλέντο» τοῦ συγγραφέα ἀντὶς ἡ πιστὴ ἀπεικόνισις τῶν πραγμάτων καὶ καταστάσεων καὶ ἡ πιστὴ ψυχολογία, πὺ πηγάζουν ἀπ τὴν εὐλικρίνεια καὶ τ' αὐτόρητο τοῦ συγγραφέα, εἶναι οἱ προτείνοντες καὶ κυριώτεροι συντελεστές τῆς ἐπιτυχίας του.

Συνοψίζοντας ὅλα αὐτὰ μποροῦμε νὰ βεβαιώσουμε ὅτι: «Στὴν ἀληθινὴν τέχνη ὅπως καὶ στὴν καθαρὴν Μεταφυσικὴν βασιλεύει ἡ Ὑποκειμενικὴ ἀλήθεια, ὅπως ἡ Ἀντικειμενικὴ βασιλεύει στὴν ἀλη-

θινή Έπιστήμη. Η ψευτιά δεν χωρεί πουθενά στα έργα της Διανόησης.

Η πεποίθηση στην ειλικρίνειά του, απ' τη μιὰ μεριά, κι ἡ ὑποψία μήπως δὲ βρεθεῖ ἀνάλογη ψυχὴ ἀναγνώστη πού θὰ τὸν νιώσει ἀπ' τὴν ἄλλη, ἔκαμε τὸ Goethe νὰ πει ἀποφασιστικά: «Σὲ πολλὰ μέρη δὲ μπορῶ νὰ συνεννοηθῶ παρὰ μὲ τὸ Θεό», κι ἡ ἴδια αὐτὴ πεποίθηση στὴν ειλικρίνειά του κάμνει κάθε ἀληθινὸ τεχνίτη, σὰν τὸν κ. Κόντογλου, νὰ θυμηθεῖ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Μεγάλου Δασκάλου.

Ὁ «Pedro Casas», τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κόντογλου πού ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας, εἶναι ἀπ' τὰ δυο-τρία ειλικρινὰ πεζογραφήματα πού περιλαμβάνει ἡ Λογοτεχνία μας. Ἡ ειλικρίνειά του ξεφάνιζε καὶ κάμνει καλὴν ἐντύπωση ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη τὸ συνειθισμένο μ' ἀνεύλιζινα κι ἐπιτηδεύμενα τὶς πρὸ πολλὰς φορὲς ἔργα τέχνης. Στὸν πρόλογο, ὁ συγγραφέας, μᾶς δίνει νὰ καταλάβουμε, ὅτι ἔχουμε νὰ κάμουμε μ' ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖον εἶτε ἄμεσα κληρονομικὰ εἶτε ἀταβιστικά, ἦταν ἄλλοτε στὴν ἀρχὴ τοῦ βίου του ξυπνημένο τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο τοῦ θαλασσόλυκτου ἀρκετὰ ἔντονο, μὰ σὰν ἔκφυλο πάντα πού ὑπῆρξε γρήγορα ξεθυμασμένο τώρα σὲ μιὰν ἀγάπη τῆς μοναξιάς καὶ τῆς Φύσης. Στὸ ἐρημικὸ νησιὰκι του, ὅπου «κι ἡ ἀγάπη τῶν ὁμοίων του τοῦ ἦταν μιὰν ἀνυπόφορη ἀνησυχία» συχνοδιάβαζε ὁ κ. Κ. τὴν ἐποχὴ πού ἔγραφε, τὸ Ροβινσόνα τοῦ de Foë πού ἂν καὶ «δὲν ἀξίζει ἕνα ἄσπρο γιὰ κείνον πού φιλοσοφῶν» μύριζε γιὰ κείνονε νοσταλγία, «σὰ μονχλιασμένο ἀμπάρι καὶ σὰ ροῦμι... σὰν παλιὸ ναυτικὸ ἔγγραφο» κι αὐτὸ τοῦ ἦταν ἀρκετό. Μὲ τέτοια ὑποβλητικὴ ειλικρίνεια, καὶ ζωντανὰ ἐκφρασμένη νοσταλγία γιὰ τὰ ταξίδια εἶναι ποτισμένος ὁ πρόλογος, ὥστε ἐπιδρᾶ ὀλόϊστα στὸ κοιμισμένο στοιχεῖο τοῦ θαλασσινοῦ πού οἱ περισσότεροὶ ρωμηοὶ ἔχουμε μέσα μας κληρονομικά, τὸ μισοξυπνὰ καὶ μᾶς προδιαθέτει ἔτσι στὸ νὰ νιώσουμε τὸ καθαρὸ ἔργο πού ἀκολουθεῖ.

Ἡ ζουγραφικὴ ἀξιοσύνη τοῦ κ. Κ. πού συνεχικὰ ἀπαντοῦμε δείγματά της στὸ ἔργο του καὶ πού ἀποτελεῖ ἕνα ἀπ' τὰ πρὸ δυνατὰ προτερήματα τοῦ μεγάλου ταλέντου του, πού πρῶτο ἀπ' ὅλα θαυμάσαμε, ἔρχεται μετὰ ν' ἀποτελειώσει τὸ ἔργο πού ἀνέλαβε νὰ φτιάξει στὴν ψυχὴ μας ὁ πρόλογος. Ταξιδεύουμε, πραγματικά μαζὶ μὲ τὸν Vaca Ganvo, σὲ χῶρες καὶ νησιὰ πού σ' ἄν κάποτε νὰ εἶδαμε. Ὅτι βλέπει ὁ Ganvo: πουλιά, τρικημῆες, βράχους, ἀμμουδιές, νέγρους, φυτὰ, ὅλα τ' ἀναγνωρίζουμε σὰν νὰ εἴχαμε ἄλλοτε κάμει τὴ γνωριμιά τους· ἀκόμα καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα πού ἀναπνέει στὸ νησι

Zato τὴν ἀναπνέουμε καὶ μεῖς διαβάζοντας τὸ ὥραϊο αὐτὸ βιβλίον.

Μὰ κι ἡ ψυχογραφία τοῦ δυσκολότερου εἶδους — τῶν διαθέσεων δηλαδὴ καὶ φερσιμάτων τῆς ψυχῆς ὅταν μονάζει κι αὐτοσυγκεντρώνεται — εἶναι στὸν Pedro Casas ἴσου βάθους παρατηρητικότητος, μ' ἐκείνη πού μᾶς ἔχουν συνηθίσει τὰ ἔργα τῶν βορῶν συγγραφέων. Ἡ Δύναμη τῆς πίστης μὲ λέξεις ἔκφρασης, τῶν πρὸ μεπερδεμένων συναισθημάτων, εἶναι σὲ ὑποβλητικότητα ἴση μ' ἐκείνη τῆς περιγραφῆς τῶν τριγύρω (βλ. σ. 40, σ.σ. 41—42, σ.σ. 51—53 κ.α.).

Τὸ ὅλο ἔργο, νιώθουμε νὰ τὸ φρεσᾶ χλιαρὰ μὰ ψηλὴ, καλῆς ποιότητος φιλοσοφικὴ πνοή, συγκεκριμένη πολλὰς φορὲς μὲ τέχνη, μὲ μιὰ δροσερὴ πνοὴ μεγαλόπρεπου λυρισμοῦ, κρᾶμα πού κάνει τὸν ἀναγνώστη νὰ τὸ ἀναπνέει βαθυτά, μὲ τὸ κούτελο ψηλά — ὅπως συμβαίνει στὸν κάθε εὐτυχημένο ἔραστη — ἀπὸ εὐτυχία πού τοῦ δίνει ὁ Ἔρωτας στὴ γερὴ Ζωή, τὴ Φύση, τὸ Θεό... Σὲ μερικὰ σημεία ὁ λυρισμὸς τοῦ βιβλίου ὑπερισχέει καὶ πλημμυρᾷ τόσο τὴν ψυχὴ μας ὥστε πρῶτο τραγουδάει παρὰ διαβάζουμε τὰ μέρη ἐκεῖνα. Οἱ συγκινήσεις ποικιλιοῦν ἐνόσω προχωροῦμε στὸ διήγημα κι ἀλλάζουμε πολλὰς φορὲς μὲ τρόπο, ἀνεπαίσθητα διαθέσεις· νιώθουμε ἔτσι συγκινήσεις: διανοητικές, φυσιολατρικές, αἰσθηματικές, ἐλαφρῆς ἐστατικῆς μυστικιστικῆς, βαρεῖς, σκοτινῆς, μυστικιστικῆς, κι ἀκόμα τρομοκρατικῆς (ἀλλὰ Ροε· χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἐπιπέσο·ο τῆς γάτας μὲ τὸν Ὄσο σ. 78). Κλείνοντας τὸν Pedro Casas, μένουμε σ' ἔκσταση ἐπὶ μερικὰ λεπτὰ — σημάδι βιβλίου πού μᾶς ἐκτιμᾷ μὲ τὴ δύναμή του. Ἐπὶ μερὲς πολλὰς μετὰ, στριφογυρίζουν στὸ μυαλό μας φράσεις κι εἰκόνας τοῦ Pedro Casas.

Τὸ ὕφος πολὺ ξεκουραστικὸ κι ἐπαγωγικὸ ἐνάντια μὲ τὴ γνώμη ἐκείνων πού τὸ βρῆκαν ἀλλόκοτο καὶ βορινό, ἐμεῖς πιστεύουμε ὅτι εἶναι ξεχωριστὸ τοῦ κ. Κ. Τὸν παράξενο τρόπον τῆς ἔκφρασης καὶ τὴν ἀλλόκοτη γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας φράση πού ξεχωρίζουν τὰ ἔργα τῶν βορινῶν, δὲν τὰ συναντοῦμε στὸν Pedro Casas. Ἐδῶ, ἔκφραση καὶ φράση γροικιοῦνται μὲ οἰκιότητα ἀπ' τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη, κι αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ· ὁ κ. Κ. ἔγραψε μ' ἀτομικὸ ὕφος ὅπως καὶ μ' αὐτορμητικότητα. Τώρα τὸ νὰ θυμούμαστε ἐδῶ κι ἐκεῖ, διαβάζοντας τὸ βιβλίον του, τὸν Hamsoun, τὸν Ροε τὸν... de Foë καὶ τὸν Darwin (!) συμπεραίνει κανεὶς ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ: — ἢ ὅτι ὁ κ. Κ. γνώριζε πάρα πολὺ τοὺς πάρα πάνω συγγραφεῖς, κι ἀφομοίωσε, κάτι δικό τους ἀπὸ ἀνάλογια ἰδιοσυγκρασίας — κι ἔτσι διαμόρφωσε ἢ ἔθρεψε μᾶλλον δικὸ του ξεχωριστὸ ὕφος, ἢ, ὅτ' τὸ παρθένο του ὕφος τυχαίνει

νά παρουσιάζει αναλογίες, και μόνο τέτοιες, με τὸ ὕψος μερικῶν ἄλλων θνητῶν σάν κι ἐκεῖνον. Ἀρκεῖ γιὰ τὴν εὐνοϊκὴ κρίση νά μὴν ἀπαντηθεῖ ἡ χυπητὴ ἐκείνη δουλικὴ μίμηση ποὺ ξέρουμε πολὺ καλὰ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες.

Χωρὶς νά σπάσουμε τὸ κεφάλι μας νά μάθουμε «σὲ πὺ σκολὸ διδάχτηκε ὁ συγγραφέας τὴ Γεωγραφία, Φυσικὴ (!) κι Ἀστρονομία (!)» κι ἂν εἶναι αὐτοδίδαχτος ἢ ὄχι, πράγμα ποὺ ἐνδιαφέρει μόνον ἓναν συνάδελφο σ' αὐτὴ τὴ γῆ, ἐμᾶς ἀπλῶς μᾶς ἄρεσε τὸ τεχνικὸ σκόρπισμα τῆς ἐγκυκλοπαιδείας του, ποὺ ἔχαμε σ' ὄλο του τὸ ἔργο, κατορθώνοντας νά μὴ μᾶς ζουράσει ἀπ' τὴ μιά, κι ἐφαρμόζοντας τίς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν τέχνη ἀπ' τὴν ἄλλη.

Ὁ Pedro Cazas κερδίζει πολὺ περισσότερο ὅταν παρθεῖ σάν ἓνα γενικὸ σύμβολο· μὰ κι ἔτσι ἀπλῶς τὸ ἴδιο ἱκανοποιεῖ.

Ἡ γλώσσά του, εἶναι ἀρχετὰ ὁμοίμορφη, κι εὐκολοχώνευτὴ δημοτικὴ.

π. πικροῦ **Χαμένα Κορμιὰ**. Ἐκδοσὴ Γανιάρη και Σία Ἀθήνα.

Μ' αὐτὸν τὸν τίτλο παρουσιάζει γιὰ πρώτη φορὰ ὁ κ. Πικρὸς μιὰ σειρά πολὺ ρεαλιστικῶν διηγημάτων του, ἀλλὰ ροῦσσα, παρμένα δηλ. ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν χαμένων κορμιῶν — τῶν θυμάτων τῆς ἀστικῆς κοινωνίας.

Κατ' ἐμᾶς, τὸ πὺ ἀτυχο διήγημα τῆς σειρᾶς εἶναι τὸ «Ξεμολογημένα» ὁλότελα ἀψυχολόγητο κι ἐπιτηδεμένο· με τὸ ταγγέλι προσπαθεῖ νά μᾶς τραβήξει ὁ συγγραφέας τὴ συμπάθεια γιὰ τὴν ἡρωίδα του ποὺ βήζει σάν ἐκεῖνες τῶν ρούσσικων διηγημάτων. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει με τὰ ἐπίλοιπα διηγήματα. Εἶναι ὅλα καλογραμμένα, με πιστὴ περιγραφή και ψυχογραφία· κατῳρτες τῆς βαθειᾶς παρατήρησης και πείρας τοῦ συγγραφέα.

Τὸ πὺ χαρακτηριστικὸ, τῆς τεχνοτροπίας τοῦ κ. Πικροῦ διήγημα εἶναι τὸ «Πράγμα», ὅπου ἔχουμε νά κἀμουμε με μιὰ πολὺ ζωντανὴ ἀναπαράσταση τῆς ζωῆς τῶν πορνείων. Ὅλοι οἱ τύποι ποὺ συναντᾶ κανεὶς σ' αὐτὴ τὴν πὺ βρωμερὴ λίσπη ποὺ σωριάζει ἡ Πόλη, ἀπ' τίς πουλημένες· τὸ «πράγμα», ὡς τὸν πορτιέρη, πολὺ καλὰ ψυχογραφημένοι και πιστὰ ψυχολογημένοι. Τὸ διήγημα κερδίζει σὲ ζωὴ πολὺ, ἀπ' τὸ ὅτι εἶναι γραμμένο στὸ ἴδιωμα τὸ γλωσσικὸ και στὸ ὕψος, με τὰ ὅποια ἐκφράζονται τὰ καιροζικὰ αὐτὰ φροῦτα τοῦ δήθεν πολιτισμοῦ τῶν ἀστῶν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ ὁμὸς ρεαλισμὸς του ἀηδιάζει· μὰ ἴσα-ἴσα αὐτὸ μᾶς φαίνεται ν' ἀποτελεῖ τὸν ξέλωρο μηχανισμό με τὸν ὅποῖον θὰ ἐργαστεῖ τὴν ψυχὴ μας, ἢ νέα προλεταρικὴ λογοτεχνία ποὺ καλλιέργησαν οἱ ρούσσοι προπάντων και εἰδικὰ γιὰ τίς πόρνες ὁ Kouprine — τοῦ

ὁποῖον μερικὲς σκηνές ἀπ' τὸν «Τάφος» του μᾶς ἔρχονται ἄθελα στὴ μνήμη διαβάζοντας τὸ «Πράγμα». Ἡ ἀηδία φέρνει οἶχτο, κι ὁ οἶχτος συμπόνια και σκέψη.

Ῥωαία πολὺ διηγήματα εἶναι τὸ «Ὅταν ὀργὰ ἡ Φύση», με με μιὰν ἀμεμπτη ψυχολογία τῆς γεροντοκόρης στὸ intimate της, και οἱ «Ἀμαρτίες τοῦ Παπποῦ» τὸ πὺ καλλιτεχνικὸ. Τὰ ἄλλα πολὺ πὺ ἄσημα. — Ἐνα ἄλλο ποὺ ἔχουμε νά σημειώσουμε, και ποὺ βαραίνει ἀρχετὰ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ κ. Π., εἶναι ὅτι στὸ βιβλίο του αὐτὸ δὲ δείχεται ὁ Πικρὸς ὁ διευθυντὴς τοῦ «Ῥιζοσπάστη», ἀλλὰ ὁ Πικρὸς ὁ κομμουνιστὴς — τεχνίτης ποὺ δὲν κάνει διδαχὴ, μὰ ποὺ παρουσιάζει ἀλήθειες δουλεμένες καλλιτεχνικά. Οἱ ἀλήθειες ἀναγκαστικά θὰ ὑποβάλουν τὴν ἐπαναστατικότητά του, κι ἡ τέχνη του θὰ συμβάλει στὴν Τέχνη.

Εἰλικρινὰ κι ὄχι τυτικά, λέγουμε ὅτι πολλὰ ἔχουμε νά περιμένουμε τὰ καλὰ ἀπ' τὸν νεώτατο κ. Πικρὸ, ὕστερα ἀπὸ ἓνα τέτοιο δεῖγμα τῆς τέχνης του ποὺ μᾶς ἔδωσε.

ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ **Ἐξαγνισμός**. Ἐκδοσὴ Γραμμάτων. Ἀλεξάνδρεια 1923.

Ὁ «Ἐξαγνισμός» εἶναι τὸ διήγημα, μᾶς φαίνεται, τὸ πρῶτο ποὺ τυπώνει ἡ κ. Δεντρινου. Δυστυχῶς, ἐνάντια ἀπ' ὅτι περιμέναμε δὲ μᾶς λέγει πολλὰ πράγματα. Μολονότι τὸ θέμα, ἂν δουλειόντανε καλὰ, μπορούσε νά σηλώσει ἓνα δυνατὸ ἔργο, ὁ «Ἐξαγνισμός» τῆς κ. Δεντρινου εἶναι ἓνα μέτριον ἔργο, δίχως βαθειὰ ψυχολογία, ρηγὸ σὲ σκέψη, ποὺ νά καταντᾶ μιὰ ἀπλὴ ἠθογραφία. Τὰ προτερήματά του εἶναι, ὅτι εἶναι πολὺ καλογραμμένο, με ὄραῖο ὕψος και καλὴ γλώσσα, και με διάλογο φυσικώτατο· ἡ δὲ ὑπόθεση πολὺ ἐπαγωγική. Δὲν ξέρουμε γιατί ὁμοιως, ὁ Σπυρὸς, ὁ ἥρωας τῆς κ. Δ. μᾶς φαίνεται σάν ἓνας Τουρκόγιαννος τοῦ «Κατάδικου» ποὺ πήρε κι αὐτὸς, κι ὅλη ἡ οὐσία τοῦ ἔργου μαζί ἓνα δρόμο ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ «Κατάδικου». Ἡ διαφορὰ στὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὁ Τουρκόγιαννος ἔρριξε ἐνσυνείδητα τὴν καταστροφή στὸ κεφάλι του, ἐνῶ ὁ Σπυρὸς πάλι ἐνσυνείδητα τὴν ἔρριξε στὸ κεφάλι τῶν ἄλλων. Κι ὁ ἓνας ἀπὸ θρησκοληψία, κι ὁ ἄλλος. Τόσο ἀγαθὸς ὁ ἓνας ὅσο κι ὁ ἄλλος.

ΑΛΕΚΟΣ ΜΟΥΖΑΚΙΤΗΣ

ΠΕΤΡΟΥ ΑΤΡΕΙΔΗ **Πρὸς τάσεις και σκοποὺς Νεοελληνικούς**. Ἐκδοσὴ Γραμμάτων Ἀλεξάνδρεια 1923.

Μιὰ ἔρευνα γιὰ τὰ μέσα ποὺ χρειάζονται τῆς Φυλῆς γιὰ τὴν ἀναδημιουργία της.

Ὁ κ. Ἀτρείδης ἀκολουθεῖ περισσότερο τὸν ἀνοικτὸν δρόμο ἀπ τὸν Ἴωνα Δραγούμη.

Ἐλπίζει πὸς ἡ φυλετικὴ μας ἀναμόρφωση θά ῥθει μετὰ τὰ τρία στοιχεῖα.

Σχολιὸ (ἀναδιοργανωμένο).

Μιά πολιτεία ποὺ νὰ συμφωνεῖ μετὰ τὶς τοπικὰς μας ἀνάγκες καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς φυλῆς.

Μιά Παμβαλκανικὴ πολιτικὴ ποὺ θὰ μᾶς χαρίσει μετὰ τὴν ἀφομοιωματικὴ δυνάμη μας τὴν κυριαρχία στὴν Ἀνατολή ποὺ θὰ ἔχει ἕνα κύριο καὶ ἕνα μονάρχην : τὸν Ἑλλητισμό.

Σ. ΑΝΤΥΠΑ *Σκέψεις περὶ τοῦ ὄλου* Ἀλεξάνδρεια 1923

Δημοσιογραφικὲς σκέψεις πάνω σὲ θεωρίαι ξεδιαλυμέναι, ποὺ ἂν δὲν μᾶς βεβαιώνουν γιὰ τὴν ἀμάθεια τοῦ συγγραφέα μᾶς διατιμωρίζουν τὶς περρισότερες φορὰς τὴν ἐπιπολαιότητά του.

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ *Βάλσαμα* ἔκδοσις Νέας Ζωῆς Ἀλεξ. 1923 (θὰ γράψουμε στὸ ἐρχόμενον).

Μ. ΒΑΛΣΑ *Le Sacrifice d'Abraham. Mystère grec du XVIIIe siècle.* Paris. Sansot Editeurs 1923. Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ γράψουμε στὸ ἄλλο φυλλάδιον.

Γ. ΒΡΗΣΙΜΙΤΖΑΚΗ *Ὁ Ἀντάρτης.* Δεῦτ. ἔκδοσις τοῦ συγγραφέα. Ἀλεξ. 1923.

ΓΙΑΓΚΟΥ ΠΙΕΡΙΔΗ *Ναυαγοί.* Μονόπραχτον δράμα. Ἐκδοσις Σκέψης Ἀλεξάνδρεια.

Π. ΞΕΝΟΥ *Ἀλγεινὲς ὁμορφίαι.* Δραματικὴ Κωμωδία. Ἀλεξάνδρεια 1923.

Σ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ *Μαῖστράλια.* Ἐκδοσις Βασιλείου Ἀθήνα 1923.

Γ. ΚΙΤΡΟΠΟΥΛΟΥ *Μετὰ τὸ κλουβί.* Ἐκδοσις «Γραμμάτων» Ἀλεξάνδρεια 1923.

Β. ΦΕΡΡΗ *Πρωτοβρόχια.* Ἐκδοσις Ἐσπέρου, Σύρα 1923.

ΧΡ. ΛΕΒΑΝΤΑ *Στὸ μεθύσι τοῦ πόνου.* Ἀθήνα 1923.

ΔΗΜ. ΓΛΗΝΟΥ *Ἔθνος καὶ γλώσσα.* 1922.

Α. ΚΑΜΠΑΝΗ *Ναοὶ καὶ Τάφοι.* Ἐκδοσις Γραμμάτων. Ἀλεξάνδρεια 1923 (θὰ γράψουμε στὸ ἐρχόμενον).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΕΣ Γραμμάτων, Κασσιόνη, Σάλπιγγας.

BERNARD SHAW. Μετὰ τὸ νὰ παιχθεῖ τελευταία στὴν Ἀγγλία ἡ πενταλογία : «Πίσω στὴν Ἐποχὴ τοῦ μαθουσαά» ἀπὸ τὸ Μπέρμιγκαμα Ρελέρτορ Θήατερ» ὁ Bernard Shaw κατάντησεν ὁ ἀνθρώπος τῆς στιγμῆς.

Ὁ Shaw γεννήθηκε στὸ Ντάμπλιν τῆς Ἰρλανδίας τὸ 1856 : στάθηκε ἕνας ἀπ τοὺς ἰδρυτὰς τῆς Fabian Society.

Ἄπ τὰ κυριώτερα τοῦ ἔργου μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε τὸν «Ἀνθρώπον καὶ Ὑπεράνθρωπον» τὸν «Ἀνδροζῆ καὶ Λεοντάρι» τὸν «Πυγμαλίονα» τὸ «Ἄλλο Νησί τοῦ Τζὼν Μπούλ» κ. ἄ.

Πάρα κάτω μεταφράζουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ κριτικὴν τοῦ γνωστοῦ κριτικοῦ τῆς Ἀγγλίας καὶ συνεργάτου τοῦ Illustrated London News, Mr. Φίλιπ. Γκεντάλλα ποὺ δίνουν σύντομα μιά πολὺ καλὴν ἰδέαν τόσο γιὰ τὸ δραματικὸν ἔργον τοῦ Ἰρλανδοῦ συγγραφέα, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ἄτομόν του γενικά :

Ὁ Mr. Bernard Shaw, σὰν ἄλλος Τίθωνας, βρῆκε τὸ μυστικὸν τῆς ἀθανασίας. Εἶναι ὠρισμένως ἀπὸ κείνα τὰ παιδιὰ ποὺ θέλουνε πρόωρα νὰ εἶναι μεγάλοι ὅσο καὶ ἂν φαίνονται νέοι.

Μερικοὶ ἄνθρωποι σπαταλοῦνε τὴν μισὴν τοὺς ζωὴν περιμένοντας νὰ βγάλουν ἄσπρες τρίχας γιὰ νὰ ἀρχίσουν νὰ διδάξουν ὁ μισὸς κόσμος νὰ τοὺς θαρροῖ πεθαμένους πρὶν νὰ ἀρχίσουν. Αὐτὸ ὁ Bernard Shaw τὸ μισᾷ. Μόλις γεννήθηκε βεθέηκε ἀντιμέτωπος μὲνα προκλητικὸν θέαμα : οἱ πατριώταις του παραταγμένοι καὶ ἔτοιμοι νὰ μάθουν. Τοῦ φάνηκε περιττὸ νὰ δοκιμασθεῖ γιὰ νὰ τοὺς ἐπιστίσει τὴν προσοχὴν τοὺς στὸ ἄτομόν του καὶ ἔτσι ἀποφάσισε τὴν προσοχὴν τοὺς νὰ τοὺς τὴν ἀπαιτήσῃ. Εἰκοσιπέντε χρονῶν νέος τοὺς ἐδίδασκε πὸς νὰ τὸ κατορθώνουν αὐτὸ μετὰ τὴν κολακευτικὴν διαβεβαίωση ἑνὸς «Γεροντοτέρου Πολιτευτοῦ» ἀκόμα δὲν ἦταν τριαντάρης ὅταν τοὺς ἐμυσταγωγῆσε στὶς τέχνας τῆς Μουσικῆς, Φιλολογίας καὶ Δράματος. Στὰ τριανταπέντε τοὺς ἀνασκεύαζε τὴν ἠθικὴν τοὺς ἀπάνω σὲ γραμμὰς ποὺ μετὰ τοὺς τολμηρότητα, ἀπόδοσε στὸν Ibsen.

Ἦθελε πάντα νὰ ξέρει περισσότερα ἀπ τὰ χροατήριό του, ὅχι ἀπὸ κενότητα ἢ ἀλαζονία, γιατί ἦταν πολὺ ταπεινός, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκριβῆ συνήθειαν τῶν προσόντων ποὺ χρειάζονταν σὲνα ἄνθρωπον τοῦ ρόλου του. Αὐτὴν τοῦ ἡ μετριοπάθεια, τὸν προφύλαξε ἀπὸ τὸ συνηθισμένον μῶλισμα μετὰ τὸ ὁποῖον μολύνονται οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι : τὸ νὰ θέλουν νὰ διορθώνουν ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐνα ἀπ τὰ σπουδαιότερα χαρακτηριστικὰ τῆς μεθόδου

του είναι μια ταπεινόφρονη συνήθεια του να συνδέει σε άποζιέ-
στικά προσωπικές του θεωρίες το όνομα κάποιας αναγνωρισμένης
άρχης, κάποιας αναγνωρισμένης προσωπικότητας. Π. χ. έπηρεσε το
σχεδόν φανταστικό για τότε στους Ιρλανδούς όνομα του Ibsen για
να καθιερώσει της θεωρίες του περί Ρομαντισμού.

Βέβαιος, πως κανένας δε είχε διαβάσει Nietzsche απόδοσε
σ αυτό το σκοτεινό πρόσωπο της άτομικές του πεποιθήσεις πάνω
στο μέλλον της φυλής του.

Ό Schopenhauer, ό Wagner, ό Ickevon, ό Mozart ακόμα
κι ό ακούρατος M. Brieux, βρέθηκαν φερμένοι ό καθένας τους,
στην ίδια δύσκολη θέση, κάθε φορά που ό Shaw απόθετε στο κε-
φαλόσκαλό τους τά πνευματικά του παιδιά με την ντροπαλή δήλω-
ση για την πατρότητα των γνωμών του. Η μετριοπάθεια του τυ-
λίχτηκε γύρω στους μισούς μεγάλους άνδρες της Ευρώπης. Περιέλι-
ξε γύρω στους εκκληχτους κατόχους τις δικές του ιδέες όπως γύρω
στο Λαοζόοντα και τὰ παιδιά του τυλίχθηκεν ό πύθωνας. Η συ-
στολή του δεν είχε όριμ. Κι αυτή τη “Φαβιανή συντροφιά” βοή-
θησε τους φίλους του να την κάνουν για να υπάρχει ένα σώμα
στο όποιο να μπορεί ναποδόνει τὰ πολιτικά του φρονήματα. Ό
Shaw όμως μολαταύτα ποτέ δεν υποτίμησε τη σπουδαιότη του ως
στοχαστού. Ό ίδιος εθαύμασε τις γνώμες του περί τυπογραφίας,
Όρατορίου * και Πολιτικών του Δήμου, ενώ απ τάλλο μέρος οι με-
ταρροθμιστικές του προσπάθειες για τον Ίμπετισμό, την Τροφή, την
Όρθογραφία στάθηκαν αντίξίες των προσδοκιών του. Μα ενώ άφι-
νει να φαίνονται αυτά τὰ κεράκια της αξίας του, έχει μια περι-
εργη άδυναμία : να κρύβει “υπό τον μύδιον” ένα μεγάλο φως.

Ό Shaw γράφει θέατρο. Σά δραματικός, ό Shaw. κρατά
μια παράξενη ύπεροχη πάνω απ τους συναγωνιστές του. Έκείνοι
δουλεύουν σ όλη τους τη ζωή για να κατορθώσουνε να μεταστρέ-
ψουνε τη δράση και διάλογο των ανθρώπινων όντων σε θέλ-
κτική διασκέδαση. Καί για να τó κατορθώνουν αυτό καταφεύγου-
νε σε διάφορα μέσα που φέρνουν άργά ή γλήγορα μέσ στην παρά-
σταση τὰ χασμορητιά, της “longueurs” τó μετάνοιωμα “γιατί να
μην είμαστε σπιτάκι μας” κι όλα όσα συμβαίνουνε ύστερ από λίγες
ώρες που περάσαμε με τους όμοιους μας. Οι χαρακτήρες σαυ-
τά τὰ έργα είναι όπως παρατήρησε ό Nietzsche : “άνθρώπινοι,
πάν’ ως κάτω άνθρωποι”.

Ό Shaw απ την άρχη πέταξε, άνώτερος απ την κοινή ρυμο-

*) Ίερού μελοδράματος

τομία. Σαυτόν ήλθε ή ιδέα να ελευθερώσει τó Άγγλικό Δράμα απ
τάνειπόφορο βάρος των άνθροπίνων όντων και να τάντιζατα.
στήσει με μια παρέλαση από φανταστικές κουζλες. Ένοίωσε πως
οι άρχαίοι θριάμβευσαν στο θέατρο γιατί δεν άνεκάτησαν ούτε
ίχνος ρεαλισμού, ούτε άμυδρη σχέση μεταξύ της αντίληψης του
κοινού και κείνης της μεγαλότροπα σκυθρωπής σύλληψης του έγ-
κλήματος και της τιμωρίας. Κι εκείνος λοιπόν προσάθησε, στα
δράματά του να χύσει τó μαγικό του φως πάνω στη σηνή, χωρίς
την παρεμβολή καμμιάς άνθρώπινης σκιάς, καμμιάς ρεαλιστικής
πινελιάς.

Ό Shaw άνοίγει ένα όχι τέλεια μαγικό κουτί, πάνω σάφρους
τραγώδικης θάλασσας, σε χώρες αν όχι μυθικές όμως άγριες, άκα-
τοίκτης, ενώ από μακριά, και απ τη χώρα των Νεράϊδων ακού-
γονται τὰ κέρατα να τονίζουν ούράνιους μα και καθαρά νεότε-
ρους σκοπούς.

Οι άλληγορίες του εκτελούνται από πρόσωπα του πιο άγριου
ρομάντζου : ένας εμπνευσμένος ύπηρέτης, ένας έξυπνος στρατηγός,
μερικοί άνθρωποχτόνοι, χειροϋργοι, κάνας άγιος ή κανένα τέτοιο
και λίγα τέλεια διαστρεβλωμένα ιστορικά πρόσωπα. Η ζωή των
προσώπων του, τὰ λόγια τους, τὰ αίτιά τους δεν έχουν καμμιά σχέση
με τó φυσικό.

Με τó σήκωμα της αυλαίας, ό θεατής περνάει σένα Μυθικό
περιβάλλον στο όποιο είναι όλα δυνατά.

Μα τó παράδοξο του αίτίου και της γνώμης είναι ακόμα πιο
άλλόκοτο από την έξωτερική ιδιορρυθμία της σηνης του Shaw.
Καθώς τινάζει τὰ σύματα, τὰ μικρά του άνδρείκελλα πέρνουν
άλλόκοτες μεγαλοποιημένες στάσεις που δεν μοιάζουν με της εύκο-
λες στάσεις των ανθρώπων. Τὰ μικρούλια στόματά τους άνοίγουν
μα ή φωνή που φτάνει στο άκροατήριο έχει ένα σύνολο, μια οικεία
Όρλανδική προφορά. Έξωτερικεύουνε με θαυμαστή διαύγεια την
άτομικότητα του συγγραφέα : μα τó κάνουν αυτό με θυσία της δι-
κής του άτομικότητας. Πόσα πολλά πράγματα θα μπορούσε να
μάθει κανείς για τον Shaw απ τον “Καίσαρά” του, αλλά και πόσο
λίγα για τον Καίσαρα.

Ίσως ή κυριότερη φροντίδα ενός δραματικού για τὰ πρό-
σωπά του, πρέπει να είναι τó να παρουσιάζει μια μικρή ομάδα λαμ-
πρών βιογραφιών : Ό Shaw φαίνεται πως διάλεξε άντι γι αυτό,
να συνθέσει την ίδια του πνευματική αυτοβιογραφία και να την
δίνει σε σειρά ελαφρών δραματικών δόσεων.

Νεώτεροι συγγραφείς, με την εϋτροφη βοήθεια νεωτέρων

κριτικῶν θέλουν νὰ φαίνονται πολὺ δραματικοί. * Μὰ ὁ Shaw ἔσκανδάλισε κατὰ τὰ διαλλείμματα τοὺς εἰδήμονας μὲ τὴν ὀριστικὴν τοῦ ἄρνηση νὰ πάει σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες καὶ μὲ τὴν παράλειψη στὰ ἔργα του, κάθε δραματικοῦ σημείου. Αὐτὸ ἦταν μιὰ ὑγιὴς ἐπανάσταση ἄφου τοῦ Wagner τοῦ ἐπετρόπη νὰ γράφει δρᾶμα ἀπὸ μόνο μουσικὴ ἢ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ἐπιτραπῆ καὶ τοῦ Shaw νὰ γράφει δρᾶμα ἀπὸ λόγια μόνο.

Κι ὅπως ὁ Wagner μεταχειρίστηκε τὴ καλλίτερή του μουσικὴ, ὁ Shaw μεταχειρίστηκε ὑπέροχες λέξεις ἐπειδὴ εἶναι κυρίως ἓνας καλὸς ὁμιλητὴς ποὺ κατορθώνει νὰ ρίξει τὴ μιλιὰ του στὸ χαρτί Ὁ Shaw ἔχει μεγάλη ἐπίδραση στὸ νέο ἐγκέφαλο. Ἀλλὰ ἐλπίζομε πὼς ἡ ἔξοδός του ἀπ τὴ Παράδοση θὰ σταθεῖ μιὰ καθαρὰ προσωπικὴ ἀνταρσία κι ὄχι λάβαρο Ἐπανάστασης.

Ἡ ἐπίδρασή του εἶναι μεγάλη πάνω στοὺς τολμηροὺς ἐκείνους κύκλους ποὺ ἀγωνίζονται νὰ διατηρήσουν καὶ διαδόσουν τὴν καλλίτερη κοινωνικὴ σκέψη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐδουάρδου — πάνω σὲ κείνους ποὺ διευθύνουν τὴν πρὸς τὰ ἔμπροσ πορεία τῆς Προόδου μὲ μάτια στρεμμένα πίσω στὴν ἀόριστη, Βικτωριανὴ φυσιογνωμία τοῦ Κάρολ Μάρξ.

ΠΕΤΡΟΣ ΤΕΡΗΣ

W. B. YEATS Ἐφέτως τὸ βραβεῖο Nobel τῆς φιλολογίας δόθηκε στὸν Ἴρλανδο ποιητὴ καὶ δραματογράφου William Butler Yeats. Ὁ Yeats γεννήθηκε στὸ Δουβλίνο στίς 18 Ἰουνίου 1865. Εἶχε ἀρχίσει πρῶτα ζωγραφίζοντας μὰ ἔπειτα ἀπὸ τρία χρόνια ἄφησε τὴ ζωγραφικὴ γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὴ φιλολογία. Ἦταν τότε 21 χρόνων. Τότε ἄρχισεν ἐκδίδοντας τὸ πρῶτο του βιβλίον "The Wanderings of Oisen" ποὺ πρωτοφάνηκε στὰ 1889. Ἀπὸ τότε κάθε χρόνο σχεδὸν δὲν ἔπαυε νὰ ἐκδίδει τόμους ποιημάτων του, τὴν βιογραφία τοῦ W. Blake ἢ καὶ θεατρικὰ ἔργα. Ὑπῆρξε μαζὺ μὲ τὸν Synge ἓνας ἀπ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἴρλανδικοῦ φιλολογικοῦ νασιοναλισμοῦ καὶ τῆς κελτικῆς ἀναγέννησης. Τὸ καλλίτερό του βιβλίον εἶναι τὸ "The Wind among the Reeds" ποὺ βγήκε στὰ 1899 γεμάτο λυρικὴν ὁμορφιά καὶ τὸ νεώτερό του "The Celtic Twilight" (1893) ποὺ ἔκανε κρότο, κι ἔγινε τὸ σύμβολο νέας φιλολογικῆς κίνησης. Στὰ 1908 βγαίνουν ὀχτὼ τόμοι, μιὰ συλλογὴ νὰ ποῦμε ἀπ τὰ καλλίτερα τῶν ἔργων του. Τὰ περισσότερα ἀπ τὰ θεατρικὰ του ἔργα παίχτηκαν μὲ πολλὴν ἐπιτυχία στὸ Δουβλίνο κι ὁ ρόλος ποὺ ἔπαιξε αὐτὸς ὁ συγγραφεὴς στὴ κίνηση τῶν ἰδεῶν στὴν Ἴρλανδία συνετέλεσε στὸ νὰ τοῦ παραχωρηθεῖ μιὰ θέση στὸ Ἴρλανδικὸ Συνατόριο.

s.

* μὲ ἔργα ποὺ συγκινοῦν πολὺ μὰ πρόσκαιρα τὸ θεατῆ.

ΕΛΑΒΑΜΕ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

LIBRE Louis Roussel, Rue Sina 31, Athènes Grèce Nos 9.10. 11. 12. 13.

ΕΛΛΗΝΙΣ Μηνιαῖον Περιοδικὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων. Τεύχη 8-9-10. Λεωφόρος Ἀμαλίας 38. Ἀθήναι.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Ἐκδίδονται ἀπὸ συντροφιά συνεργατῶν. Θεσσαλονίκη. Λεωφ. Ἐθνικ. Ἀμύνης. Ἀριθ. 14, 15.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ Monthly Illustrated Magazine Nrs 10. 11. 12. West 26th street 140 New York.

ΕΡΓΑΣΙΑ Δεκαπενθήμερο παιδαγωγικὸ περιοδικὸ. Τεύχη 1,2,3. Ἀθήναι. Ἐνα μεγάλο καλὸ ἔρχεται νὰ συμπληρώσει μὲ τὴν ἔκδοσίν της ἡ "Ἐργασία". Μὲ τὴν εὐγενεῖα προσπάθεια τοῦ διευθυντοῦ της κ. Μ. Παπαμαύρου κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχει τὴ συνεργασία τῶν γνωστοτέρων παιδαγωγῶν καὶ κοινωνιολόγων ξένων καὶ δικῶν μας. Ἡ κύριός της σκοπὸς εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Σύγχρονου Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ τῆς φυσιολογικῆς κατάστασης καὶ ψυχοσύνθεσης τοῦ Ἑλληνόπουλου ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ὕλική του δασκάλου ἀπὸ τὴν ἄλλν. Στὰ πρῶτα της φυλλάδια διακρίνομε μιὰ σοβαρὴ μελέτη τοῦ κ. Δ. Γληνοῦ γιὰ τὸ βασικὸ πρόβλημα τῆς παιδείας, ἐπίσης καὶ τὴ μετάφραση ἑνὸς παιδαγωγικοῦ ἔργου, τοῦ Kurt Kessler. Εὐχόμεθα μ' ὅλη μας τὴν καρδιὰ καλὴ πρόοδο.

Ο ΝΟΥΜΑΣ Λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση. Βγαίνει κάθε μῆνα. Τεύχη, 776, 777. Ἀθήναι.

ΜΟΥΣΑ Μηνιαία ἔκδοσις. Ἀθήναι. Νοέμβριος 1923, ὁδὸς Τζωρτζ 22.

ΟΡΘΡΟΣ Λογοτεχνικὸ περιοδικὸ. Ἀθήναι. Ἀριθμὸς. I.

ΟΡΦΕΥΣ Λογοτεχνικὴ ἐπιθεώρηση. Βγαίνει κάθε μῆνα. Τεύχος 13, 14. Κέρκυρα.

ΦΑΡΟΣ Μηνιαία λογοτεχνικὴ ἔκδοσις. Βόλος. Φυλ. 10, 11, 12

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ Μηνιαῖον καλλιτεχνικὸν περιοδικόν, ἀριθ. 268, 269, 270, ὁδὸς Χαριλάου Τρικούπη 22α'. Ἀθήναι.

ΕΣΠΕΡΟΣ Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ Σεπτεμ. 1923. Σόφρα. Μὲ λίπη μάθαμε πὼς τὸ περιοδικὸ τοῦτο ἔπαυσε τὴν ἔκδοσίν του γιὰ λόγους. . . . "διασπορᾶς συνεργατῶν".

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ Μηνιαία επιθεώρηση έτος Α. αριθ. 2 και 3. Ήπειρο-κράτους 83 Ἀθήνα.

ΜΥΡΟΒΟΛΟΣ ΑΥΡΑ Δεκαπενθήμερον περιοδικόν έτος Α. Φυλ. 2, έν Ἀγυα.

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ Σάμος Βαθὺ έτος Α. φυλ. 3, 4.

ΕΛΠΙΣ Ἐφημερίδα Φιλολογική και Πολιτική.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ Τόμος 10, 1922 αριθ. 1—4.

ΣΑΛΠΙΓΞ Ἐφημερίς πολιτική και φιλολογική.

ΓΡΑΜΜΟΥΛΕΣ

—Ἐπειδή στη δεύτερη περίοδο αντί πέντε τεύχη θά βγάλουμεν ὀχτώ ή συνδρομή για τὰ ὀχτώ τεύχη ΑΡΓΩΣ θά εἶναι Γ.Α. 30. Θά βγαίνουν ταχτικά κάθε πέντε ἔως ἕξι ἑβδομάδες.

—Ἐπειδή για ἀναπόφευχτες ἀσχολίες πολλά μέλη τοῦ συμβουλίου ἔλειψαν ἀπ τὴν Ἀλεξάνδρεια ή ΑΡΓΩ καθυστέρησε λίγες μέρες ἔτσι, ἔχοντας και τὴν ὕλην ἔτοιμη βγάλαμε διπλὸ τὸ τεύχος αὐτό.

—Τὰ πιὸ εἰλικρινά μας συγχαρητήρια στο μέλος τῆς ΕΝΩΣΗΣ και διαλεχτό μας συνεργάτη κ. Κ. Ν. Κωνσταντινίδη για τὴ συλλογή τῶν ποιημάτων του “Βάλσαμα” ποῦ τελευταία ἐτύπωσε. Θά τὰ κρίνουμε σ' ἐρχόμενο φυλλάδιο.

—Μιά ἀπειρία ἐφήμερον περιοδικῶν βγήκε, ἀγγέλλεται πὼς θάβγει, πᾶναι. Ἀπ τὰ καλλίτερα βγήκε σὴν Ἀθήνα ὁ “Ὀρθρος”. Πιστεύουμε μὲ τὴ συνεργασία τοῦ διαλεχτοῦ μας συνεργάτη κ. Σ. Σκίπη σὰν ἐπιμελητὴ τῆς ὕλης θά γίνει τὸ ἐντρυφήμα κάθε διανοούμενου. Πᾶναι ὁ “Ἐσπερος”, γιατί οἱ συνεργάτες διασκορπίστηκαν ἀγγέλλεται ή “Νέα Τέχνη” κί ἔνα ἑλληνο-γαλλικὸ περιοδικὸ LE FOYER SOCIAL.

—Ἡ κριτική τοῦ ἐκλεχτοῦ μας συνεργάτη κ. Περίδη θά δημοσιευτεῖ σ' ἐρχόμενο φυλλάδιο. Ἐπίσης ὁ συνεργάτης μας κ. Ἄλκης μᾶς ἔδωσε μιά κριτική του για τὸ “Γαλάζιο Λουλοῦδι” τοῦ Ν. Νικολαΐδη. Τὴ δημοσιεύουμε στο ἄλλο φυλλάδιο μὲ τὸ στίχο τοῦ συγγραφέα.

—Στοὺς ἀξιότιμους φίλους μας και καλλιτέχνες Κα Μ. Κοτοπούλη, Κουρ Ψυχάρη και Σ. Σκίπη προσφέρουμε τὰ συγχαρητήριά μας για τὴν ἐπιτυχία τους στο Ἐθνικὸ Ἀριστεῖο τῶν Γραμμάτων και τῶν Τεχνῶν. Ἄλλοι ποῦ τὸ πείραν εἶναι : οἱ Κοι Α. Πάλλης, Ι. Βλαχογιάννης, Δ. Βουτυράς, Δ. Καμπούρογλου, Ε. Λυκούδης, Μ. Μαλακάσης, Σ. Μελάς, ΙΙ. Νιρβάνας, Γρ. Ξενόπουλος, Ζ. Παπαντωνίου, Α. Πορφύρας, Δ. Ταγκόπουλος, ΙΙ. Χόρν, ὁ ζωγράφος Μαλέας, οἱ μουσικοὶ Μ. Βάρβογλης και Ἐμ. Ριάδης και ή ἠθοποιὸς Κυβέλη Θεοδορίδου.

—Ἦρθαν σὴν Ἀλεξάνδρεια κί ἄνοιξαν ἐκθέσεις οἱ ζωγράφοι Κοι Κ. Μαλέας και Γ. Βώκος.

—Ὁ διαλεχτός μας συνεργάτης Κορ Τ. Μαλάνος ἔκαμε τὴ Τρίτη 1η τοῦ 1924 σὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη δημόσια διάλεξη μὲ θέμα τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Καβάφη.

ERRATA

Φυλλ. 3ο σελ. 110 στίχος 14 τό, ποῦ θέλει νά διαλύσει νά διαβαστεῖ *ποῦ θέλει νά ἀναλύσει*

Φυλλ. 4 - 5

α) Σελίς 126, στίχος 7 ἀπ τὸ τέλος, τὸ «τὸ βλέπω Μοναχός» σὴν Ἀποκάλυψη νά διαβαστεῖ *τὸ βλέπω ὁ Μοναχός...*

β) Σελίς 132 πρῶτος στίχος, τὸ προφύξη νά διαβαστεῖ *προφύλαξη*.

γ) Σελίς 200 στίχος 12 τὸ λησιμονοσύνη νά διαβαστεῖ *λησιμοσύνη*

δ) Ἐξίς 201 στίχος 27 ὁ ὅσο σὸ γυρογοημένε νά διαβαστεῖ: ὅσο σὸ γυρογοημένε.

Τὸ τύπομα τέλεψε σὴ 1 τοῦ Γενάρη 1924.

ΑΡΓΩ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1923

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Η ΑΡΓΩ	1
ΛΑΚΗΣ Έφτατάφθηνη	50
„ Μεταπτώσεις	91
ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΗΣ Χωρισμός	16
„ „ Νίκος Σαντορινιός	41
„ „ Στο Ν. Σαντορινιό	49
ΑΜΙΕΛ 'Από τὰ φύλλα τοῦ Ἡμερολογίου	23
„ Στοχασμοὶ τοῦ Ἄμιελ	27
ΠΕΤΡΟΣ ΑΛΗΤΗΣ Τὸ ψωμί	94
ΓΟΜΜΕΤΖ ΑΛΤΟΣ Ὀπτασία	172
CH. BAUDELAIRE Πῶς θὰ φερθεῖς ἀπόψε φτωχὴ ψυχὴ θλιμμένη	19
Μ ΒΑΣΣΑΣ Ὑποκειμενικὴ σοκολιμότητα	55
„ Ἡ δημιουργία στὴ ζωὴ καὶ στὴ τέχνη	128
ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΛΗΝΟΣ Κατάνυξη, Σφίγγα, Φαίδρα	18
„ „ Ψυχὴ χωρὶς φῶς	62
TH. CARLYLE Ὁ Φάουστ	145
ΠΟΛΗΣ ΔΕΥΚΗΣ Στιγμὲς ἀγωνίας	47
„ „ Ἡ παρθενία	140
„ „ Ἀθανασία	141
ΑΛΗΤΗΣ ΖΑΙΛΙΧΑΣ Νεκροὶ Ζωντανοὶ	20
„ „ Ὁ γαλανογένης	22
„ „ Μαογαρόνα Ἀκοιμηνάτου	193
ENRICA GRASSO Ἡ παλιόβαρκα	88
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ Σ' ἓνα βιβλίον παλιό	81
„ Ὁ ὅτος ἐκεῖνος	140

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	Θαλασσινό. Στους μεγάλους τεχνίτες	Σελ.	3
"	Τραγουδί της ζωής	"	90
ΤΙΜΟΣ ΜΑΛΑΝΟΣ	Z. Παπαντωνίου, πεζοί ρυθμοί ..	"	9
"	" Μιά βραδιά, Αύριο	"	60
"	" Γ.Μ. Αποστολάκη, ή ποιήση στη ζωή μας	"	173
Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	Τὸ Ξανθὸ παληκάρι	"	123
ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	Ivan Bounine	"	32
"	" B. Shaw, Yeats	"	207
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΥΚΟΣ	Τὸ νέο τραγούδι	"	5
"	" Κουρέλια	"	63
"	" Τὰ λόγια στὸ σκοτάδι	"	131
Α. ΠΑΛΑΤΙΑΝΟΣ	Νησιώτικο. Διοναία	"	58
"	" Ὁ πόνος τοῦ τραγουδιστή	"	89
"	" Ἴδωνή, Σελήνη Κλεοπάτρα	"	169
ΝΙΚΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΙΟΣ	Στὸν Ἀλιθέρη	"	48
ΕΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ	Στους νέους τῆς Ἀργῶς	"	121
ΠΕΤΡΟΣ ΤΕΡΗΣ	Μελαγχολία	"	4
ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑΣ	Ἀδελφικὲς ὑποχρεώσεις	"	51
"	Πρωτόγονος θρίαμβος	"	162
Α. ΦΟΥΤΡΙΔΗΣ	Ἡ φοινικιά τοῦ Κ. Παλαμά	"	92
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ	Φῶς στὸ σκοτάδι	"	28
"	" Γλυκόχορες αὐγές	"	142
ΨΥΧΑΡΗΣ	Σὲ μιὰ πού μὲ ρωτοῦσε, Ἔφυγε πιά	"	171
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ	Καλλιτεχνική κίνηση, Κίνηση ξένου βιβλίου, Σκέψεις καὶ γνώμες, Βιβλία, Θεατρικά, Περιοδικά, Ξένος ἀντίπαλος, Γραμμούλες, Errata. Σελ. : 35-40, 70-80, 199-120.		

“ΓΡΑΜΜΑΤΑ”

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ

ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ : Α. ΜΑΡΣΕΛΟΣ

ΤΑΧΥΔΡΟΜ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ : “GRAMMATA”, Β. Ρ. 1146 - ALEXANDRIE

ΤΗΛΕΓ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ : “GENEV PARGAS” ALEXANDRIE

ΟΔΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ DEBBANE, 8. ΤΗΛΕΦ. 58-71

ΤΜΗΜΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Ἐξεδόθησαν τελευταία:

ΕΡΕΥΝΑ	γιά τις μελλοντικές κατευθύνσεις τῆς Φυλῆς μας
Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ	Τὰ Σύγχρονα Προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ
"	Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Εἰρήνης
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑ	Ὁ Λαγκῆς καὶ ἄλλα διηγήματα
"	Οἱ Ἀλαναίριδες
"	Ὁ Θρησκὸς τῶν Βοδιῶν
Α. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ	Ἀγαπόντας καὶ ἄλλα διηγήματα
"	Ἰδας (Ἴων Δραγούμης)
PIERRE PASCAL	Τὰ ἠθικά ἀποτελέσματα τοῦ Σοβιετικοῦ Πολιτεύματος
ΔΗΜΟΥ ΤΑΝΑΛΙΑ	Τὸ Φῶς πού καίει...
"	Ὁ Λαὸς τῶν Μουνούχων
ΔΡ. Α. ΣΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΥ	Παιλιές καὶ Καινούργιες Ἰδέες
RENÉ CHAUGHÉ	Ἡ Γυναίκα Σκλάβο
ΛΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΑΗ	Τὰ Ἀπαντὰ του, σὲ Β'. Ἐκδοση
Π. ΑΤΡΕΪΔΗ	Πρὸς τῆσεις καὶ σκοποὺς νεοελληνικοῦ.
Γ. ΚΙΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	Μέσ' στὸ κλουβί
ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ	Ἐξαγνισμός!
ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ	Ναὶ καὶ Τάφοι
Α. ΑΝΤΡΕΪΒ	Οἱ Μαῦρες Μάσκες

Προσεχῶς ἐκδίδονται :

ΜΥΡΤΩΤΙΣΣΑΣ	Κίτρινες Φλόγες
ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	Οἱ σημειώσεις τῆς Πετρούλας
ΣΤΕΦ. ΜΑΡΤΩΚΗ	Τὰ Ἀπαντὰ του

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μία φορά τὸ μῆνα ἐκδίδουν τὴ «Βιβλιογραφία» καὶ τὴ στέλνουν δωρεάν σ' ὅποιον τὴ ζητήσει. Τυπώνεται σὲ 5000 ἀντίτυπα. Ὅσοι ἐκδότες ἐπιθυμοῦν νὰ περιλαμβάνονται τὰ βιβλία τους στὴ «Βιβλιογραφία» μας ἄς στέλνουν ταχυτικὰ ἓνα ἀντίτυπο ἀπὸ τις καινούργιες ἐκδόσεις των. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἐκδότες περιοδικῶν.

ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΥ

Στὰ «Γράμματα» βρίσκονται ὅλες οἱ ὑπάρχουσες ἐκδόσεις, παλιές καὶ νέες, ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἐκδοτικῶν οἴκων.

Ἐγγράφονται συνδρομητὲς σὲ ὅλα τὰ ἑλληνικά περιοδικά.

Πλουσία συλλογὴ Σχολικῶν βιβλίων. — Τυπογραφικὲς καὶ βιβλιοδετικὲς ἐργασίες. — Εἶδη γραφικῆς ὕλης κ.τ.λ. κ.τ.λ.

ΤΜΗΜΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

Ἀναλαμβάνομε κάθε εἶδος τυπογραφικῆ καὶ βιβλιοδετικῆ ἐργασίας.

ΤΗΛ. 58-48

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

ΤΗΛ. 58-48

ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ —•— ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ

N. ΜΗΤΣΑΝΗ

17, ΟΔΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ, 17

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΑΙΓΥΠΤΟΥ

ΕΚΤΕΛΟΥΝΤΕ :

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ, ΕΚΔΟ-

ΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΑΓΓΕΛΤΗΡΙΑ, ΕΠΙ-

ΣΚΕΠΤΗΡΙΑ, ΚΑΙ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΥΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ, ΣΤΕΣ ΠΙΟ ΣΥΜΦΕΡΩ-

ΤΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ

Γ.Δ. 8

ΔΡΑΧ. 6

ΣΕΛ. 2